



Fig. 1. Kirken og kirkebakken set fra sydvest. Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *The church and the hill seen from the south west.*

KVÆRNDRUP KIRKE

SUNDS HERRED

Kirken omtales indirekte 1348, da dens præst, »Iohannis in Querthorp«, beseglede et brev.¹ Den var ifølge traditionen viet til Skt. Michael (*værnehelgen*); tidligst nævnt fra 1700-tallets midte.² Ved landehjælpen (ekstraskatten) 1524–26 betalte kirken som den eneste af herredets kirker den store sum af 20 mark.³

1554 nævnes, at kirken tidligere havde haft Stenstrup som *anneks* (jf. s. 2116).⁴ 1555 bestemtes, at kongetienden skulle deles ligeligt mellem præsten og kirken.⁵ Nytårsaftensdag 1559 blev *patronatsretten* tildelt lensmand på Nyborg og ejer af sognets hovedgård, Egeskov, Frands Brockenhuus og hans arvinger 'til evig tid', med forventning om at de ville vedligeholde kirken, der betegnede som 'meget bygfalden'.⁶ Patronatsretten fulgte derefter Egeskov, til kirken overgik til *selveje* 1958.⁷ Der er talrige vidnesbyrd om kirkens nære tilknytning til godset, som har manifesteret sig i donationer af inventar (altertavle, *†*altertavle, altersølv, alterstager, *†*tekstiler, døbefont, dåbsfad, prædikestol,

*†*herskabsstole, *†*herskabspulpitur og lysekrone) og opsætningen af forskellige gravminder, væsentligst indretningen 1616 af Ulfeldtslægtens fornemme gravkapel i søndre korsarm. Særligt markerede sig lensmand Laurids Brockenhuus (1552–1604) og hustru Karen Skram (1544–1625) og deres svigersøn og datter, rigskansler Jakob Ulfeldt (1567–1630) og Birgitte Brockenhuus (1580–1656). Endvidere rigsråd Otte Krag (1611–66) og hustru Anna Rosenkrantz (1619–88), Sofie Justdatter Juel (1706–85), der var enke efter Otte Krag's sønnesøn, etatsråd Niels Krag (1699–1740) og Caroline Agnese von Raben (1738–1810), enke efter gehejmekonferentsråd Henrik Bille-Brahe (1709–89). Endelig må nævnes kirkens sidste ejer, overjagtkonsulent Gregers Ahlefeldt-Laurvig-Bille (1905–85), der har skænket kirken flere middelalderlige inventargenstande samt gravkapellet på kirkegården (s. 2217).

Præste- og sogneforhold m.m. 1589 betegnede biskop Jacob Madsen præstegården som 'ond', dvs. dårlig.⁸ Han



Fig. 2. Luftfoto set fra syd. Foto Sylvest Jensen Luftfoto 1939. I KB. – Aerial photo, viewed from the south.

nævner også, at degnen boede ved kirken (jf. *†degnebolig* s. 2219).⁸ 1656 var kirken meget forfalden, og Otte Krag ansøgte om 200 rdlr. fra kirkerne i Thyholm provsti til hjælp til dens reparation (jf. s. 2240).⁹ Under Karl Gustav-krigene i november 1659 begravdes tre døde fra Trunderup på kirkegården; de var blevet dræbt af nogle ryttere.¹⁰ 1660 noterede sognepræst Mads Knudsen Lægaard, at de kejserlige og brandenburgske tropper efter erobringen af Fyn plyndrede 'ti gange mere end de svenske nogensinde før'; i kirken stjal de messesærken og angiveligt også to altersæt (jf. s. 2270 og 2274).¹¹

Adskillige *sagn* er knyttet til kirken. Den skulle oprindeligt være bygget på en banke i Rubjergskoven vest for landsbyen, men det, man byggede om dagen, blev revet ned om natten. En dag tog en fugl et blad fra stedet og fløj hen og lagde det på den høje banke midt i byen, hvor kirken nu ligger. Derfor byggede man kirken der. Fuglen blev afbildet på *†herskabsstolen* lige over for prædikestolen, hvor den kunne ses indtil istandsættelsen 1865 (jf. Otte Krag's våbenskjold på *†herskabsstolen* med en krage som hjelmprydelse og tre krager på skjoldet, s. 2283).¹²

En ansigtskvader på kirkens nordside (s. 2221) sad tidligere højere i muren, men vedblev at synke. Når den nåede jorden, ville verden gå under.¹³

Kirken tilhørte en fynsk kæmpekvinde. En kæmpekvinde fra Langeland ville gøre hende fortræd ved at

ødelægge kirken og slyngede derfor en sten mod den; stenen (*»Stovestenen«*) faldt dog ned i Lunde Sogn.¹⁴ Ved Langkildegård i samme sogn ligger en sten (*»Troldestenen«*), der blev slynget mod kirken af en troldekvinde på Tåsinge.¹⁵

Et kirke- eller liglam havde sit leje over en af hvælvingerne ved *»det lille stanghul«*, og hver lillejuleaften blev der båret rent halm op til det. Når nogen i sognet skulle dø, kom lammet og hentede dem.¹⁶ Hver juleaften gik der en 'grøn' (ung?) dreng på gaden, og lidt efter kom kirkelammet. Mødte man en af dem, ville man gå fra forstanden, og kom de ind i husene, fulgte store ulykker.¹⁷

De krager, der sad i asketræerne omkring kirken, viste, hvorfra de første døde ville komme, nemlig fra den side mod hvilken de vendte hovedet og skreg.¹⁸

Når nogen var blevet begravet, kunne man i huset ved den sydlige kirkegårdslåge høre, om de havde levet redeligt. Havde de ikke det, kom de om aftenen og smækkede med lågen.¹⁹

Et genfærd af en kvinde blev en aften set ved indgangen til kirkegården.²⁰

Møntfund. På kirkegården er 1921 fundet en mecklenburgsk hulpenning fra o. 1400.²¹ 2011 fandt man en mønt ved soldning af jord i skibets vestfag. Der er vistnok tale om en Frederik III-toskilling, præget i Christiania i Norge 1666.²²

Kirken ligger på toppen af den stejle kirkebakke i den gamle landsby midt i sognet (fig. 1). Kirken har altid været landsbyens naturlige centrum på grund af dens højtliggende placering.

Kirkegården er omtrent rektangulær og har en *parkeringsplads* midt for søndre langside (jf. fig. 2).²³ I det seneste århundrede er kirkegården blevet udvidet flere gange: Dens udstrækning var o. 1800 ca. 70×80 m vestligst på kirkebakken. 1903 blev kirkegården udvidet ca. 25 m mod øst med området omkring familien Bille-Brahes gravkapel (jf. s. 2217),²⁴ og 1924 blev den udvidet endnu ca. 20 m mod øst.²⁵ Formentlig blev den østlige del af kirkegården i samme omgang udvidet mod syd ud til Kirkevej (jf. fig. 3). 1948 var der planer om at udvide kirkegården med et stykke jord på den modsatte side af vejen vest for kirkegården; dette blev aldrig realiseret. I stedet blev den eksisterende kirkegård reguleret, og kirkejer Gregers Ahlefeldt-Laurvig-Bille købte den gamle degneboligs grundstykke ved det sydvestlige hjørne af kirkegården.⁷ Ved overgangen til selveje 1958 blev jordstykket indlemmet i kirkegården, og kørevejen op til kirken blev anlagt derpå.⁷ På grund af kirkegårdens placering på



Fig. 3. Matrikelkort. 1:10.000. Målt af Andreas Preuert 1800. Tegnet af Freerk Oldenburger 2019. – Cadastral map.

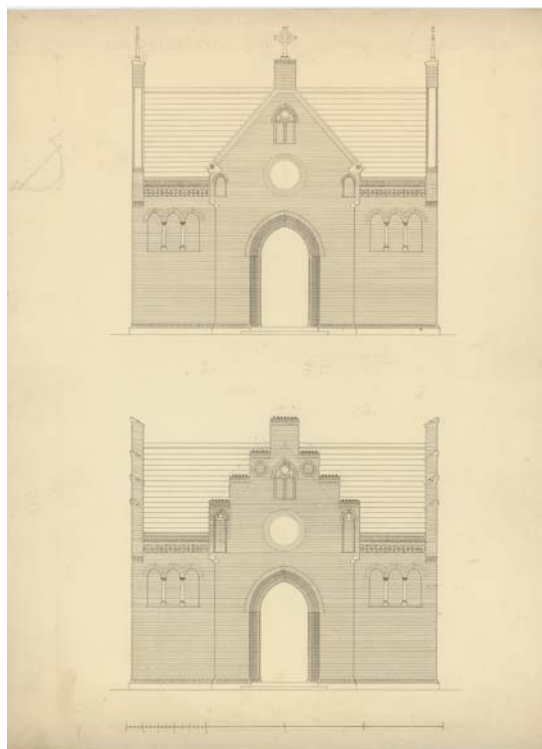


Fig. 4a-b. Opstalter af gravkapel på kirkegården (s. 2217). Vestfacade. 1:300. a. Oprindelig facade. b. Nuværende facade. Målt og tegnet J. Vilh. Petersen 1898. I NM. – *Elevations of the sepulchral chapel in the churchyard. West facade. a. Original facade. b. Present facade.*

den stejle bakke blev den o. 1800 (jf. ndf.) inddelt i terrasser mod nord og øst, som er forbundet af forskellige trapper.

Hegn. Kirkebakken er støttet af stensætninger for at forhindre jordudskridning (jf. fig. 1), men også kampestensdiger mod syd, opsat 1958,⁷ og øst omkranser kirkegården. Mod nord er kirkegårdens vestlige del afgrænset af en bæk.

†*Hegn.* 1589 var kirkegården omgivet af et kampestensdige.⁸ 1656 var diget og en *†kirkerist* forfaldne.⁹ En mur omkring kirkegården skulle 1663 'oplægges',²⁶ og seks år senere blev der sat et stengærde fra 'degnens låge' til kirkeporten.²⁷ 1830 blev der sat et nyt stendige mod vest,²⁸ og 1838 var 'ringmuren' mod øst og nord forfalden.²⁹ Samme år skulle der opføres en 'hegnsmur' ved kirkegårdens sydøstlige indgang.³⁰ Enkelte tilhugne kampesten registreredes i diget 1933.³¹ 1947 skulle et stykke 'murskråning', formentlig en del

af en stensætning, fjernes og erstattes med kampesten.³⁰ 1990 trængte nordre dige og diget langs Kirkevej til at blive omsat; dette blev gennemført 1999, hvor flere syge elmetræer blev fjernet.³²

Indgange. Kirkegården har fem indgange, henholdsvis tre mod syd, en mod vest og en mod nordvest. Ved kirkens parkeringsplads i syd er der en køreport og ganglåde til kørevejen op til kirken, opsat 1961 og tegnet af kirkegårdsinspektør Olaf Raahauge Askegaard, Odense.³³ Lågepartiet har smedjernsfløje hængt på granitpiller. Fra parkeringspladsen er ligeledes en dobbelt ganglåde mod øst, og i kirkegårdens sydøstlige hjørne er en køreport; begge er muligvis fra udvidelsen 1924 (jf. ovf.) og har to smedjernsfløje på gra-

nitpiller. En trappe mod vest og en mod nordvest sat i chaussésten og uden port fører ned ad kirkebakken til Svendborgvej; de er oprindeligt anlagt 1958, hvor den vestlige erstattede en ældre *†*trappe (jf. ndf.), men de er senere fornyet.⁷

†Indgange. 1805 trængte den 'store port' til at blive repareret.³⁴ En indgang var faldefærdig 1881, og en ny gitterport af støbejern med granitstøtter blev opsat 1882 af Frantz Preben Bille-Brahe.³⁵ Inden udvidelsen 1958 var der en stensat *†*trappe mod vest på næsten samme sted som den nuværende; den havde en ganglåde med to jernfløje på granitpiller (jf. fig. 8).

En *†brønd* blev 1925 gravet i kirkegårdens sydøstlige hjørne.³⁶



Fig. 5. Familien Bille-Brahes tidligere gravkapel på kirkegården, opført 1872, set fra vest (s. 2217). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Former sepulchral chapel of the Bille-Brahe family in the churchyard, built in 1872, seen from the west.*

Bygninger på og ved kirkegården. På den østlige del af kirkegården står et nygotisk *gravkapel*, som er opført 1872 af kirkeejer Frederik Siegfried Bille-Brahe til Egeskov.³⁷ Ved overgangen til selveje 1958 (s. 2213) forærede Gregers Ahlefeldt-Laurvig-Bille bygningen til kirken som ligkapel. Kapellet har T-formet plan, og mod vest er en risalit, så bygningen har gavle mod hvert verdens-

hjørne (fig. 5). Bygningen er rejst på en dobbeltsokkel med attisk profil i tegl over skråkantede granitkvadre. Herover er mure af røde teglsten i normalformat lagt i krydsskifte. Vestfacaden er dekoreret med to tregrupper af spidsbuede blændinger delt af cementsøjler (jf. fig. 5). En cementfrise dekoreret med bladornamenter ses under den profilerede gesims; mod øst har frisen ingen

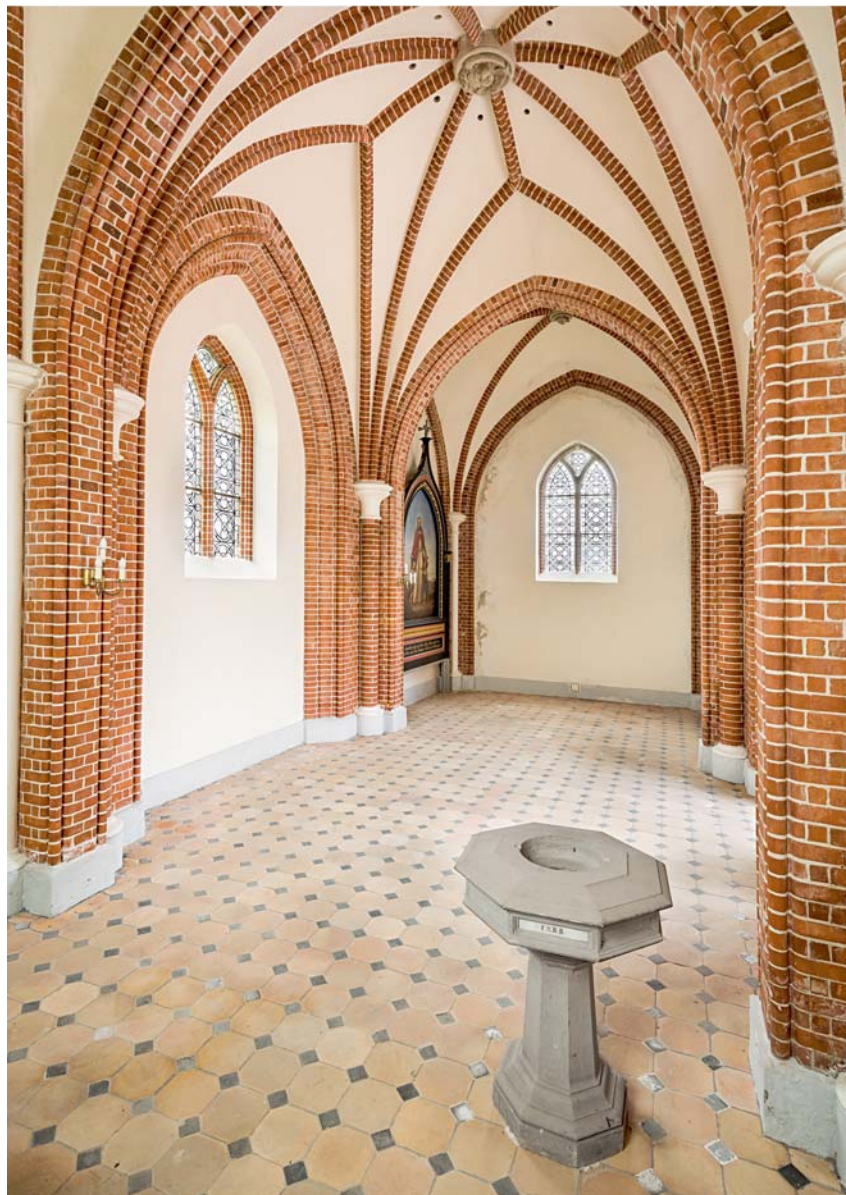


Fig. 6. Gravkapellets indre set mod sydvest (s. 2218). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Interior of the sepulchral chapel, looking south west.*

dekoration. I den fremspringende vestgavl er der en spidsbuet portal med profilerede vanger med rundede led. Stikket er dekoreret med vekslende sortglaserede og uglaserede teglsten. Mod øst, syd og nord er der et spidsbuet stavværksvindue med profilerede vanger og stik som portalen. De fire gavltrekanter har en profileret rundblænding hver, hvori er cementplader: mod vest med våbenskjold for slægten Bille-Brahe, i de øvrige en roset. Derover er en spidsbuet, stavværksdelt blænding med rundstavsprofilerede vanger og stik. Under kamtakkerne, som har savsnit og bryn, er der to spidsbuede højblændinger og to cirkelblændinger, der som kamtakkerne er fra en restaurering 1898 ved arkitekt J. Vilh. Petersen.³⁸ Den oprindelige taglinje var lige – muligvis med hjulkors på pinakler (jf. fig. 4).³⁹ Taget er belagt med skifer. Kapellets indre er domineret af tre ribbehvælv, hvoraf to er krydshvælv, og det midterste er et stjernehvælv (jf. fig. 6). De hviler på søjleformede piller og har profilerede, spidsbuede skjold- og gjordbuer. Ribberne er pærestavsliggende og mødes i en cirkulær topskive af cement dekoreret med et englehoved. Gulvet er lagt af ottekantede, gule teglstensfliser, hvorimellem er sortglaserede, kvadratiske fliser (jf. fig. 6).

I kirkegårdens østlige ende står en mindre *toi-*let- og materielbygning opført 1974 med mure af

røde normalsten lagt i løberskifte og dækket med et halvt tag belagt med røde tagplader.³⁶

Graverbygningen øst for kirkegården er et grundmuret beboelseshus, hvis ældste del er opført 1889, og efterfølgende ombygget og indrettet til brug for graveren i 2010'erne.⁴⁰ Det er opført i normalsten og hvidmalet med blå detaljer; taget er belagt med sorte tagplader.

(†)Hospital. 1770 lod Sofie Justdatter Juel, enke efter etatsråd Niels Krag til Egeskov, opføre et hospital, »Kraghs Hospital«, vest for kirkegården (fig. 7).⁴¹ Bygningen er grundmuret og hvidpudset med rødt tegltag, og den husede fire fattiglemmer. Gavlen mod vest er dekoreret med lisener og har en dør og to vinduer. Hver langmur har to nu tilmurede vinduer, og mod vest er endnu en dør. Til venstre for hoveddøren er en trætavle med indskrift i skriveskrift:⁴²

»Dette Hospital af Sl. Frue Etatsraadinde S. Kragh født Juul paa Egeskou stiftet og opbygget i Aaret 1770.
De Fattige her skal til Verdens Ende prise
Den Gud, der giver dem her Klæder, Huus og Spise
For saadan kjærlig Sjæl som altid tænkte paa
At gavne, gjøre Godt: Min Ven gjør ligesaa.«

Under tavlen står en *pengeblok (s. 2284). Bygningen blev restaureret 1869,⁴³ og den benyttes i dag til beboelse.



Fig. 7. Kraghs (†)Hospital vest for kirkegården (s. 2218). Foto i Svendborg Byhistoriske Arkiv. – *Kraghs (†)Hospital, west of the churchyard.*



Fig. 8. Kirkebakken set fra sydvest. Foto Niels Elswing 1957. I NM. – Church hill, seen from the south west.

†Bygninger på og ved kirkegården. †Kirkeladen var i dårlig stand 1589; †degneboligen lå tæt på kirken formentlig ved sydvesthjørnet (jf. s. 2215).⁸ Et †kapel, opført 1903 øst for 'eksercerpladsen' i røde mursten, blev nedrevet o. 1958, da kirken fik overdraget gravkapellet på kirkegården (jf. ovf.).⁷ Det var lille, meget faldefærdigt og skæmmede kirkegården.⁴⁴ Et †nødtørftshus fra 1924 på kirkegårdens nordskråning blev fjernet 1949, og et nyt blev efterfølgende bygget uden for østdiget.⁷

Beplantning. Syd for kirken står en række høje linde- og kastanjetræer, som er sidste rest af en krans af træer formentlig plantet i 1800-tallet (jf. fig. 2).⁴⁵ I den østlige del er en allé af mindre egetræer, og omkring parkeringspladsen står fem store kastanjetræer formentlig plantet o. 1800 (jf. ndf.). Kirkebakken mod vest og digerne mod øst er beplantet med forskellige hække.

†*Beplantning m.m.* 1589 var kirkegården beplantet med træer.⁸ Sognepræst Rasmus Lassen (1788–1825) var o. 1800 ansvarlig for, at kirkegården blev anlagt med terrasser (jf. ovf.),⁴⁶ planeret, beplantet

med forskellige træer (jf. ovf.) og indrettet med bl.a. bibelcitater skrevet på plader fastgjort til kirkegårdens træer og monumenter.⁴⁷ Flere asketræer omtales jævnligt som gamle allerede på Lassens tid (jf. ndf.).⁴⁸ Kirkegårdens indretning pristest efterfølgende: 1818 var den 'smagfuldt og skønt indrettet', 1821 'en af de skønneste i amtet'⁴⁹ og 1829 'den skønneste kirkegård på Fyn'.⁵⁰

1850 ville kirkeejeren fjerne nogle træer på kirkegården,⁵¹ og 1862 klagede en nabo over en række træer, hvis grene strakte sig ind over hans jord; klagen blev afvist, da træerne blev styret hvert år.⁵² 1933 omtales de gamle asketræer omkring kirken, hvoraf flere var blevet fjernet.⁵³ 1935 var kirkegården i god stand.³⁰ Samme år skulle 'den gamle del' af kirkegården øst for kirken reguleres med gange,³⁰ og fem træer langs det gamle skel mellem udvidelserne øst for kirken blev fældet.³⁰ 1942 blev det sidste af kirkegårdens nye del anlagt,³⁶ og 18. juli 1944 blev 'landets største ask' fældet; den skulle være plantet i midten af 1600-tallet.⁵⁴



Fig. 9. Kirken set fra nord. Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *The church seen from the north.*

BYGNING

Kirken består af romansk skib og smallere (†)kor med †apsis. I senmiddelalderen blev der tilføjet et nyt kor mod øst, hvorved †apsis blev nedrevet. Mod vest blev skibet forlænget, mens et tårn utraditionelt blev opført i øst oven på det nye kor. Den romanske kirke samt øst- og vestforlængelsen er derefter blevet overhælvvet. I senmiddelalderen blev tårnet også forhøjet. Korsarme mod nord og syd blev tilføjet i årene o. 1600. En (†)gravkrypt (nr. 1) under det nye kor er formentlig fra anden halvdel af 1500-tallet, og ligeledes er o. 1600 indrettet en (†)gravkrypt (nr. 2) under søndre korsarm. En †herskabsopgang blev formentlig o. 1750 opført på østsiden af nordre korsarm, men den blev i 1800-tallet erstattet af en †trappe, nedrevet 2011. Op gennem 1800-tallet har kirken gennemgået flere istandsættelser og restaureringer. Senest er kirkens indre istandsat 2010-11. Kirken er orienteret mod øst-nordøst.

Grundplan. Den romanske kirke består af rektangulært (†)kor og trapezformet skib, hvis plan snævrer ca. en meter ind mod øst; (†)koret har formentlig kun været knap en meter smallere end skibet.⁵⁵ Mod øst har (†)koret haft en †apsis, som er blevet nedrevet i senmiddelalderen ved opførelsen af det nye kor (s. 2225). Af (†)koret

er østgavlens hjørner bevaret, mens en del af langmurene kan være bevaret over korsarmsarkaderne, hvor murkronen af kampesten er synlig. Ligeledes er skibets vestgavl nedrevet ved forlængelsen mod vest (s. 2226). (†)Koret har haft en ydre længde på ca. 8 m og skibet ca. 15 m.⁵⁶

Materiale og teknik. Den romanske kirke er bygget af granitkvadre og rå kamp. En ca. 90 cm høj *dobbeltsokkel* med rundstav over skråkant bærer murene i både (†)koret og skibet (fig. 14); †apsiden har haft sokkel med rundstav.⁵⁷ Skibets skråkantede, vestre hjørnesokkelsten er flyttet til vestforlængelsens vestre hjørner (s. 2226). Murene er af kampesten, og der er et enkelt skifte kvadre over soklen. Mod øst har (†)koret hjørnekæder af kvadre (fig. 15), og skibet har haft det samme mod vest; kun nogle enkelte skifter er bevaret under gesimsen mod syd (fig. 162). Bagmurene er af rå kamp. Flere krumme kvadre fra den nedrevne †apsis er genanvendt i søndre og nordre korsarms murværk (fig. 16, s. 2236 og 2237). Skibets mure er op til 1,4 m tykke og ca. 5,5 m høje. Over våbenhusets loft er bevaret det romanske skibs middelalderlige *murbehandling* i form af en

grovere puds og flere hvide kalklag (fig. 161).⁵⁸ På bagmuren af (†)korets gavltrekant kan den grovere puds også ses (jf. fig. 27).

Billedkvadre. I nordre korsarms gavl er indmuret en romansk billedkvader udformet som et ansigt i højt relief (fig. 13, s. 2237). Den har antagelig haft sin oprindelige plads i det roman-

ske kors mure. Ansigtet måler 23×19 cm og har højsiddende ører og kraftige øjenbryn. Lignende ansigtskvadre findes eksempelvis i Tved Kirke (s. 1836) og Ryslinge Kirke (Gudme Hrd.).⁵⁹

Døre. Ca. 6 m fra vestgavlen har skibet en dør mod syd og en mod nord. Syddøren er bevareret som adgang mellem våbenhuset og skibet (s.

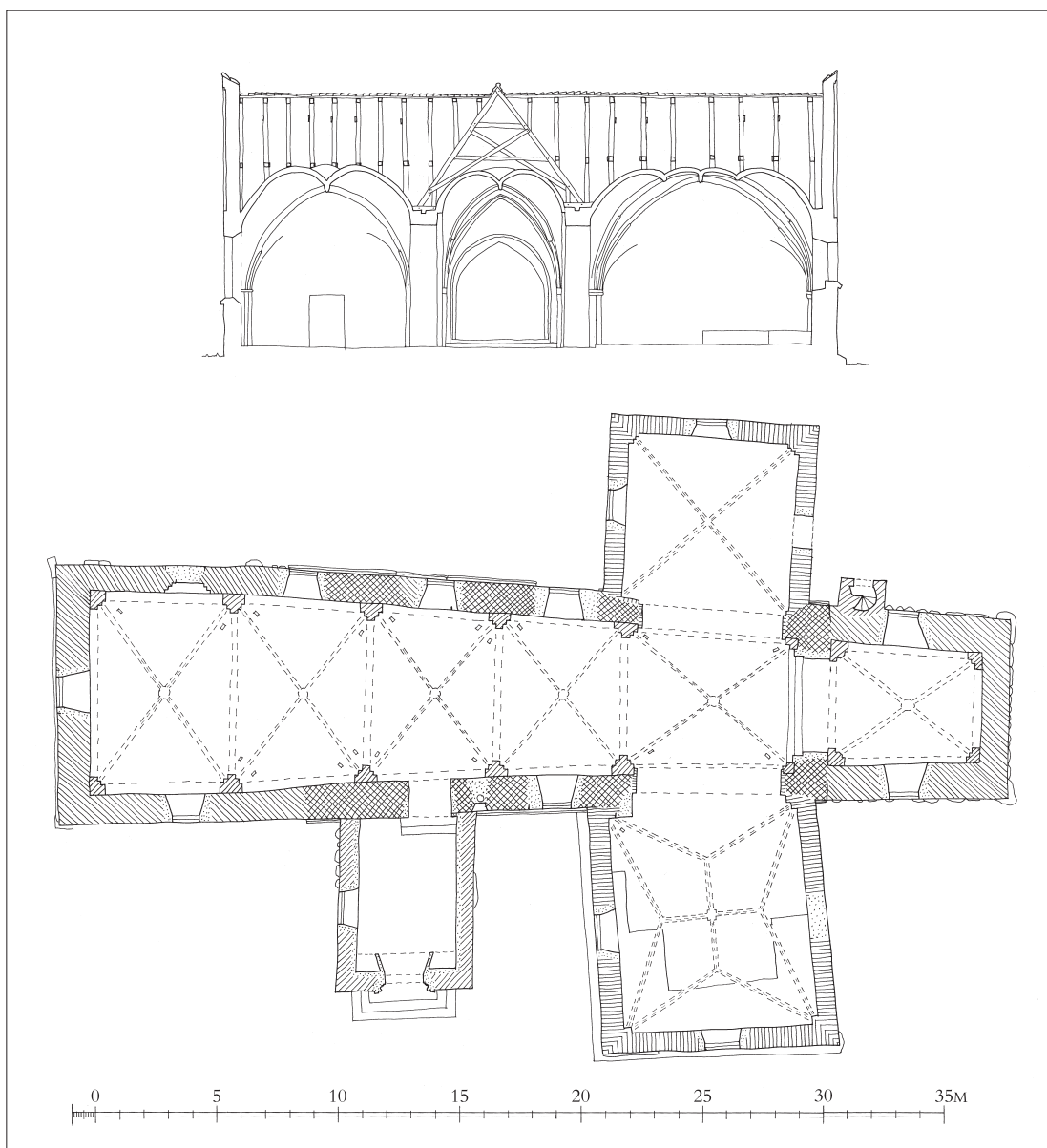


Fig. 10-11. 10. Tværsnit set mod øst. 1:300. Målt af Frits Bo Jørgensen 1959, suppleret og tegnet af Pia K. Lindholt 2019. 11. Grundplan. 1:300. Målt af C&W Arkitekter 2005, suppleret og tegnet af Pia K. Lindholt 2019. Signaturforklaring s. 9. – 10. Cross-section looking east. 11. Ground plan. Key on p. 17.

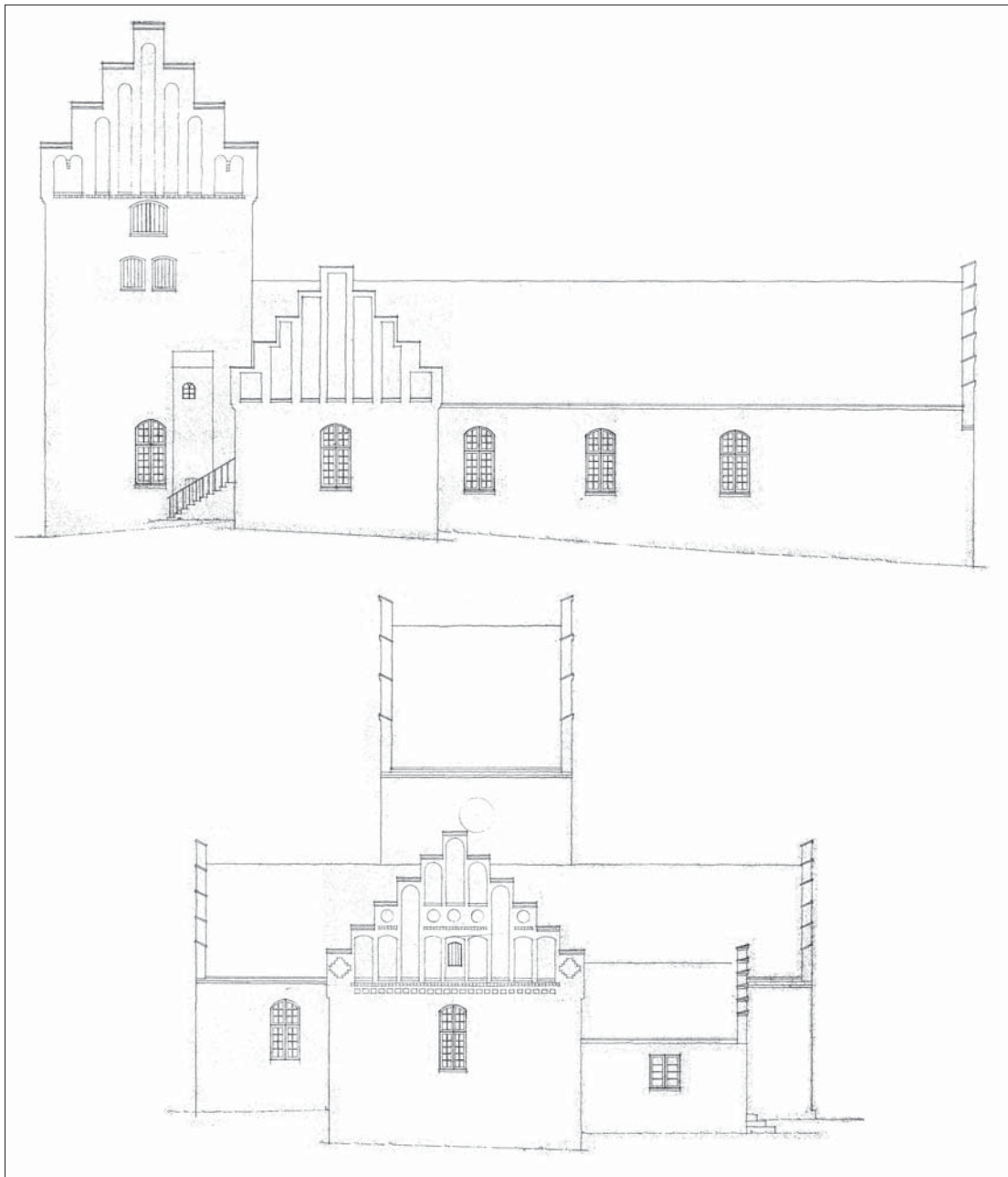


Fig. 12a-b. Opstalter af kirkens facader. 1:300. a. Nordfacade. b. Vestfacade. Målt og tegnet af Lars Mindedal 1974. Hos Rønnow Arkitekter. – *Elevations of the church facades. a. North facade. b. West facade.*

2235); den er dog kraftigt ombygget og pudset med cement 1865 (s. 2241), således at ingen detaljer er synlige. Den har næsten rette vanger, men den er formentlig udvidet i facaden, og et fladbuet stik har erstattet en formentlig vandret

†overligger (jf. fig. 18).⁶⁰ Norddøren giver sig til kende i facaden ved et ophold i soklen på ca. 200 cm (jf. fig. 14), mens vangerne er markeret som indridsede linjer i bagmuren. Døren er til-muret med kvadre og munkesten i facaden og

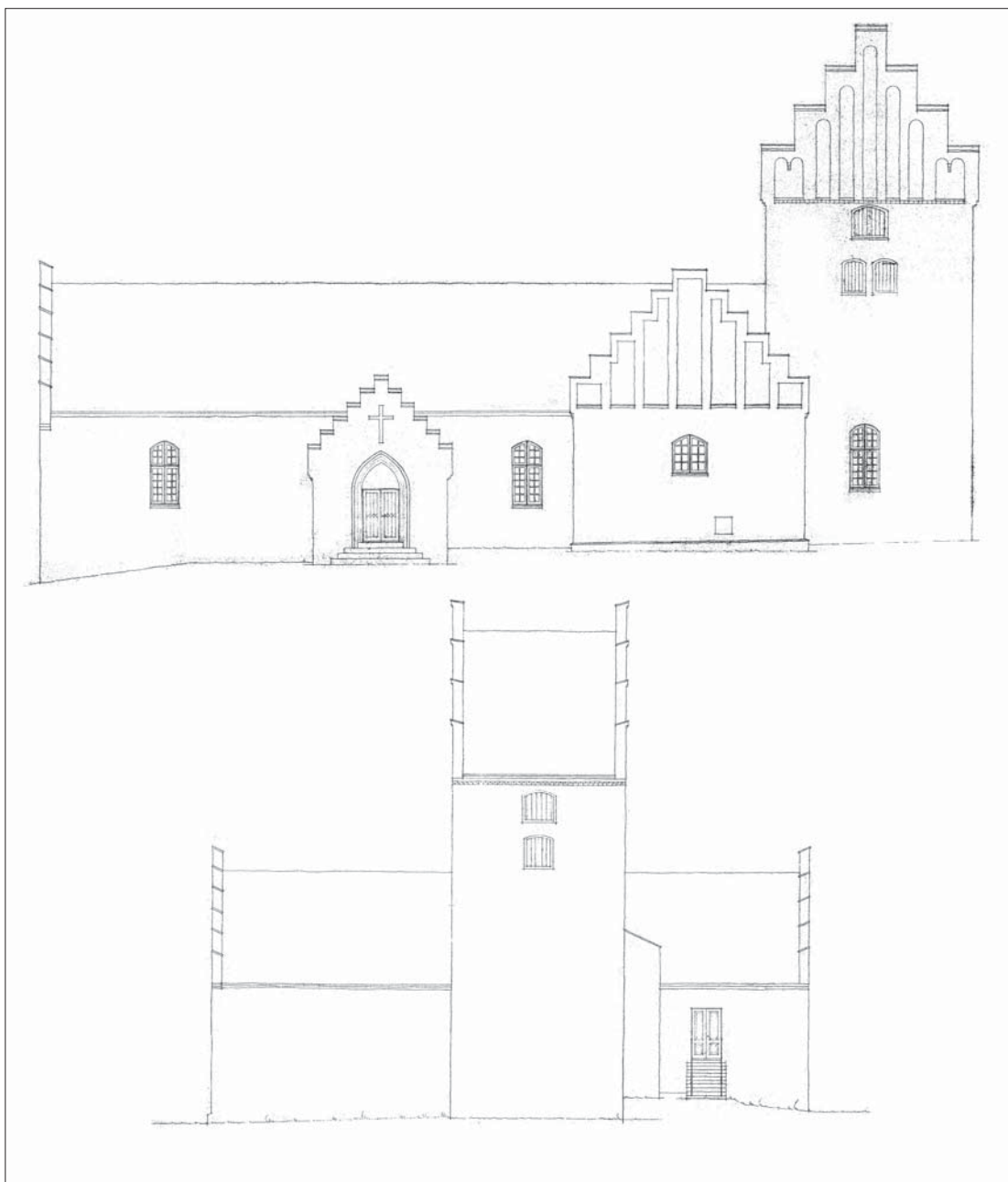


Fig. 12c-d. Opstalter af kirkens facader. 1:300. c. Sydfacade. d. Østfacade. Målt og tegnet af Lars Mindedal 1974. Hos Rønnow Arkitekter. – *Elevations of the church facades. c. South facade. d. East facade.*

kampesten i bagmuren, og dens øvre afslutning er fjernet ved indsættelse af et vindue 1865 (s. 2241).⁶¹ Norddøren har formentlig også været smiget, og i bagmuren har den været ca. 180 cm bred.⁶²

Vinduer. Kun et enkelt højsiddende, romansk vindue er bevaret på skibets sydside øst for våbenhuset (fig. 17); vinduet er delvist tilmuret.⁶³ Vinduet er rundbuet, har sandsynligvis kilestensstik og er formentlig dobbeltsmiget. Det måler



Fig. 13. Romansk ansigtskvader (s. 2221) i nordre korsarms nordmur. Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Romanesque 'face ashlar' in the north wall of the north transept.*

ca. 108×68 cm i facaden og ca. 60×32 cm i lysningen.

†Vinduer. Over for vinduet på sydsiden har der formentlig været et romansk, tilmuret †vindue i nord.⁶⁴

Den romanske kirkes *indre* kendes kun fragmentarisk. Den romanske †*triumfmur* har sandsynligvis stået ved overgangen mellem skibets nuværende første og andet fag (jf. ovf.). Den sydlige hvælpille står på en kvader, som kan være den sidste rest af muren (jf. fig. 75), og ligeledes er der under den modstående hvælpille flere kampesten, som kan have været dens nordlige fundament. †Triumfmuren er senest fjernet ved opførelsen af de senmiddelalderlige hvælv (s. 2233), men den kan også være nedrevet tidligere (s. 2226). Den romanske kirke har sandsynligvis haft fladt †*træloft*, inden (†)kor og skib blev overhvælvet (s. 2233).

Taggavle. Det romanske (†)kors kampestenssatte østre gavltrekant er bevaret i tårnets vestmur (fig.



Fig. 14. Skibets romanske dobbeltsokkel (s. 2220) set fra nordvest. Bemærk den tilmurede norddør (s. 2222) længst mod øst. Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Romanesque double foundation of the nave seen from the north west. Note the bricked-up north door farthest east.*



Fig. 15. Det romanske (†)kors søndre hjørnekæde af kvadre (s. 2220). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *The Romanesque (†)chancel's southern corner chain of ashlars.*

27). Gavltrekanter er ca. 15 cm tyndere end gavlmuren, og på bagmuren er den middelalderlige, hvide puds bevaret (jf. s. 2220). Der er brudt en åbning fra tårnets mellemstokværk gennem trekanter til skibets loft (s. 2244). Skibets $\dagger$ gavltrekanter blev formentlig nedtaget henholdsvis ved forlængelsen mod vest og opførelsen af korsarmene (s. 2226 og 2236).

Senmiddelalderlige tilføjelser og ændringer. Den romanske kirke blev i løbet af senmiddelalderen

kraftigt udvidet mod både øst og vest. Kronologien for de forskellige tilføjelser er til dels udredt. Mod øst blev et nyt kor opført for enden af det romanske (†)kor, mens skibet blev forlænget mod vest. Et tårn blev utraditionelt opført i øst oven på det nye kor. Vestforlængelsen blev rimeligvis opført før tårnet, som ellers kunne være opført på forlængelsens sted. Den romanske kirke og vestforlængelsen er derefter blevet overhvalvet samtidig, hvorved de tre bygningsdele – det romanske (†)kor, skibet og vestforlængelsen – blev ét rum; ligeledes blev det senmiddelalderlige kor overhvalvet efter tårnets opførelse. Hvorvidt det nye kor og den romanske kirke er overhvalvet samtidig, kan ikke bestemmes.

Senmiddelalderligt kor. I senmiddelalderen blev $\dagger$ apsiden nedrevet, og et nyt, rektangulært kor blev tilføjet i dens sted. Tilbygningens plan snævrer ind mod øst som det romanske skib, så den er 50 cm smallere mod øst end i vest (jf. fig. 11). Facaderne og bagmurene er bygget af kampesten; i facaden ligger de største sten nederst i murværket (jf. fig. 22 og 42). Hjørnerne mod øst er omsat i forbindelse med opførelsen af tårnet (s. 2227) og en ombygning 1889 (s. 2244). I bagmuren er der trykket teglstumper ind i mørtelen mellem stenene (fig. 41); en lignende udspækning af mørtelen findes i Tulstrup Kirke (DK Århus 2364). Mod



Fig. 16. En krum, profileret $\dagger$ apsiskvader (s. 2220) i søndre korsarms østmur. Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Curved, profiled $\dagger$ apse ashlar in the east wall of the south transept.*



Fig. 17. Romansk vindue på skibets sydside (s. 2223). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Romanesque window on the south side of the nave.*

syd og nord er nyere vinduer fra 1865 (s. 2241), og i syd har vinduet erstattet en *†præstedør* med et *†vindue* over fra tårnets opførelse (s. 2227). Oprindeligt har der kun været et *†vindue* i syd, men ikke et i nord.⁶⁵ Mellem det romanske (*†*)kor og det senmiddelalderlige kor blev der gennembrudt en smal *†korbue*, hvis konstruktion ikke kendes, da den formentlig 1865 er blevet udvidet (s. 2241). Det senmiddelalderlige kor blev overhælvvet efter tårnets opførelse (jf. s. 2231), men det har formentlig oprindeligt haft fladt *†træloft*. Korforlængelsens *†gavltrekan*t mod øst blev formentlig nedrevet ved tårnets opførelse (s. 2227).

Ved opførelsen af det nye kor blev korfunktionen efter al sandsynlighed flyttet fra det roman-

ske (*†*)kor til det nye. Den smalle korbue mellem de to bygningsafsnit antyder, at det senmiddelalderlige kor ikke blot var en forlængelse af det romanske (*†*)kor, som eksempelvis i Stenstrup Kirke (s. 2122). Den romanske *†triumfmur* kan være blevet revet ned på dette tidspunkt, så den romanske kirke kom til at udgøre skibet.

En omtrent rektangulær *vestforlængelse* på ca. 10 m blev tilføjet ved skibets vestende; bygningsafsnittet er ca. en halv meter bredere mod vest end mod øst (jf. fig. 11). Forlængelsen har en irregulær sokkel af genbrugte granitkvadre fra den romanske kirke; både de to typer profilerede sokkelkvadre og almindelige granitkvadre er anvendt.⁶⁶ Murene er af røde teglsten i munkestensformat i polsk skifte med skarprykkede fuger (fig. 163); murene er afsluttet af nye falsgesimser (s. 2241). I vest er en tilmuret *†dør*, hvis søndre vange er



Fig. 18. Den ombyggede, romanske syddør set fra nord (s. 2222). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Rebuilt Romanesque south door, seen from the north.*



Fig. 19. Det romanske skib og vestforlængelsen set fra nord (s. 2226). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *The Romanesque nave and western extension seen from the north.*

svagt synlig i facaden; i bagmuren er vangerne markeret ved to indridsninger.⁶⁷ Niveauforskellen mellem kirkens indre og ydre må betyde, at der har været en *†trappe* i forbindelse med døren (jf. fig. 36c).⁶⁸ Vestforlængelsen har to vinduer fra 1865, et mod syd og et mod vest (s. 2241), men oprindeligt var der et stort vindue i både nord, syd og vest over *†*døren. Det tilmurede, nordlige vindue er bedst bevaret (jf. fig. 19): det er tredobbeltsfalsat og fladbuet med halvstensstik i bagmuren (fig. 20) og har rimeligvis været det samme i facaden.⁶⁹ Af vinduet i syd er bevaret den østlige del af stikket og østre vange (fig. 21). Ved en ommuring af gavltrekanen (s. 2244) fjernedes et *†*vindue over *†*vestdøren, som ses på Jacob Madsens skitse fra 1589 (jf. fig. 159). Forlængelsens indre var dækket af et fladt *†*træloft, som senere blev erstattet af hvælv (s. 2233).⁷⁰ Vestforlængelsens øverste ca. 2,5 m af gavlen er senest ommuret 1865 (s. 2244). Den oprindelige *†*gavltrekan

kendes ikke. Ved opførelsen af vestforlængelsen blev skibets *†*vestgavl nedrevet (s. 2224).

Et *tårn* er opført oven på det senmiddelalderlige kor mod øst sandsynligvis på grund af kirkens tætte placering på kirkebakkens stejle vestskråning.⁷¹ Det har omtrent rektangulær grundplan, og dets vestmur står på det romanske (*†*)kors østlige gavltrekan; det nye kors østlige *†*gavltrekan blev formentlig nedrevet ved tårnets opførelse. Tårnet er i tre stokværk, men oprindeligt har mellemstokværkets bjælkelag ligget på et tilbagespring i murværket mod syd, øst og nord godt 100 cm over overdøren (jf. ndf.).⁷² Murene er muret af røde teglsten i munkestensformat lagt i munkeskifte; mod syd og vest er murene omsat 1889 (s. 2244). Ved tårnets opførelse blev der i det nye kors sydmur brudt en *†*præstedør med et *†*vindue over (fig. 42); de er 1865 erstattet af et vindue (s. 2241). *†*Vinduet sad i et højt, spidsbuet spejl, hvis omrids er synligt i murværket (jf. fig. 42); dørens form kendes ikke.⁷³



Fig. 20. Tilmuret, flerfalset vindue i vestforlængelsens nordmur (s. 2227). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Bricked-up, multi-bevelled window in the north wall of the western extension.*

Det senmiddelalderlige kors nordøstlige hjørne blev ommuret ved tårnets opførelse (jf. fig. 22-23), og det sydøstlige hjørne blev ligeledes ombygget, men er ombygget igen 1889 (s. 2244).

Et sekundært opført trappehus (jf. ndf.) har sandsynligvis erstattet en *†fritrappel* på tårnets nordside. Den oprindelige overdør er fladbuet og falset i facaden og bagmuren (fig. 25). Mod syd er der i de nederste skifter af tårnets bagmure fire *bomhuller*.

Fig. 21. Tilmuret vindue på vestforlængelsens sydfacade (s. 2227). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Bricked-up window on south facade of western extension.*

I klokkestokværket er murene mod nord og øst oprindelige, mens murene mod syd og vest er ombygget 1889 (s. 2244). Mod øst og nord er der henholdsvis et og to glamhuller (jf. fig. 22-23); de er falsede og har fladbuede halvstensstik med prydskefter af løbere. Mod syd og nord har der sandsynligvis været lignende *†glamhuller*, som blev fjernet ved ombygningen af murværket. Størstedelen af tårnets oprindelige gavltrekanter mod nord er bevaret,⁷⁴ og den fortykkede midterste del er synlig (fig. 26). Den er muret af røde teglsten i munkestensformat lagt i munkeskefter. Ved en forhøjelse af tårnet (s. 2231) er der blevet hugget et glamhul i den.

Et muret *trappehus* på tårnets nordside har formentlig allerede i senmiddelalderen erstattet den oprindelige *†fritrappel* (jf. ovf. og fig. 23). Huset er ikke i forbandt med koret og tårnet, men facaderne i koret på hver side af huset er ommuret med teglsten ved trappehusets opførelse. Trappehuset står på en sokkel af kamp og granitkvadre,





Fig. 22. Kirken set fra øst (s. 2225). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *The church seen from the east.*



Fig. 23. Tårnet set fra nord (s. 2227). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *The tower seen from the north.*

og murene er af røde teglsten i munkestensformat i et uregelmæssigt munkeskifte; de afsluttes af en falsgesims. En fladbuet underdør leder ind til en spindeltrappe,⁷⁵ hvis løb er halvcirkulært mod syd, hvor det er hugget ind i korets facade, og retkantet mod nord i selve trappehuset. Trappeløbet er overdækket med trinvis udkragede, fladbuede stik af bindere på fladen (jf. fig. 25). Trappens oprindelige, slidte teglstenstrin (jf. fig. 24) er belagt med nyere brædder.⁷⁶ Et rundbuet støbejernsvindue sat i røde normalsten er tilføjet i nyere tid; det kan have erstattet en tglug. Adgangen til mellemstokværket er ved den oprindelige overdør (jf. ovf.). Trappehuset er dækket af et halvtæg belagt med røde vingetegl.

Tårnforhøjelse. Tårnet er formentlig i senmiddelalderen blevet forhøjet med ca. to meter. Forhøjelsen er muret i røde teglsten i munkestensformat lagt i munkeskifte; murene er en halv sten tyndere end tårnets nedre murværk.⁷⁷ Mod nord og øst er bevaret et fladbuet, falset glamhul, som kun er lidt bredere end tårnets oprindelige; det nordlige er hugget gennem den oprindelige gavltrekant (jf. fig. 26), og det østliges stik er omsat. De er placeret lidt forskudt for de senmiddelalderlige glamhuller (jf. fig. 23). Mod syd og vest er murene omsat 1889 (s. 2244), men der var sandsynligvis også tilsvarende tglamhuller. Den mid-



Fig. 25. Tårnets overdør (s. 2228). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Upper door of tower.*



terste del af tårnforhøjelsens nordre gavltrekant i gule og røde munkestensformat lagt i munkeskifte er bevaret (jf. fig. 26); begge gavltrekanter blev inden 1589 ommuret til svungne taglinjer (s. 2236).

Overhvælving af det senmiddelalderlige kor. Et *krydshvælv* er blevet opsat i det senmiddelalderlige kor efter tårnets opførelse.⁷⁸ Hvælvet er muret af teglsten i munkestensformat; hvælvpillerne og skjoldbuerne mod øst og vest er pudset med cement (jf. fig. 47). De fire piller er parvis for-

Fig. 24. Trappe i tårnets trappehus; bemærk de slidte oprindelige tegltrin under træbeklædningen (s. 2231). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Stairs in the tower stairwell; note the worn original brick steps beneath the wooden casing.*



Fig. 26. Tårnets nordre gavltrekanter: Omkring det øverste glamhul ses den fortykkede del af den oprindelige trekant (s. 2228). Der over resten af tårnforhøjelsens gavltrekant (s. 2231). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Northern pediments of the tower. Around the top belfry light one can see the thickened part of the original pediment. Above this, the remains of the pediment of the heightened tower.*

skellige: det østlige par er falsede, mens det vestlige, dobbeltfalsede pars midterste led er affaset.⁷⁹ Øverst har alle pillerne et skråt forløbende, to skifter højt kragbånd. Skjoldbuerne er spidsbue-

de og helstensdybe, og den vestlige springer frem foran korbuen (jf. fig. 10). De retkantede ribber er halvstensbrede og mødes i en oval topskive. De halvstenstykker kapper er let puklede, og mod øst,



Fig. 27. Det romanske (†)kors østgavl (s. 2224) og mulig senmiddelalderlig trappe oven på skjoldbuen (s. 2235). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *East gable of Romanesque (†)chancel and possible Late Medieval stairs above the wall rib.*

syd og nord har de et fremspringende løberskifte over skjoldbuerne; alle fire er muret, så der dannes sildebensmønster.

Overhvælving af det romanske (†)kor og skib samt vestforlængelse. Fem hvælv er opsat i de nævnte

bygningsafsnit, hvorved de blev til et sammenhængende rum. Det østligste hvælvfag, som er længere end de øvrige, er formentlig et resultat af den romanske kirkes grundplan og repræsenterer derved til dels (†)korets indre udstrækning (jf. fig.



Fig. 28. Hvælv i skibets andet fag med senmiddelalderlige kalkmalerier (s. 2233 og 2251). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Vault in the second bay of the nave with Late Medieval wall paintings.*

11). Trods mindre forskelligheder tilhører hvælvene sandsynligvis samme byggefase.

Senmiddelalderlige *kalkmalerier* (s. 2251) har formentlig afsluttet byggefasen, og i fjerde hvælv-fag fra øst er et kalkmalet årstal »1484«, der er tolket som malerarbejdets afsluttende år.⁸⁰ Hvælvene er formentlig opsat kort før 1484.

Som nævnt ovenfor er de fem hvælv overordnet set konstrueret på samme måde som *krydshvælv* hvilende på falsede piller stående på kampesten; det østligste pillepar har kun en fals, hvor de øvrige har to (jf. fig. 35). Det østligste og de tre vestligste pillepar er pudset med cement 1865 (s. 2241), mens det er blevet hugget af de to øvrige par 2010-11 (s. 2246). Skråt forløbende kragbånd både to og tre skifter høje er placeret i forskellig højde over gulvet – højest mod øst ca. 194 cm og lavest i vest ca. 152 cm (jf. fig. 36c). Skjold- og gjordbuerne er alle spidsbuede og helstensbrede; den øverste del af skjoldbuerne især i 5. fag er

repareret, så de fremstår bredere.⁸¹ Hvælvene adskiller sig væsentligst fra hinanden i ribbernes udformning. I 1. fag fra øst er de nederste ca. 2 m kvartstensbrede og resten er pærestavslignende (fig. 35 og 164). 2. fags ribber er kvartstensbrede, hvor de nederste ca. 50 cm er hjørnестillede (fig. 28). I 3. fag er de nederste ca. 1,5 m kvartstensbrede med afrundede hjørner, og ovenfor har de en halvstensbred, pærestavslignende profilering med afrundede skuldre (fig. 47 og 164). 4. fags ribber er kvartstensbrede og retkantede, mens 5. fags ribber er sammensat af både kvart- og halvsten samt de pærestavslignende formsten som i 3. fag (fig. 29 og 164). De sammensatte ribber i det vestligste fag tyder på, at de tilbageværende ribbesten blev benyttet her, og hvælvene er sandsynligvis opsat fra øst mod vest. De fem hvælvs ribber mødes alle i cirkulære eller ovale topskiver (jf. fig. 29). Hvor det østligste hvælvs kapper er flade, er de fire øvrige puklede (jf. fig. 36c); de er alle halvstenstykke



Fig. 29. Skibets vestligste hvælv (s. 2234). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Westernmost vault of the nave.*

og har et fremspringende skifte langs skjold- og jordbuerne. Hvælvene er pudset på oversiden, og hvælvlommerne er opfyldt i nyere tid.

På oversiden af skjoldbuen op mod bagmuren af det romanske (†)kors østgavl er der muret en *trappe* mod syd med seks trin af røde teglsten i munkestensformat lagt på siden (fig. 27).⁸²

Våbenhus. Våbenhuset er en senmiddelalderlig bygning, som i nyere tid er blevet kraftigt ombygget flere gange (s. 2244–45). Kun murene på nær gavltrekanten er oprindelige; bagmurene er skalmuret 1991. Den rektangulære tilbygning er placeret forskudt for den romanske syddør (jf. fig. 31).⁸³ Fremspringende kampesten bærer murene af røde teglsten i munkestensformat lagt i munkeskifte afsluttet af nyere falsede gesimser. I gavlen har en dør formentlig fra 1865 (s. 2241) erstattet den oprindelige *†*dør, som 1807 var ‘vel liden’,³⁴ og et vindue mod vest har formentlig udslettet et senmiddelalderligt *†*vindue. Den ro-

manske syddør giver adgang til skibet fra våbenhuset, og rummet er dækket af et nyt, fladt træloft sandsynligvis fra 1991 (s. 2245); tilbygningen havde formentlig også oprindeligt et fladt *†*træloft.⁸⁴ En ny gavltrekant har sandsynligvis 1865 erstattet den oprindelige *†*taggavl, som kan have haft *†*kamtakker (jf. fig. 159).⁸⁵

Eftermiddelalderlige tilføjelser. Tårnet blev forhøjet, og det og vestforlængelsen fik svungne gavle inden 1589. En *søndre* og en *nordre korsarm* er blevet tilføjet i årene o. 1600. Korsarmene er ikke nævnt 1589 i Jacob Madsens beskrivelse af kirken, men den søndre var opført 1616, da Jakob Ulfeldt indrettede den som gravkapel (s. 2300).⁸⁶ Korsarmenes arkitektur er så ensartet, at de formentlig er opført samtidig; muligvis har Laurids Brockenhuus eller måske svigersønnen Jakob Ulfeldt stået for deres opførelse.⁸⁷ Under koret er en tilmuret (†)*gravkrypt* (nr. 1) formentlig fra anden halvdel af 1500-tallet, og ligeledes er der, anta-

gelig ved opførelsen af søndre korsarm, blevet indrettet en (†)gravkrypt (nr. 2) under denne. En †herskabsopgang blev formentlig o. 1750 opført på østsiden af nordre korsarm; den blev i anden halvdel af 1800-tallet erstattet af en †herskabstrappe. På vestsiden af nordre korsarm op mod skibet har et †fyrurum og en (†)fyrkælder afløst hinanden.

Svungne †gavle på tårnet og vestforlængelsen. Inden 1589 fik tårnet og vestforlængelsen svungne †gavltrakanter (jf. fig. 159).⁸⁸ Hvornår disse †gavle er nedtaget, er uvist, men allerede inden tårnet blev kraftigt ombygget 1889 (s. 2244), havde alle gavle kamtakker.⁸⁹

Søndre korsarm er opført i årene o. 1600 (jf. ovf.). Den er omtrent kvadratisk med en let orientering mod øst.⁹⁰ Murene er rejst på en sokkel af to skifter granitkvadre, både nye, store kvadre og genanvendte fra den romanske kirke (fig. 32). På østsiden er flere krumme apsiskvadre, både sokkelsten med rundstav (fig. 16) og uprofilerede.⁹¹ De tynde mure, som er ca. 0,9 m tykke mod det romanske skibs ca. 1,4 m, er af røde teglsten i munkestensformat lagt i krydsskifte. På østre langmur er yderst mod syd en enkelt 'tand', som kan være sidste rest af en tandsnitsfrise langs gesimsen. De nuværende vinduer mod syd og vest

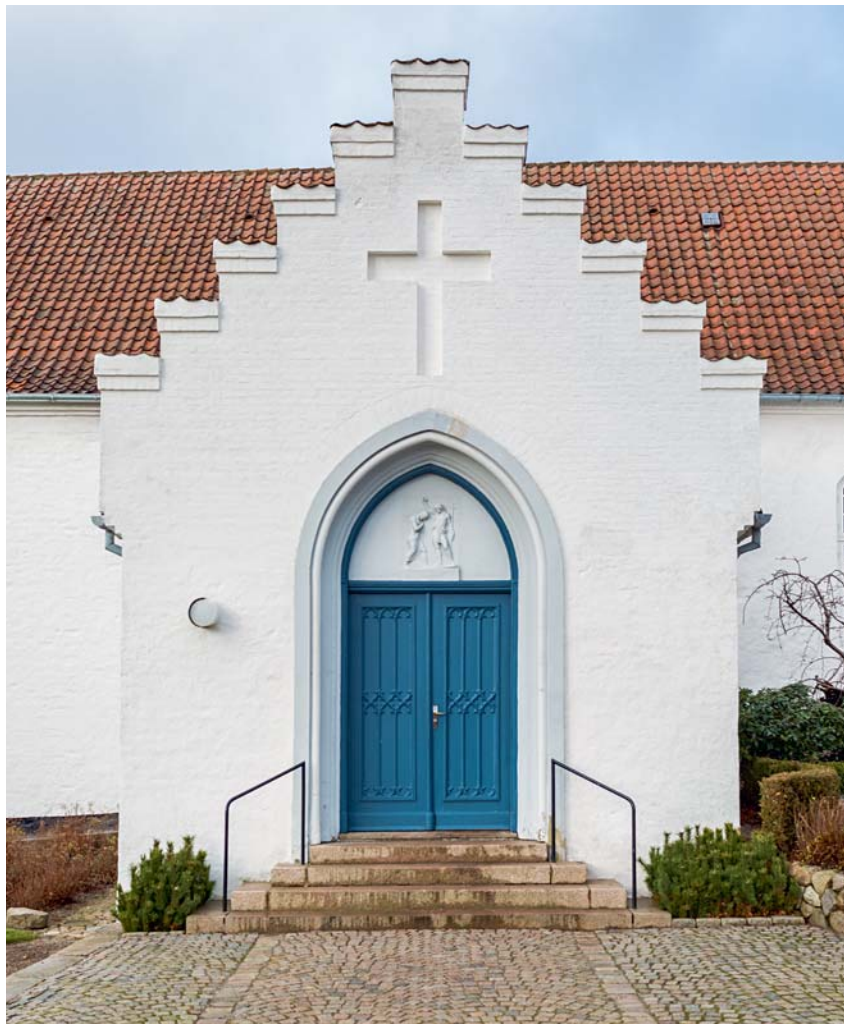


Fig. 30. Våbenhusets gavle (s. 2235 og 2241) set fra syd. Foto Arnold Mikkelsen 2019.
– Gable of porch seen from the south.

er formentlig fra 1865 (s. 2241), og oprindeligt har der været et kurvehanksformet vindue mod øst, som nu er blændet (fig. 33).⁹² Mod vest kan der have været et lignende $\dagger$ vindue.⁹³ Mellem korsarmen og skibet er gennembrudt en rundbuet arkade, hvis konstruktion ikke er synlig pga. cementpudsen. Den understøtter en del af den sydlige skjoldbue i det romanske ($\dagger$)kor. Korsarmen er overdækket af et firdelt stjernehvælv uden diagonalribber (fig. 34). I hvert hjørne er der piller med kapitæler med en kvartstav under en ret kant; pillerne mod nord er falsede. Omkring hvælvpillen i korsarmens nordvesthjørne er der på et ukendt tidspunkt muret en kraftig pille med profileret afslutning.⁹⁴ De nederste ca. 2,5 m af de halvstensbrede ribber er retkantede, og resten er tilspidsede (fig. 164); de mødes i en kvadratisk toprude (jf. fig. 34). De flade, helstenstykker hvælvkapper hviler på vederlag i murene og arkaden. Kappernes konstruktion er ikke synlig, da de er pudset på oversiden som de øvrige hvælv.

Blændingsgavlen er i røde teglsten i munkestensformat lagt i krydsskifte. I facaden er flere af pillerne mellem blændingerne omsat i normalsten. Gavltrekanter har syv brede højblændinger med vandrette, falsede stik (fig. 32); fire er aftrappede. Den afsluttes af 11 nyere kamtakker (s. 2240); de oprindelige $\dagger$ kamme har formentlig været bredere end de nuværende.

Nordre korsarm blev sandsynligvis opført på samme tidspunkt som søndre korsarm, da den er bygget i samme materialer og teknik som denne (jf. s. 2235). Den har ligeledes let orientering mod øst (jf. ovf.). I nordgavlen er indmuret en romansk billedkvader i den øverste kvaderstensrække (s. 2221), og der er indmuret flere krumme apsiskvadere i sokkelrækken.⁹⁵ Oprindeligt har korsarmen ikke haft døre mod kirkegården, men mod øst blev der formentlig o. 1750 lavet en $\dagger$ herskabsopgang (s. 2239), som blev ændret o. 1865 og helt fjernet 2011 til fordel for en dør i jordniveau (s. 2246). Mod øst er bevaret et kur-



Fig. 31. Våbenhusets indre set mod nord (s. 2235). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – Interior of porch looking north.



Fig. 32. Søndres korsarms gavl (s. 2237) og tårnets gavltrekan fra 1889 (s. 2244) set fra syd. Foto Arnold Mikkelsen 2019. – Gable of south transept and tower pediment from 1889 seen from the south.

vehanksformet stik og nordre vange af et oprindeligt vindue (jf. fig. 165), som blev ødelagt ved indsættelsen af døren til $\dagger$ hershabsopgangen (jf. ovf.). Mod nord og vest er nyere vinduer fra 1865 (s. 2241), og de kan have udslettet ældre $\dagger$ vinduer. En rundbuet arkade, som svarer til søndre korsarms (s. 2236), forbinder korsarmen med skibet (jf. fig. 35). Korsarmen er overhvalvet med et krydshvalv; mod nord hviler det på to falsede piller med en fremspringende rundstav øverst, mens der ikke er egentlige piller mod syd.⁹⁶ Ribberne er helstensbrede, og de nederste ca. 1,5 m er rektandede, mens de resterende er tilspidsede (fig. 164). Kapperne hviler på vederlag i murene og arkaden, og de er halvstenstykke og puklede.⁹⁷ Gavltrekanten er magen til søndre korsarms (jf. ovf.) og ligeledes ombygget i facaden (jf. fig. 9 og s. 2240).

1) En utilgængelig ($\dagger$)*gravkrypt* under det senmiddelalderlige kor er antagelig opført i anden halvdel af 1500-tallet som gravsted for Frands Brockenhuus og Anne Tinhuus (jf. s. 2321).⁹⁸ Den overhvalvede, rektangulære krypt er bygget af røde teglsten i munkestensformat, og mod vest midt for korbuen var en nedgang, som er tilmuret i røde normalsten.⁹⁹ Mod øst er to luftkanaler til kirkegården. Krypten blev antagelig tilmuret i første halvdel af 1800-tallet. Ved omlægningen af korets gulv 1972 (s. 2247) blev gravkrypten undersøgt.¹⁰⁰

2) En ($\dagger$)*gravkrypt* under søndre korsarm er formentlig indrettet o. 1600 antagelig samtidig med opførelsen af korsarmen. 1616 flyttede Jakob Ulfeldt sin families gravminder til krypten og indrettede korsarmen til kapel (s. 2300).¹⁰¹ 1755 omtales krypten som 'åben og lys'.²⁷ Krypten, der i dag er svært tilgængelig, har vinklet plan og er overdækket med et nord-syd-orienteret tøndehvalv (fig. 146 og 152). Den er muret i røde teglsten og har murstensgulv.⁶⁵ Den oprindelige nedgang var midt for arkaden (jf. fig. 169 og 175), og under en lem i gulvet ledte en muret trappe med trætrin ned til en dør med trækarme ind i krypten.¹⁰² I den sydlige og vestlige mur er en mindre, rektangulær luftkanal med tremmeluge for (jf. fig. 32).¹⁰³ Nedgangen ønskedes 1807 flyttet til en ydre nedgang fra kirkegården,³⁴ som

blev placeret mod øst, hvor flere kvadersten blev fjernet, og en fladbuet, lavtsiddende åbning blev muret.¹⁰⁴ 1862 nævnes tre åbninger med ståltrådsgitre, så nedgangen mod øst kan have været i brug.⁶⁵ I det sydvestlige hjørne af krypten var et antagelig muret $\dagger$ *benhus* (s. 2301).¹⁰⁵ Kryptens nedgang fra kirken blev formentlig 1865 lukket med et fladt tøndehvalv i normalsten;¹⁰⁶ hvornår adgangen fra kirkegården er tilmuret, vides ikke.

$\dagger$ *Hershabsopgang*. På nordre korsarms østside blev der formentlig o. 1750 opført en $\dagger$ opgang til et $\dagger$ hershabspulpitur (s. 2286). Opgangens konstruktion er ukendt, men på J. G. Burman Beckers tegning, muligvis fra o. 1850 (fig. 160), er opgangen vist som en tilbygning med dør mod



Fig. 33. Kurvehanksformet $\dagger$ vindue i søndre korsarms østmur (s. 2237). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – Basket-handle $\dagger$ window arch in the east wall of the south transept.



Fig. 34. Stjernehvælv i søndre korsarm (s. 2237). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Star vault in south transept.*

øst og halvtæg. Korsarmens østvindue blev delvist ødelagt ved indsættelsen af opgangens $\dagger$ overdør. Da $\dagger$ hershabsopgangen blev nedrevet antagelig 1865, blev facaden skalmuret i gule normalsten, munkesten og cement både nord og syd for den nye $\dagger$ hershabsstrappe (jf. ndf.).¹⁰⁷

$\dagger$ Hershabsstrappe. En udvendig $\dagger$ kvaderstens-trappe (jf. fig. 12a) med jerngelænder har antagelig 1865, da det nuværende herskabspulpitur (s. 2285) blev sat op, erstattet $\dagger$ hershabsopgangen (jf. ovf.). Trappen blev ombygget 1981 og fjernet 2011 (s. 2246).¹⁰⁸ En retkantet dør sat i gule normalsten med en indvendig plankeoverligger (jf. fig. 165) gav adgang til herskabspulpeturet; døren er tilmuret 2011.

$\dagger$ Fyrrum. Ved skibets nordside i hjørnet ved nordre korsarm stod et rektangulært $\dagger$ fyrrum, formentlig opført o. 1900 (s. 2250). Det havde tre åbninger mod vest, hvoraf den ene formentlig var en dør.¹⁰⁹ Tilbygningen kan have stået indtil 1959, hvor en ny $\dagger$ fyrkælder blev gravet (jf. ndf.).

($\dagger$)Fyrkælder. 1960 blev en rektangulær, ca. 4 m dyb fyrkælder med betonvægge udgravet i hjørnet mellem skibet og nordre korsarm.¹¹⁰ Udgravningen skete med 'stor bekostning og fare for sammenstyrtning'.¹¹¹

Eftermiddelalderlige reparationer og vedligeholdelser. 1559 var kirken meget forfalden, og der var ingen midler til vedligeholdelse.¹¹²

1656 var både bygningen og inventaret i meget dårlig stand; dens ringe tilstand blev beskrevet af rigsråd Otte Krag til Egeskov efter tilsyn ved fire domsmænd.⁹ Hvorvidt alle manglerne blev udbedret er tvivlsomt. Begge gavle på tårnet skulle nedtages, dets sydfacade var forfalden, og østfacaden var revnet 'fra øverst til nederst'. Klokkestokværkets bjælkelag og gulv var 'gammelt og ganske forrådneth'. Både søndre og nordre korsarms gavltrekanter skulle nedtages til taget, og det er muligvis på dette tidspunkt, at kamtakkerne er ommuret; deres vinduer var også forfaldne. Våbenhusets mure og gavle var i dårlig stand, mens



Fig. 35. Nordre korsarms indre (s. 2239) og herskabspulpitur fra 1865 (s. 2285) set mod nord. Foto Arnold Mikelsen 2019. – *Interior of north transept, and family gallery from 1865, looking north.*

vestforlængelsens gavlværelse var revnet fra langmurene. I kirkens indre var muren ved prædikestolen brøstfældig, en hvælvbue var revnet, og gulvet i skibet var sunket (s. 2247). Kirkens blytag var i dårlig forfatning (s. 2250).

1662, efter Karl Gustav-krigene, var kirkens vinduer ødelagt.¹¹³ Efter Otte Krag's død 1666 anvendte sønnen, gehejmeråd Niels Krag, angiveligt store summer på at reparere kirken og gravminderne (s. 2214).¹¹⁴

1755 og 1768 var kirken i god og smuk stand og forsvarligt vedligeholdt, skønt den var 'ældgammel'.¹¹⁵

1807 trængte kirkens ydre til en renovering, og det blev repareret samme år.¹¹⁶ Indtil 1809 stod der en *†kalkbænk* i våbenhuset.⁴⁹

Istandsættelse 1815-18. En hovedistsandsættelse blev 1815-18 forestået af Preben Bille-Brahe til Egeskov.¹¹⁶ Kirken fik nye vinduer i stedet for de gamle, små vinduer (s. 2248).

1847 omtales kirken som stor, smuk og lys,²⁷ men 1859 var nordre korsarm ubenyttet, da kirken var for stor til menigheden.¹¹⁷ Før 1862 fik kirken takkede gavle overalt.⁶⁵

Restaurering 1865. Ved arkitekt F. Uldalls besøg i kirken 1864 trængte den til istandsættelse,¹¹⁸ og året efter blev bygningen omfattende istandsat, og hovedparten af inventaret blev fornyet (s. 2256) ved Frederik Siegfried Bille-Brahe.¹¹⁹ Bygningens istandsættelse omfattede 12 nye vinduer,¹²⁰ som sandsynligvis er de nuværende slanke, fladbuede vinduer med smigede vanger i bagmuren; der blev indsat henholdsvis to i det nye kor, seks i det forlængede skib, to i nordre korsarm og to i søndre korsarm.¹²¹ Ved indsættelsen af vinduet på korets sydside blev *†præstedøren* med *†vinduet* i højt spejl tilmuret. Alle gesimser blev formentlig på dette tidspunkt ommuret og falsede i røde og gule normalsten. Kirkens indre murflader blev cementpudset.¹²² Hvælvpillernes kragbånd

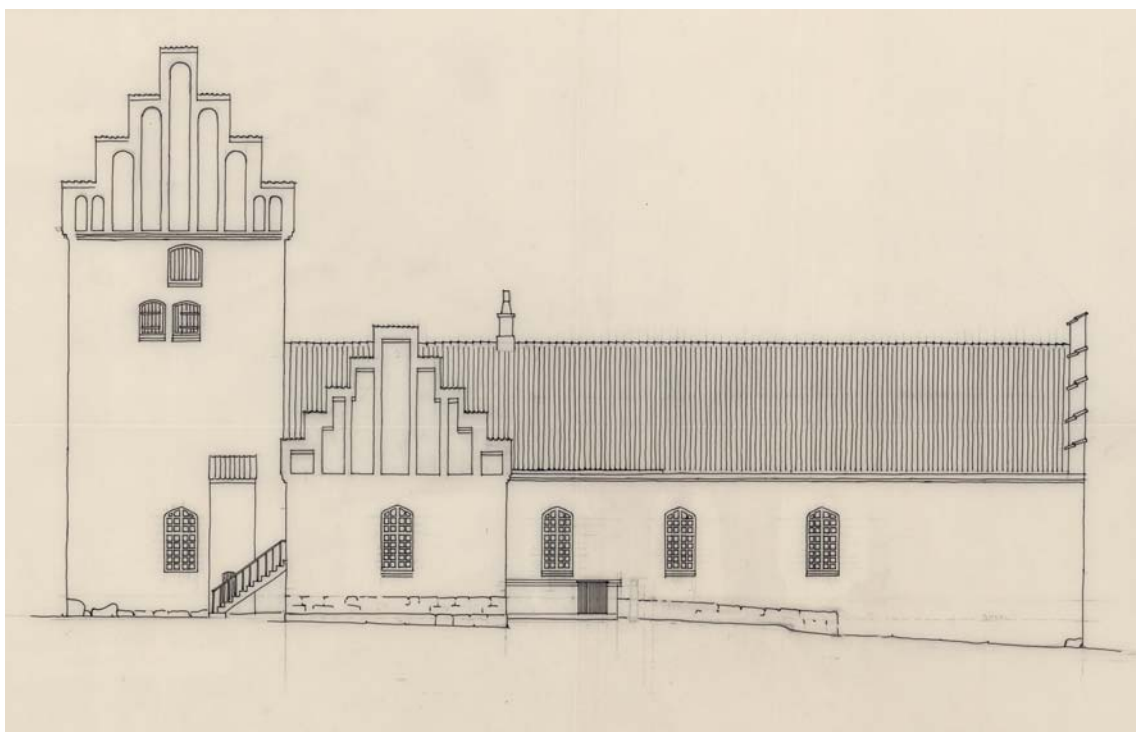


Fig. 36a-b. Opmålinger af kirken. 1:300. a. Opstalt af nordfacade. b. Tværsnit gennem skibets andet fag og påtænkt fyrcælder set mod øst. Målt og tegnet af Frits Bo Jørgensen 1959. I Danmarks Kunstbibliotek. – Scale drawings of the church. a. Elevation of north facade. b. Cross-section through the second bay of the nave and intended heating cellar looking east.

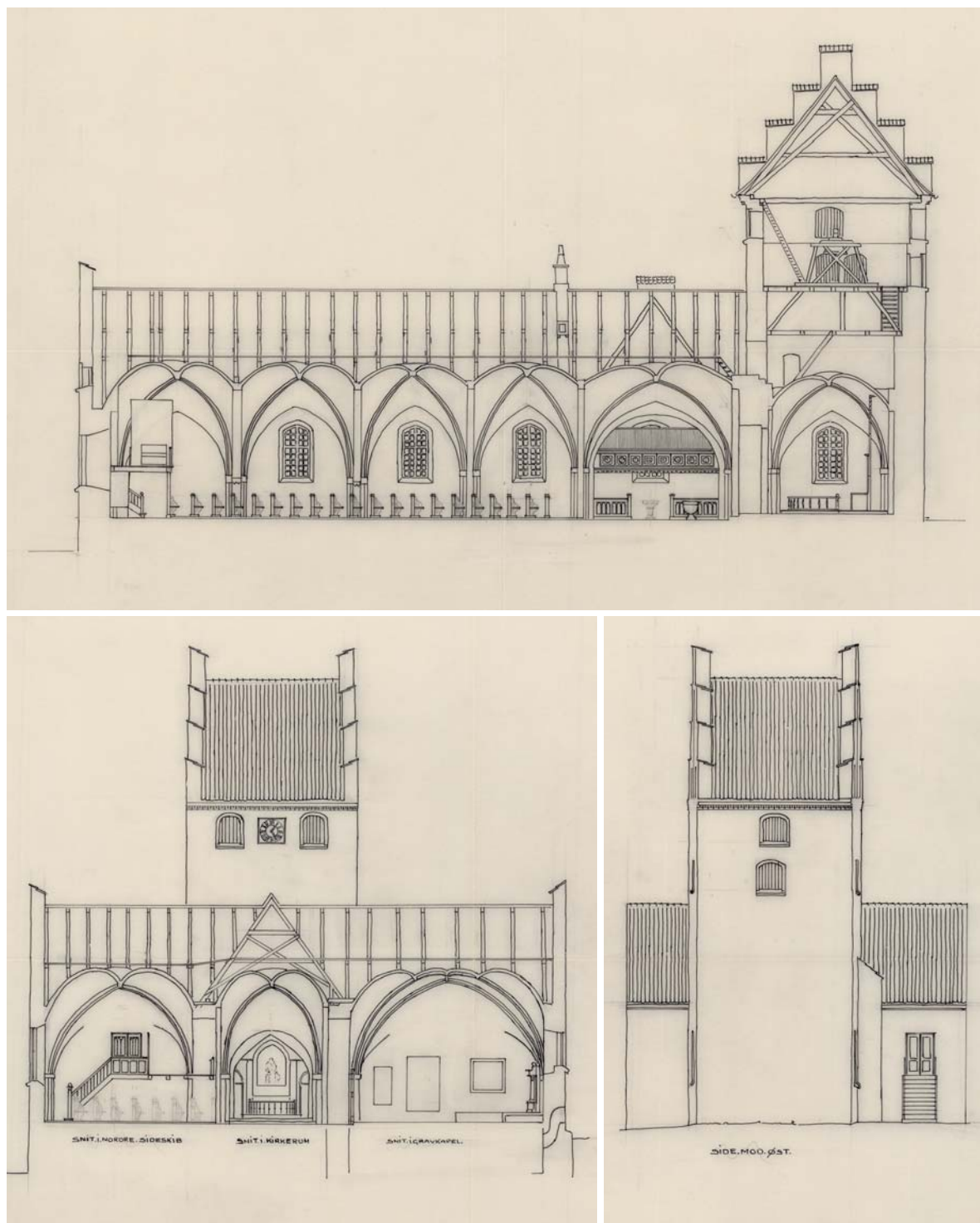


Fig. 36c-e. Opmålinger af kirken. 1:300. c. Længdesnit set mod nord. d. Tværsnit gennem skibets første fag og korsarmene set mod øst. e. Opstalt af østfacade. Målt og tegnet af Frits Bo Jørgensen 1959. I Danmarks Kunstbibliotek. — Scale drawings of the church. c. Longitudinal section looking east. d. Cross-section through the first bay of the nave and the transepts, looking east. e. Elevation of east facade.

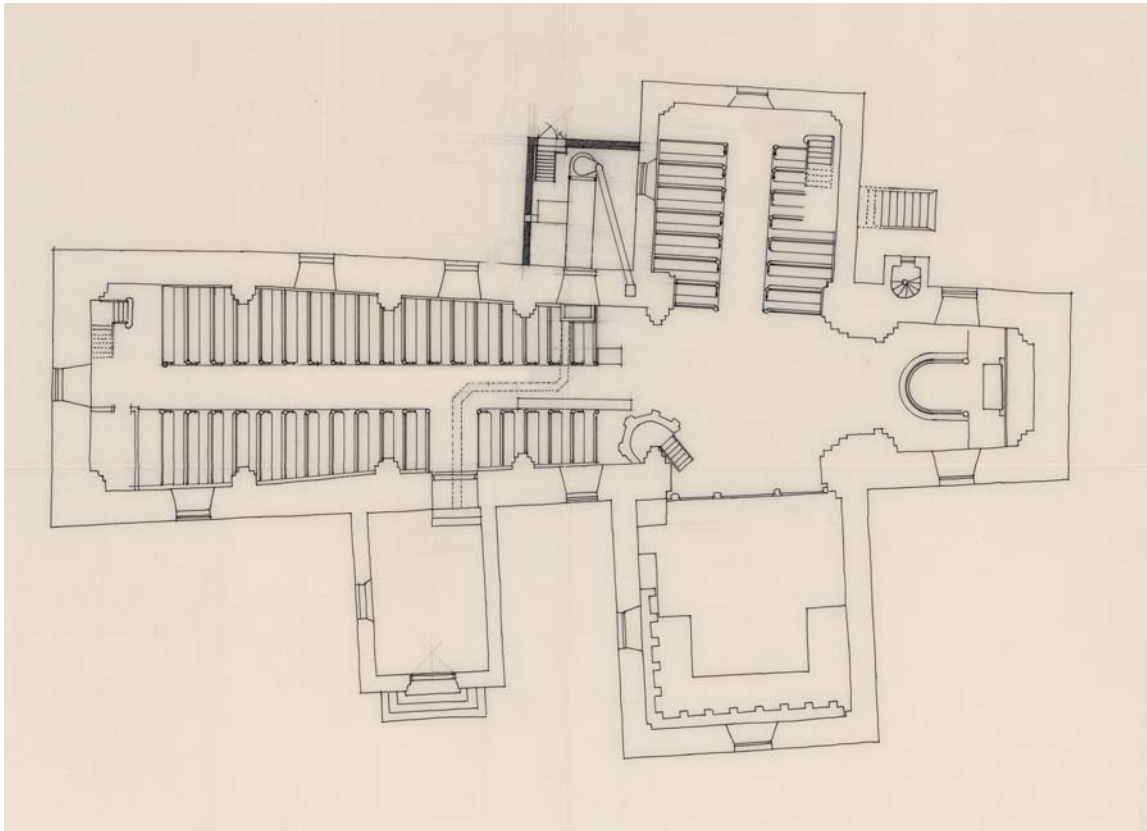


Fig. 36f. Opmåling af kirken med påtænkt (†)fyrkælder. 1:300. Plan. Målt og tegnet af Frits Bo Jørgensen 1959. I Danmarks Kunstbibliotek. – *Scale drawing of the church with intended heating cellar. Plan.*

blev dekoreret med trekantede udsmykninger i cement. Både korbuen og den romanske syddør blev formentlig udvidet ved denne istandsættelse.¹²³ En rundbuet åbning sat i gule normalsten fra tårnets mellemstokværk til skibets loft kan være brudt på dette tidspunkt.

Vestforlængelsens øverste ca. 2,5 m af gavlfacaden og gavltrekanen blev formentlig nedtaget og ommuret ved denne restaurering.¹²⁴ Den er muret af røde teglsten i munkestensformat lagt i krydsskifte.¹²⁵ Vinduet i gavlen er i forbandt med gavltrekanens murværk (jf. ovf.). Gavltrekanen er etagedelt med flere typer blændinger (fig. 8). Nederst er en række små, kvadratiske blændinger i gesimshøjde, hvorover er to ruderformede blændinger og ni højblændinger, hvoraf syv har fladbuet stik og to spidsbuede stik. De spidsbuede blændinger rækker op mellem de fem cirkelblændinger i næste række. Øverst er endnu tre

spidsbuede højblændinger. Imellem rækkerne af blændinger er savskifter. Gavlen afsluttes af 11 brynede kamtakker belagt med røde vingetegl.

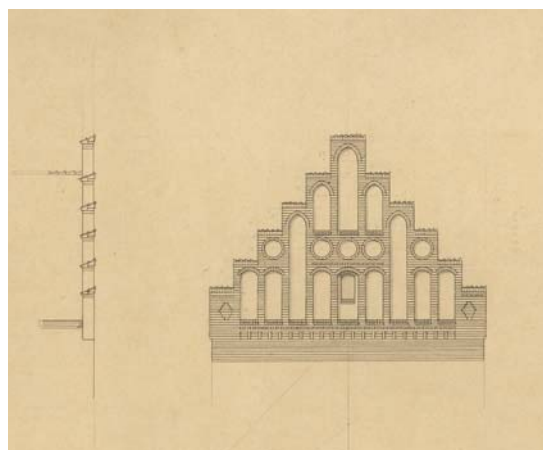
Våbenhuset fik sandsynligvis ved denne istandsættelse en ny dør og ommuret sin gavltrekan i gule normalsten i krydsskifte. Den spidsbuede dør med profilerede cementvanger og helstensstik af vekslende løbere og bindere har over dørføjene (s. 2285) et basrelief efter Thorvaldsen (jf. fig. 30). Relieffet, i cement, ca. 72×55 cm, viser Kristi dåb, som også findes på Thorvaldsens døbefont fra 1808, opstillet 1817 i Brahetrolleborg Kirke (Sallinge Hrd.).¹²⁶ Våbenhuset fik samtidig en korsblænding under 11 brynede kamtakker.

1886 skulle loftet ved klokkerne 'udvides'.¹²⁷ 1889 blev tårnet kraftigt repareret ved arkitekt August Klein,¹²⁸ da taggavlene var blæst ned; ligeledes blev taget på en af korsarmene repareret.¹²⁹ Tårnets reparation bestod af nye mure

Fig. 38. Forslag til ny gavltrekanter på vestforlængelsen (s. 2244). 1:300. Usigneret tegning i NM. – *Proposal for new pediment in the north wall of the western extension.*

mod syd og vest samt det nordvestlige hjørne af røde teglsten i normalformat lagt i krydsskifte; det senmiddelalderlige kors sydøstre hjørne blev samtidig omsat. I klokkestokværket blev indsat glanhuller, henholdsvis tre i to rækker mod syd og to mod vest; de er magen til de senmiddelalderlige (s. 2227 og 2231). Gavltrekanterne mod syd og nord blev genopbygget i nygotisk stil, og de er ens med syv rundbuede højblændinger under syv brede, brynede kamtakker (jf. fig. 23 og 32); den yderste, laveste blænding mod både øst og vest er dobbelt rundbuet med falset hængestav. Tårnets mure og gavltrekanter er desuden stabiliseret med jernankre.

1909 var kirken velholdt.⁷ Ved overgangen til selveje 1958 var kirken vel vedligeholdt både



ud- og indvendig;³⁰ 1968 trængte kammene på søndre korsarm til reparation.³⁰

Våbenhuset blev istandsat 1991.¹³⁰ Udvendig blev trappen til hovedindgangen omsat, og indvendig blev bagmurene og vinduets vanger

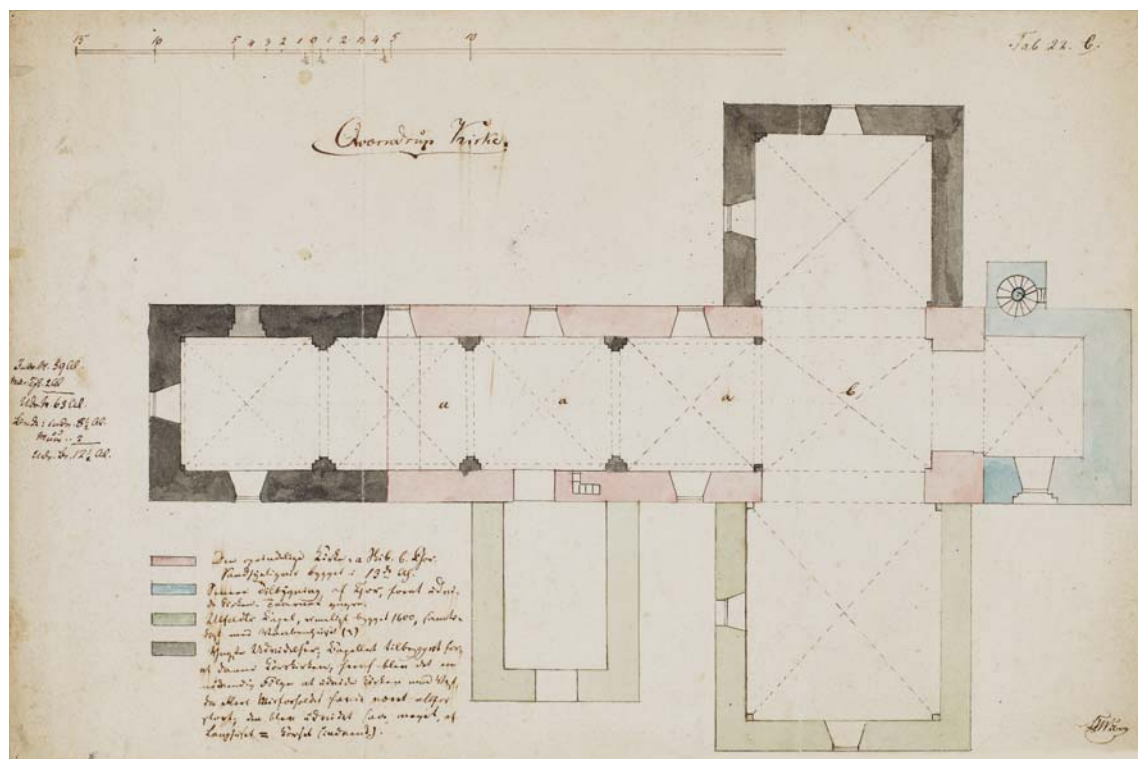


Fig. 37. Grundplan. Ca. 1:300. Rød: Den oprindelige kirke. a. Skib. b. Kor. Blå: Senere tilbygning af kor. Grøn: Ulfeldts kapel og våbenhus. Sort: Yngre udvidelser. Tegnet af S.V. Wiberg o. 1850. I RAO. – *Ground plan. Red: The original church. a. Nave. b. Chancel. Blue: Later extension of chancel. Green: Ulfeldt Chapel and porch. Black: Later extensions.*



Fig. 39. Forskellige tømmermærker på skibets tagværk (s. 2248). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Various carpenters' marks on the roofing of the nave.*

skalmuret med teglsten i normalformat lagt i løberskifte. På hver side af indgangsdøren blev der muret et opbevaringsrum, og gulvet blev afgravet og omlagt (s. 2247).

2007 blev gavlen på søndre og nordre korsarm stabiliseret ved jernankre og bjælker fæstnet til tagkonstruktionen.¹³¹

Istandsættelse 2010-11. Kirken blev 2010-11 omfattende istandsat indvendig ved C&W Arkitekter, Svendborg.¹³² Vægge og hvælv blev repareret og rensat og en del af cementpudsen fjernet, hvorved fremkom senmiddelalderlige *kalkmalerier* (s. 2251). I nordre korsarms østmur blev der etableret en trinløs indgang, efter at den ældre *†*her-



Fig. 40. Skibets tagværk set mod vest (s. 2248). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Roofing of nave, looking west.*

skabstrappe var blevet brudt ned og overdøren tilmuret med teglsten i munkestensformat i løberskifte. En ny rektantet dør blev brudt gennem korsarmens oprindelige murværk.¹³³ Vinduerne blev repareret, og gulvene blev om- og nylagt (jf. ndf.). Derudover fik kirken nyt varmeanlæg (s. 2250), og vestforlængelsens gavl blev stabiliseret ved ankerbjælker på loftet.

Gulve. I det senmiddelalderlige kor er et gulv af gule, kvadratiske teglfliser fra 1920, omlagt 1972, og i skibet og nordre korsarm er også gulve fra 1920, omlagt 2010-11, af kvadratiske, gule og grå teglfliser lagt i skakternsmønster.¹³⁴ I nordre korsarm ligger desuden fyrretræsgulve fra 2010-11 mod øst og vest. Trægulvene markerer den tidligere placering af stolestader (s. 2283), og under stolestaderne i skibet er samme gulvtype.¹³⁵ Søndre korsarm har et ældre gulv svarende til skibets skakternede flisegulv. I vestforlængelsen er 2010-11 lagt et gulv af gule normalsten på kanten. I våbenhuset er gulvet lagt 1991; langs væggene er nye, gule normalsten lagt på kanten,

mens gule og grå genbrugte fliser fra 1920 dækker resten af gulvfladen.

†*Gulve.* 1662 var der »rare og ypperlig steenlagde Gullf« i koret.¹¹³ 1803 havde kirken 'stenfliser' overalt,⁴⁹ mens våbenhuset 1809 skulle have nyt gulv, efter en kalkbænk var blevet fjernet (s. 2241).⁴⁹ 1834-35 skulle gulvene under stolestaderne lægges om.²⁹ 1862 havde koret flisegulv (jf. fig. 56), og skibets midtergang var af bornholmsk skifer; under stolene lå både fliser og mursten. Nordre korsarm havde gulv af både mursten og fliser, og i våbenhuset lå mursten.⁶⁵ 1881 havde søndre korsarm skifergulv.¹³⁶ Kirken fik nye gulve 1920,¹³⁷ hvor korets blev belagt med fliser og brædder, og den øvrige kirke fik gulve lagt som de nuværende (jf. ovf.). 1972 fik våbenhuset nyt gulv af gule teglstensfliser, da en del af de ældre blev brugt i korets omlagte gulv.¹³⁷ 1991 blev våbenhusets gulv fjernet, og der blev fortaget en arkæologisk undersøgelse.¹³⁸ Her fremkom flere gulvlag, bl.a. et ældre gulv af uglaserede, kvadratiske, røde teglstensfliser lagt diagonalt. Derudover var der et



Fig. 41. Det senmiddelalderlige kors østre bagmur med udspækning af tegl i mørtelen (s. 2225). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Eastern back wall of the Late Medieval chancel with pointing of bricks in the mortar.*

gulv af kvadratiske fliser i to farver stemplet »H. H. Dithmer Rennberg« fra Rendsbjerg Teglværk i Sønderjylland;¹³⁹ lignende fliser findes i kirkerne i Mesinge (DK Odense 4604) og Stubberup (DK Odense 4744). Ved istandsættelsen 2010–11 blev en kampestensrække afdækket langs skibets midtergang mod nord.¹⁴⁰

Vinduer. Kirken har ti høje, fladbuede vinduer med fire sprossede rammer, og to lavere, fladbuede vinduer hver med to sprossede rammer i søndre korsarm. Vinduernes form er fra 1865 (s. 2241), men rammerne er istandsat og delvist fornyet 1980, da de var i dårlig stand.¹⁴¹

† *Vinduer.* I skibets andet fags sydmur er et større, tilmuret vindue, som er delvist erstattet af et vindue fra 1865. Det er bredt og fladbuget, som de senmiddelalderlige vinduer i vestforlængelsen (s. 2226), og muligvis er det indsat på samme tidspunkt. I skibets nordmur mellem det nuværende andet og tredje fag er muligvis bevaret to vinduesåbninger under pudsen. Det ene er formentlig et romansk vindue (s. 2223), mens det andet er udateret.

1662 blev der indsat nye vinduesruder, da de gamle var blevet ødelagt i Karl Gustav-krigene.¹¹³ 1803 havde kirken ti vinduer, som alle var for-

svarlige og brugbare.¹⁴² 1806 omtales de dog som 'smårudede, dunkle og tykke', og de skulle udskiftes.⁴⁹ 1815–18 fik kirken nye vinduer, men om det kun var rammerne, der blev udskiftet, eller om vinduesformen blev ændret, er uvist.¹⁴³

Tagværker. Kirkens tagværker er nyere og primært af fyr, men over den romanske kirke, vestforlængelsen og våbenhuset er også genanvendt egetømmer med ældre bladninger, taphuller og tømmermærker (jf. ndf.). Ved opførelsen af korsarmene i årene o. 1600 er det romanske (†)kors tagværk sandsynligvis blevet helt ombygget.

Tagværket over den romanske kirke og vestforlængelsen har 27 spærfag med to hanebånd i hvert fag og et krydsbånd i hvert andet fag (fig. 40).¹⁴⁴ Fagene står på to murremme på hver murkrone og støttes af spærsko og -stivere. De er nummereret fra vest mod øst med romertal i syd. På både spær, spærsko og -stivere er forskellige ældre tømmermærker i form af streger og trekantstik (fig. 39).

Våbenhusets tagværk består af seks fag med et hanebånd bladet på hvert fag. Fagene er nummereret med romertal fra syd mod nord.

Tårnets tagværk har syv spærfag med to hanebånd i hvert fag og krydsbånd i hvert andet fag.

Fagene står på bindbjælker, som hviler på remme på murkronen.

Over søndre korsarm er otte spærfag med et hanebånd i hvert fag og krydsbånd i fire af fagene; det nordligste fag har kun to hanebånd. Fagene er støttet af spærsko og -stivere. Nordre korsarm har ni spærfag støttet af spærsko og -sti-

vere og et hanebånd i hvert fag og krydsbånd på fem af fagene (jf. fig. 36).

†*Tagværker*. 1656–57 var både ‘dellerne’ og ‘lægter’ i taget rådne.⁹ Det er uvist, om en del af tagværkerne kan være udskiftet på dette tidspunkt. 1933 omtales tårnets tagværk som ‘gotisk, fyr med elementer af eg’.¹⁴⁵



Fig. 42. Tilmuret †præstedør og vindue i højt spejl på tårnets sydside (s. 2227). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Bricked-up †priest's door and window in high recess on south side of tower.*

Klokkestolen er en kraftig tømret konstruktion af fyr, muligvis fra 1889(?). Den består af seks parvis, let skråstillede stolper på fodremme og stabiliseret af flere lange og korte krydsbånd samt bjælker. Klokkerne hænger mellem hvert stolpepar.

Tagbeklædning. Kirken har tegltag af røde vingetegl fra 1975.¹⁴⁶

†*Tagbeklædning.* 1589 var taget beklædt med bly,⁸ og 1656–57 var det meget forfaldent.⁹ I den 1805 havde en del af kirken fået tegltag, og der manglede sten over nordre korsarm; tårnet var stadig dækket af bly. Skaderne var ikke blevet udbedret året efter, hvor taget var i en endnu værre forfatning. Derudover manglede tårnets kamme dæksten.³⁴ Blytaget på tårnet var færdigt 1812,⁴⁹ og al blyet på kirken blev nedtaget og solgt på auktion 1815–16; i stedet for blev der lagt røde vingetegl.²⁴ 1889 blev taget på en af korsarmene repareret.⁶⁵ 1968 og 1973 trængte taget kraftigt til fornyelse.³⁰

Opvarmning. Kirken, som fik indlagt fjernvarme 1985,¹⁴¹ er opvarmet af pladeradiatorer fra 2010–11 langs væggene i koret, begge korsarme og vestforlængelsen samt under bænke og i stolestadernes forpaneler (s. 2282).¹²⁹ I våbenhuset er en pladeradiator fra 1991.¹²⁹

†*Opvarmning.* 1881 blev der opstillet to †*kakkelovne* henholdsvis i nordsiden af skibet ved her-skabspulpituret (s. 2285) og ‘nede i kirken’ ved en sydlig pille. Deres skorstensrør lå hen over andet hvælvfags nordøstlige ribbe og fjerde hvælvs sydøstlige ribbe; fra ribbekrydset var de ført op til tagrygningen.¹²⁸ Både 1886, 1909 og 1921 fik kirken nyt †*varmeapparat*; formentlig er et †*fyrurum* mod nord fra et af disse tidspunkter (s. 2240).¹⁴⁷ 1938 fik kirken en †*kalorifer*, som stod i nordsiden af skibets andet fag;¹⁴⁸ den blev fjernet 1961 efter indkøb af et nyt †*oliefyr* og udgravning af (†)fyrkælderen på skibets nordside (s. 2240).¹¹⁰ 1993 blev skorstenen taget ned.³² I forbindelse med flere af varmekildernes placering i skibets andet fag og tilslutning til varmeapparaterne i †*fyrurum* og †*fyrkælder* (s. 2240) er nordmuren ombygget og tilmuret med teglsten i både munkestens- og normalformat.

Kirken fik indlagt *elektrisk lys* 1925.¹⁴⁹

Fortov. Langs vestforlængelsens sydmur er cementfliser til afløb mod vest. 1988 skulle der lægges fliser eller en bro ved indgangen til våbenhuset.³² Kirken er hvidkalket med sorttjæret sokkel på vestforlængelsens langmure; kvaderstensokkerne er ukalkede.



Fig. 43. Den nordre hvælvpille mellem skibets første og andet fag, hvis placering er skæv, da den sandsynligvis erstattede den romanske †triumfmur (s. 2224). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – The northern vault pillar between the first and second bay of the nave, the placing of which is off-centre, since it probably replaced the Romanesque †chancel arch wall.



Fig. 44. Indskrift og datering »1484«, Kristusansigt og lilje. Senmiddelalderlige kalkmalerier på den østlige hvælvkappe i skibets fjerde fag (s. 2252). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Inscription and date "1484", Face of Christ and lily. Late Medieval wall paintings on the eastern severy of the fourth bay of the nave.*

KALKMALERIER

Ved restaureringen 2010-11 fremkom senmiddelalderlige kalkmalerier i samtlige skibets fem fag.¹⁵⁰ Af disse blev udsmykningen i første, tredje og femte fag dog atter overkalket. Malerierne er dateret ved indskrift »1484«, og de er formentlig samtidige med hvælvenes opførelse (jf. s. 2233). De blev ved afdækningen henført til den såkaldte Træskomalers værksted, der har udført talrige udsmykninger, særligt på Fyn.¹⁵¹ Værkstedet er siden forsøgt opløst i flere undergrupper, hvoriblandt 'Gudmeværkstedet', der virkede o. 1480-90, menes at have udført udsmykning i Kværndrup, Gudme og Hesselager kirker (jf. ndf.).¹⁵²

†*Kalkmalerier i skibets første fag* (gentildækket 2011). Alle fire hvælvkapper var udsmykket med en enkel dekoration bestående af vaser af skiftende udformning med buketter af blomster, græs og grene. I *sydkappen* afsluttedes bukettens enkelte dele af spirallformer. I *øst-*, *syd-* og *nordkappen* var motivet placeret centralt i kapperne umiddelbart oven for skjoldbuen; i *vestkappen* var dekorationen placeret i kappens top og syntes ikke at indeholde en vase. På topskivens underside sås et ornament bestående af cirkler, der greb ind

i hinanden, og på dens sider og ud i det øverste af kapperne var en dekoration af form som et kvadrat inddelt i trekanter, der afsluttedes af kvastlignende penselstrøg.

Kalkmalerier i skibets andet fag (frilagt 2010)(fig. 28). Hele hvælvkappen er fuldt udmalet; ribber og gjordbuer har sparredektion. I alle fire kapper er plantevækster, muligvis aks. *Sydkappen* (fig. 45) har øverst et træ med trekantede blade og derunder en enhjørning. Nederst i kappen er to fugle, den ene med lang hals, formentlig en trane. I kappens *vestlige svikkel* vises en kirkebygning med højt, korsprydet spir og hovedet af en mand. I *vestkappen* er et træ, hvis blade er dannet af prikker, og mod syd flere småfugle i rankeværk. I *nordkappens østside* er en enhjørning, malet med konturstreg.

†*Kalkmalerier i skibets tredje fag* (gentildækket 2011). I alle fire hvælvkapper var en rankedekoration, der snoede sig om de forskellige motiver. I *øst-*, *vest-* og *nordkappen* var rankerne dobbelte, i *sydkappen* enkelte og afsluttet af blade dannet af prikker. I *østkappens sydsvikkel* var et kors i dobbelt cirkelslag. I *østkappens nordsvikkel* fandtes en mandlig figur med strithår, skæg, stor næse og udstående ører. Lige ovenover sås en lille djævel,

der holdt fast i hvælvribben og spyede ild hen over mandsfigurens hoved. I flammerne anedes yderligere to figurer. *Sydkappen* var udfyldt af rankeslyng med prikformede blade. *Vestkappens sydsvikkel* rummede et lille dyr med løftet forpote, muligvis en løve eller et fabeldyr, og længere oppe var to små fugle med hovederne vendt mod hinanden. I *nordkappens vestsvikkel* fandtes et stjerneornament, bestående af flere stjerner, der var flettet ind i hinanden. Hvælvribberne havde sparredekoration.

Kalkmalerier i skibets fjerde fag (frilagt og restaureret 2011). Hvælvet havde kun udsmykning i *østkappen* (fig. 44). Umiddelbart oven for gjordbuens toppunkt ses Veronikas svededug med Kristi ansigt, vist frontalt og omkranset af en korsglorie (*vera icon*).¹⁵³ Mod syd er en fransk lilje og mod nord en latinsk indskrift med minuskler: »memorare¹⁵⁴ novissima« (husk det nyeste (dvs. husk på det sidste, en påmindelse om døden)),⁸⁰ og derunder et årstal: »1484«.

†*Kalkmalerier i skibets femte fag* (gentildækket 2011). Alle kapper havde enkel dekoration af rankeslyng, der syntes at vokse op fra sviklerne i øst-, syd- og vestkappen eller fra skjoldbuens top i nordkappen. Nogle slyngninger afsluttedes af to- eller trefligede blade; i *nordkappen* var bladene større og udført med prikker. I *østkappen* var lige over gjordbuens toppunkt en passerroset, bygget op af syv cirkelslag; i hvert cirkelslag dannedes en seksstjernet roset. En roset af samme type findes i Gudme Kirke (Gudme Hrd.). I *sydkappens midte* fandtes et cirkelslag, der muligvis kan have omkranset et Kristusansigt. I *sydkappens østsvikkel* var overkroppen af en kronet mandsfigur (helgen?), der bar en lille kirke i højre hånd. Kirken var treskibet med et tårn med højt spir. I *sydkappens vestsvikkel* var et dyr, muligvis en hest, og en mandsperson med hovedbeklædning, måske en hjelm eller en bispehue. Han holdt en stav i højre hånd; stavens top var udformet som et trebladet kors. I *vestkappen* fandtes centralt lige over gjordbuen et *livshjul*.¹⁵⁵ Øverst på hjulet stod en figur med krone, kort dragt, samlet med et bælte, og tætsiddende bukser, der endte i spidse sko. Figuren holdt noget i den løftede højre hånd, muligvis en blomst, mens venstre hånd holdt om bæltet.

På højre side af hjulet var en figur med hovedet nedad på vej ned ad hjulet. Af figuren øjnede kun det øverste af en krone samt højre hånd. Under hjulet lå en figur med hovedet mod syd, muligvis med krone, klædt i ankellang dragt og spidse sko. På venstre side af hjulet var en figur med løftede arme på vej op, klædt i knælang dragt og med krone. *Sydligt* i kappen fandtes en passerroset, svarende til rosetten i østkappen. *Nordligt* i kappen sås en stor, stående kvindefigur med et hjul i højre hånd, klædt i en fodlang kjole med bælte i livet og tungebort fornedet. Figurens hoved var forsvundet, men der anedes et cirkelslag, måske spor efter en glorie (en helgen, Skt. Katharina?). Over figurens venstre skulder var en lille figur med armen strakt ud mod den store, og derover var en buetformet, aflang form i konturstreger. I *nordkappens vestsvikkel* vistes en mand med krone, klædt i fodlang dragt og med venstre hånd i siden og en uidentificeret genstand i højre. På topskivens underside var en seksbladet roset, dannet af cirkelslag. Ribberne havde sparredekoration.

Teknik og farver. Udsmykningen er tofarvet i teglstensrødt og trækulsort. Skitser til dekoratio-
nerne er i mange tilfælde indridset i den våde kalkbund, før farven blev lagt på, og udsmykningen må anses for samtidig med hvælvenes opførelse. I andet fag ses ingen indridsninger.

Værksted, stil, datering. Malerierne blev ved afdekningen henført til Træskomalerens kreds, der har udsmykket mange, især fynske kirker.¹⁵⁶ Betegnelsen dækker ikke over et egentligt værksted, men er snarere en fællesbetegnelse for såkaldte murermeisterbemalinger på Fyn og de omliggende øer. Malestilen er hurtig og enkel, men dog med brug af indridsede skitser. Fra denne gruppe er for nylig udskilt 'Gudmeværkstedet', der ud over Kværndrup menes at have udført udsmykninger i Gudme (heraf navnet) og Hesselager kirker (Gudme Hrd.).¹⁵² Malerierne i Kværndrup har endvidere for første gang påvist, at de enkle, dekorative udsmykninger også kunne have et liturgisk indhold (jf. ndf.). Årstallet på østkappen i fjerde fag, 1484, må opfattes som en datering af arbejdet.

Udsmykningens *struktur* indordner sig under de traditionelle rammer for liturgi- og kir-



Fig. 45. Senmiddelalderlige kalkmalerier på den sydlige hvælvkappe i skibets andet fag (s. 2251). Foto Arnold Mikelsen 2019. – *Late Medieval wall paintings in the southern severy of the second bay of the nave.*

kerummets symbolik, om end der ikke synes at være tale om et egentligt, samlet program i hele udsmykningen.¹⁵⁷ Dog ses antydninger af betydningsakser, i øst-vest mellem det helligste og den verdslige verden, hvor de blomsterfyldte vaser i øst kan ses som henvisninger til Kristus og det hellige, mens livshjulet i vest viste hele det jordiske liv i et enkelt motiv. I nord-syd er en modstilling af negative og positive motiver, i nordsiden helvedesassociationer med djævlfigurer og slikkende flammer stillet over for sydsidens mere positive motiver. Til gengæld må motivet på fjerde fags østkappe – Kristi ansigt flankeret af en formanende indskrift og en lilje (fig. 44) – forstås som et selvstændigt andagtsbillede, der har sammenhæng med liturgien omkring askeonsdag, som indledte de 40 dages fastetid inden påske. Indskriften, 'husk på det sidste' (»memorare novissima«), parafraserer Siraks Bog 7,36 ('tænk

på livets afslutning i alt, hvad du foretager dig, så vil du aldrig nogensinde synde'), der udgjorde tekstgrundlaget for askeonsdags liturgi. Ved siden af indskriften ser Kristus direkte på menigheden. Ansigtet er malet som et *vera icon* (det sande billede), dvs. det aftryk af Kristi ansigt, der var bevaret på det klæde, som kvinden Veronika lagde over Kristi ansigt til lindring på vejen mod Golgata (Veronikas svededug). Teksten bliver derved en direkte formaning til menigheden, der askeonsdag var samlet knælende i vestenden af kirken, mens liljen mod syd er et billede på Kristi nåde, og kompositionen afspejler dermed væsentlige forhold i senmiddelalderens liturgi.¹⁵⁸

Kalkmalerierne blev overkalket i renæssancen eller muligvis allerede i slutningen af middelalderen med et tykt, gult kalklag, hvorover der forud for afdækningen 2010 lå 4–6 tynde, grålige eller hvide kalklag.¹⁵⁹



Fig. 46. Indre set mod øst o. 1930. I NM. – Interior looking east, c. 1930.

INVENTAR

Oversigt. Inventaret omfatter enkelte stykker fra middelalderen, der dog først er kommet til kirken i årene omkring overgangen til selveje 1958; begge dele som gaver fra den sidste kirkeejer Gregers Ahlefeldt-Laurvig-Bille. Det drejer sig om den romanske døbefont, der tidligere stod i parken ved Egeskov, og den senmiddelalderlige altertavle, et muligvis sydtysk arbejde fra o. 1500, der var erhvervet af Egeskovs ejer o. 1900 og ophængt på slottet. Nævnes må også en Kristusfigur fra et ★(†)alterkrucifiks fra o. 1400, der nu er i Svendborg Museum.

Den største klokke (nr. 1) er støbt 1589 af Matthias Benninck i Lübeck til Frørup Kirke, men blev siden, uvist hvornår, flyttet til Kværndrup. En vinflaske af sølv, udført 1590 formentlig som jagtflaske til Laurids Brockenhuus, er skænket til kirken 1620 af hans enke, Karen Skram. At domme efter udsmykningen med våbenskjolde og initialer har ægteparret desuden foræret alterstagerne fra 1598, prædikestolen fra 1599 og altersættet fra 1602; sidstnævnte er tilskrevet guldsmed Augustinus Møller, Odense. Oblatæsen er skænket af deres datter, Righborg Brockenhuus, i 1615.

Dåbsfadet fra slutningen af 1600-tallet er fremstillet i Augsburg; Sofie Justdatter Juel, enke efter etatsråd Niels Krag, forærede det til kirken i 1775. En lyse-

krone (nr. 1) og en lysearm er bekostet af Elisabeth Bertelsdatter Brun 1696 til minde om hendes afdøde ægtemand, forpagter på Egeskov, Jens Madsen Warde. Yderligere en lysekrone med årstallet 1748 (nr. 2) er skænket af Camille Jessie Bille-Brahe 1925. Endvidere findes i Svendborg Museum en ★lysestage fra 1600-1700-tallet, der muligvis oprindeligt stod i kirken sammen med en tilsvarende ↑stage. Fra anden halvdel af 1700-tallet stammer desuden en præsterækketavle, opsat 1763 af sognepræst Hans Arentsen Steenstrup, idet den samtidig tjener som epitafium for ham og hans hustru. Dertil kommer en dåbsengel fra o. 1775 og et sygesæt fra 1791, udført af guldsmed Rasmus Rasmussen Møller, Odense, og formentlig skænket af Caroline Agnese von Raben, enke efter Henrik Bille-Brahe. Også en klingpung og en kirkestøvnetafle må dateres til denne periode. En lille tavle med et skriftsted var oprindeligt fastgjort på et ↑kirkegårdsmonument fra o. 1798.

Den mindste klokke (nr. 2) er støbt 1842 af I. C. & H. Gamst, København. Et ældre tårnur er udført af urmager Lars Jørgensen, Horne, formentlig o. 1850, og to små pengebøsser stammer fra samme tid. En brude-skammel er fra o. 1860. Om den omfattende restaurering 1865 vidner altersranken, stolestaderne og nogle løse stole og bænke, dørfløjene i hovedindgangen samt mellem våbenhuset og kirken, herskabspulpeturet og



Fig. 47. Indre set mod øst. Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Interior looking east.*

nogle salmenummertavler, der nu opbevares på loftet. Endvidere en altertavle med maleri af Johannes Jensen og en døbefont, der er hensat i kapellet på kirkegården.

Præstestolen er fra o. 1887, den ene dåbskande, fra Den Kongelige Porcelænsfabrik, er formentlig anskaffet o. 1895, den anden o. 1923. 12 stole er fra o. 1900, ligesom to kandelabre. En lysekrone (nr. 3), udført i

konstsmid Knud Eibyes værksted o. 1925-50, er skænket 1963 af gårdejer Jørgen Jørgensen, Dyrebjerggård. En anden lysekroner (nr. 4), ligeledes en barokkopi, er ophængt samtidig, ligesom kirkeskibet »Georg Stage«, udført af skibstømrer Thorvald Knudsen, Svendborg, og doneret af redningsbestyrer Gunnar Aaskov Petersen til minde om hans forældre. Fra 1900-tallet stammer desuden et sygesæt af tin, en syvstage og et alterbordskrucifiks, et krucifiks over døbefonten, to messehagler og vinskummeskeen, der bærer guldsmed Andreas Exners stempel. Alterbordet er fra 1972. Orglet er bygget 2011 af P. G. Andersen & Bruhn Orgelbyggeri. Fra nyeste tid stammer desuden salmenummertavlerne, lysekronerne i korsarmene, en lysglobus og tårnuret; endvidere et stort bord og de løse stole i nordre korsarm.

Farvesætning. Altertavlen, der er farvesat 1972, har stærke farver og rig forgyldning; prædikestolens kurv står i afrenset træ med røde og gyldne profiler, mens underbaldakinen har oprindelige, polykrome malerier. Stolestaderne er 2010-11 malet mørkviolette med gyldne hynder, herskabspulpiturer står lysegrå med våbenskjolde i heraldiske farver, og orgelfacaden er grågrøn. *Ældre stafferinger.* Den senmiddelalderlige *†*altertavle havde rig forgyldning; prædikestolen fra 1599 stod oprindeligt med partiel, polykrom staffering. I slutningen af 1700-tallet anvendtes hvid farve (dåbsengel, *†*altertavle nr. 2, *†*stolestader); 1803 nævnes, at kirken 'nylig (var) prydet med maling'.¹⁶⁰ Ved restaureringen 1865 blev inventaret egetræsmalet. 1955 og 1961 blev inventaret malet i grå nuancer med detaljer i rødt, hvidt og gyldent.¹¹⁰

Kilder. Den ældste beskrivelse af kirken og dens inventar er biskop Jacob Madsens noter fra hans besøg i marts 1589.¹⁶¹ Sognepræst Mads Knudsen Lægaards (1657-91) optegnelser fra 1660'erne rummer enkelte oplysninger om inventaret,¹⁶² men langt mere omfattende er beskrivelserne ved sognepræst Peder Andersen Claudianus o. 1708 (1692-1715),¹⁶³ kapellan J. Jessen 1755 (1715-61)¹⁶⁴ og sognepræst Hans Arentsen Steenstrup 1768 (1761-75).¹⁶⁵ I embedsbogen findes en beskrivelse ved sognepræst Jørgen Alexander Lassen 1847 (1825-50),²⁷ og hertil føjer sig yderligere en beretning, formentlig samlet af samme i 1840'erne.¹⁶⁶ Endelig indledes synsprotokollen 1862 som vanligt med en statusberetning om bygning og inventar ved sognepræst Ludvig Feilberg (1850-64).⁶⁵

Indretning og istandsættelser. Ved Jacob Madsens besøg i 1589 havde kirken endnu sin rigt forgyldte, senmiddelalderlige fløjaltertavle. Koret var afskærmet fra skibet ved et korgitter med tremmer, og i eller nær ved koret fandtes både skrifte- og degnestol. En prædikestol var opsat i skibets sydside, den romanske døbefont stod i vestenden, og i tårnet hang to klokker.¹⁶¹ En senmiddelalderlig, jernbeslået dørføj var indsat i en af dørene (s. 2221).

1599 blev prædikestolen fornyet, sandsynligvis ved en donation fra Laurids Brockenhuus og Karen Skram, og i årene o. 1600 skænkede ægteparret yderligere en række gaver i form af altersølv og alterstager. Antagelig 1662 indrettede Otte Krag og Anna Rosenkrantz to herskabsstole forrest i stolestaderne. Sandsynligvis i perioden o. 1650-1750 opsattes et pulpitur ved vestvæggen og o. 1750 desuden et herskabspulpitur tværs over åbningen til nordre korsarm, formentlig på initiativ af Sofie Justdatter Juel, enke efter etatsråd Niels Krag.¹⁶⁷ På denne tid ejede kirken også et tårnur. Desuden var de to tårnklokker, som fandtes 1589, blevet erstattet af to andre, der oprindeligt var udført til henholdsvis Øster Skerninge og Frørup kirker i slutningen af 1500-tallet. Hvornår og hvordan udskiftningen skete, er uvist. O. 1775 blev den romanske døbefont erstattet af en dåbsengel, der blev opstillet i søndre korsarm, indhegnet af et dåbsgitter, og 1799 blev den senmiddelalderlige altertavle erstattet af en ny med allegoriske figurer i nyklassicistisk stil, skænket af Caroline Agnese von Raben, enke efter Henrik Bille-Brahe. Det kan være i forbindelse med denne nyudsmykning af koret, at korgitteret og de ældste skrifte- og degnestole er kasseret, men intet er overleveret herom.

En klokke blev omstøbt 1842. 1865 gennemførtes en 'meget betydelig istandsættelse og forskønnelse, hvorved alt inden i kirken er blevet fornyet'.¹⁶⁸ Ved restaureringen nedtog man altertavlen fra 1799, alterranken og samtlige stole og pulpiturer. I stedet udførtes inventar i nygotisk stil, der stadig præger kirken i dag. I koret opsattes et nyt alterparti, flankeret af panelvægge, der afskærmede et præsteværelse bag alteret. Der anskaffedes en ny døbefont, prædikestolen blev flyttet et fag mod øst og himlen kasseret, der udførtes nye stolestader og et nyt herskabspulpitur, og ved vestvæggen opsattes et pulpitur, hvor kirkens første orgel, der sandsynligvis blev anskaffet samtidig, fik plads. Også dørfloje og salmenummertavler blev nyudført. 1881 blev kirken beskrevet som 'stor, smuk og lys'.¹⁶⁹

I slutningen af 1880'erne blev prædikestolen flyttet tilbage, og 1893 blev den oprindelige døbefont foræret til Valgmenighedskirken i Kerteminde. 1936 blev orglet fornyet.

I årene omkring overgangen til selveje blev kirken tilført to middelalderlige inventarstykker: 1959 blev den nygotiske døbefont udskiftet med en romansk font, der havde stået i parken ved Egeskov, og 1962 modtog kirken en senmiddelalderlig fløjaltertavle, som ti år senere efter en restaurering, der omfattede bemaling med stærke kulører og forgyldning ved maler Ingolf Røjbak, erstattede det nygotiske alterparti.

Den seneste restaurering fandt sted i 2010-11, da kirken var lukket i næsten halvdan år. Ved restaureringen blev stolestaderne i nordre korsarm fjernet og vestpulpiturer nedtaget. Et nyt orgel er anbragt på gulvet i vestenden.



Fig. 48. Altertavle nr. 1, o. 1500 (s. 2259). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Altarpiece no. 1, c. 1500.*

Alterbordet, 1972, tegnet af Lars Mindedal, Ollerup, udført af tømrermester Keld Bøje, Tranterup,¹⁷⁰ er et fritstående bord af fyrretræ (redwood), 158×88 cm, 95 cm højt. Ved restaureringen 2010–11 blev det forsynet med en bagside, så det nu fremstår som en tresidet konstruktion, der er åben fortil. Samtidig blev det malet gråviolet; oprindeligt var det gråmalet.

†*Alterborde*. 1) Middelalderligt, formentlig muret, opsat i det romanske kor og antagelig nedbrudt ved opførelsen af korforlængelsen (s. 2225). 2) Senmiddelalderligt, opsat i korforlængelsen og formentlig nedtaget ved fornyelsen af altertavlen 1799 eller 1865 (jf. ndf.). 3) Formentlig anskaf-

fede man et nyt alterbord 1799 eller 1865. 1944 nævnes, at dets forside var en glat bræddeflade.¹²⁹

†*Alterklæder*. 1–2) Omtalt o. 1708, to ‘forhæng’ med guldtråde og borter af sølv.¹⁷¹ 3) Før 1847, af rødt fløjel med guldgalonier.¹⁷² Muligvis dette, der også omtales 1881.¹⁷³ 4) (Jf. fig. 56), uvis datering, svarende til nr. 3. 5) 1961, af okkergul guldbrokade.¹⁷⁴

†*Alterduge*. 1) 1664, foræret af Otte Krag og Anna Rosenkrantz, af broderet linned (jf. †messeskjorte nr. 2, †dåbshåndklæde, †herskabstole).¹⁷⁵ 2) Antagelig slutningen af 1600-tallet, skænket af Anne Sophie Ulfeldt (jf. †messehagel nr. 1, †kiste nr. 28), af linned med kunstfærdige broderier.¹⁷⁶



Fig. 49. Jesu fødsel og Kongernes tilbedelse. Relieffer i midtfeltet på altertavle nr. 1, o. 1500 (s. 2259). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Nativity and Adoration of the Magi. Reliefs on middle panel of altarpiece no. 1, c. 1500.*

†Kortæppe (jf. fig. 56), 1936/37, broderet af kvinder i sognet. Korsstingsbroderi med juleroser, påske- og pinseliljer på blå bund, efter et tæppe i Middelfart Kirke.¹⁷⁷

Knæleskamler. 1) O. 1860,⁶⁵ betrukket med rødt plys. Skamlen opbevares på loftet. 2) Nyere, af sortmalet træ, polstret med rødbrunt uld.

Altertavler. 1) (Fig. 48-54), o. 1500, skænket til kirken 1962 af tidligere kirkeejer Gregers Ahlefeldt-Laurvig-Bille,⁷ opsat på alterbordet 1972. Den trefløjede tavle (triptych) har i midtskabet figurrige fremstillinger af Jesu fødsel og Kongernes tilbedelse, mens der på hver af sidefløjene står to gange to helgenfigurer. Over sidstnævnte er sekundært tilføjet rankeværk i gennembrudt arbejde.¹⁷⁸ Tavlen hviler på en glat predella fra 1972 med svungen kontur. Farvesætningen er fastlagt af maler Ingolf Røjbæk på samme tidspunkt.

Tavlen måler 142×200 cm, heraf måler midtskabet 142×100 cm og de hængslede, nu fikserede sidefløje 142×50 cm. Karmtræet er overalt 5,5 cm bredt og har i midtskabet en dybde på 17,5 cm, i sidefløjene 12 cm; midtskabets karme er afhuggede bagtil, formentlig for at opnå en mere harmonisk ophængning af tavlen mod en væg. Relieffer og figurer er skåret i en blød træsort, vistnok lind, mens rammeværket er udført i fyrretræ.¹⁷⁹

Midtskabet (fig. 49) er vandret delt i to felter af forskellig højde ved et klippefremspring eller jordsmon. I det nederste og største ses en fremstilling af *Jesu fødsel*. Maria og Josef, begge klædt i kjortel og kappe, knæler over for hinanden. Maria har hænderne samlet i bøn, mens Josef med de løftede, nu tomme hænder, formentlig har holdt skærmende om et brændende tlys. Mellem dem ligger det nyfødte Jesusbarn på et klæde, som tre småengle (uden vinger) i lange kjortler holder udbredt imellem sig. I et søjlebåret, hvælvet rum bag dem står fem kvinder med fornemme, turbanlignende eller tvedelte hovedbeklædninger, de tre forreste med hænderne samlet i bøn. På hver side af bygningen ses i alt fem hyrder, klædt

i kort kofte med hætte samt sko; heraf er de tre bageste i færd med at kravle over et risgærde.

I det øverste felt ses *Kongernes tilbedelse*. I motivets venstre side, foran en mur med krenelering og rundbuet port, sidder Maria med kappen over håret. På hendes skød står Jesusbarnet iført lændeklæde og med løftet højre hånd. Foran dem knæler den ældste konge; hans turban ligger på jorden, og han rækker en lågpokal til barnet. Bag ham står den næstældste konge med krone på hovedet og et ciborium i hånden. Den tredje konge er vist mod en landskabelig baggrund med ryggen mod de andre, vendt mod sin tjener, der sidder på jorden i færd med at åbne en lille kiste. Imellem disse vandrer en mand med sin hat i hånden hen mod hovedgruppen, og en anden mand læner sig ind over murkronen, mens han peger mod den ældste konge. I motivets modsatte side, bag Maria, ses endelig Josef ved et trebenet bord med et tømrværktøj i hånden. Figurerne bærer lange eller korte kjortler samt spidse sko.

Fløjene er ligeledes vandret delt i to felter af samme højde. I hvert felt står to helgen- og apostelfigurer, alle klædt i lange kjortler og kapper og med deres attribut i hånden, hvoraf flere dog nu mangler. I den nordre fløj (fig. 50) ses foroven Skt. Margaretha med krone på hovedet og en drage siddende på venstre arm (tv.), og en uidentificeret apostel med langt, lokket hår og skæg og en opslået bog i højre hånd. Forneden ses en næsten skaldet apostel med kort skæg og en bog i venstre hånd (Peter?) (tv.),¹⁸⁰ og Skt. Gertrud med hovedlin og en kirkemodel i venstre hånd. I sydflojen (fig. 51) står foroven Johannes Døberen, klædt i kamelskindskjortel med dyrets hoved liggende mellem sine fødder, og med en bog med et lam i venstre hånd (tv.), og Skt. Barbara med krone på hovedet og en kalk i venstre hånd. Forneden ses Skt. Katharina, kronet og med en åben bog i højre hånd og et hjul under højre fod (tv.), og en uidentificeret apostel med krøllet hår og skæg og en bog i venstre hånd.

Tavlen fremstår med en *staffering* fra 1972, udført i stærke farver af maler og snedker Chr. Jessen, Nustrup, under ledelse af maler Ingolf Røjbæk, København.⁷ Fløjenes rammeværk er malet mørkerødt med forgyldte og gule profiler samt for-



Fig. 50-51. Helgen- og apostelfigurer i sidefløjene på altertavle nr. 1, o. 1500. 50. Nordre fløj. Øverst Skt. Margaretha og en uidentificeret apostel, nederst en uidentificeret apostel (Peter?) og Skt. Gertrud. 51. Søndre fløj. Øverst Johannes Døberen og Skt. Barbara, nederst Skt. Katharina og en uidentificeret apostel (s. 2259). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Apostle and saint figures on side panels of altarpiece no. 1, c. 1500. 50. North panel. Top: St. Margaret and an unidentified apostle. Bottom: Unidentified apostle (Peter?) and St. Gertrude. 51. Southern panel. Top: John the Baptist and St. Barbara. Bottom: St. Catherine and an unidentified apostle.*

gyldt rankeværk. Midtskabets baggrund er mørkeblå og reliefferne polykrome med rig forgyldning. Øverst tv. ses med rød kontur en sekstakket stjerne på umalet bund. Sidefløjene har forgyldt baggrund, mens figurernes klædedragter er holdt i gråt, blå, brunt, grønt og hvidt. Samtlige figurer i såvel midtskab som fløje har lys hud med lyserøde kinder på nær den yngste konge, der er vist med mørkebrun hud. Predellaen har samme

røde farve som rammeværket. Af den oprindelige staffering sås 1970 kun enkelte rester af kridering. Tavlen fremstod på dette tidspunkt med en rødbrun, laserende bejdse, som blev afrenset. Ved den seneste restaurering 2010-11 blev forgyldning og farver dæmpet en smule; ved samme lejlighed blev en indskrift på predellaen med forgyldte versaler (»Ære være Gud i det højeste«) overmalet.

Oprindelse, ændringer og istandsættelser. Tavlen er et muligvis sydtysk arbejde fra o. 1500.¹⁸¹ Den blev indkøbt som antikvitæt o. 1900 af Julius Ahlefeldt-Laurvig-Bille og var derpå ophængt på Egeskov.¹⁷⁸ 1958, forud for kirkens overgang til selveje, lovede hans sønnesøn, Gregers Ahlefeldt-Laurvig-Bille at skænke tavlen til kirken, hvilket realiseredes 1962.⁷ Den henstod i søndre korsarm, til der var skaffet midler til dens istandsættelse.

1970 blev tavlen undersøgt af konservator Mogens Larsen,¹⁷⁸ der kunne konstatere, at den tidligere havde gennemgået to istandsættelser. Fra den ældste istandsættelse stammede bl.a. nogle

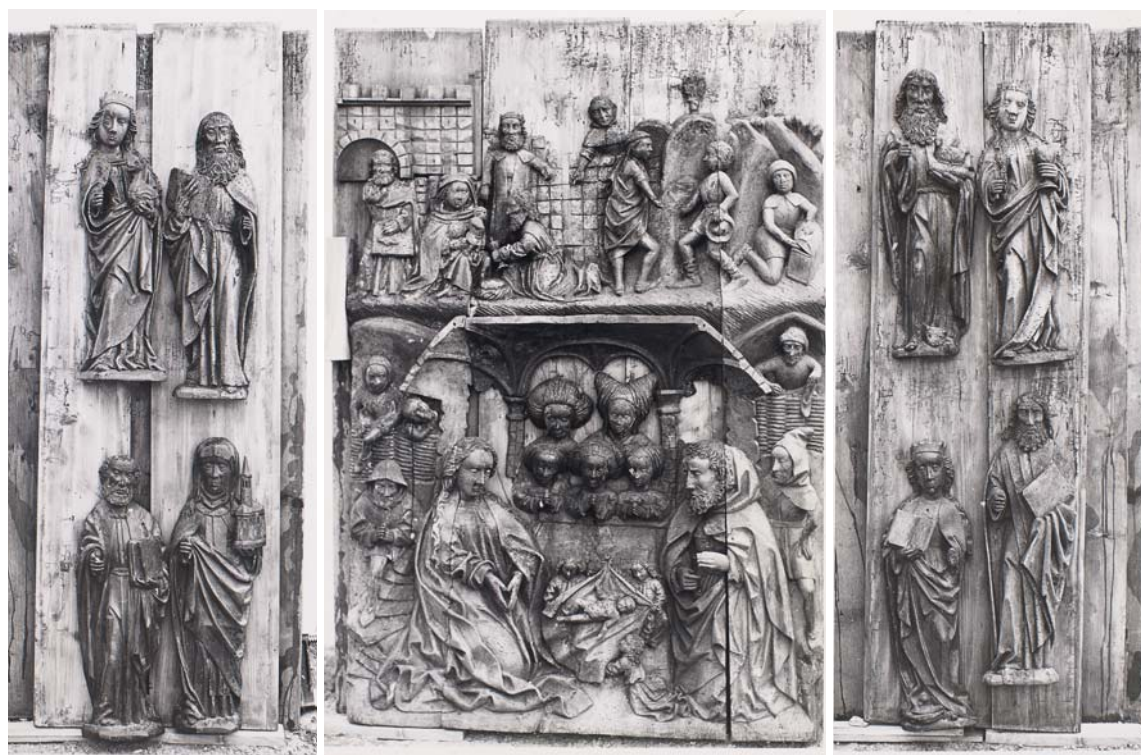


Fig. 52-54. Altertavle nr. 1, o. 1500, under restaurering 1971 (s. 2263). Foto i RAO. *Sogneark. Div. dok. – Altarpiece no. 1, c. 1500, during restoration in 1971.*



Fig. 55. Altertavle nr. 2, 1865, med maleri af Johannes Jensen (s. 2263). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – Altarpiece no. 2, 1865, with painting by Johannes Jensen.

gitre (vel rankeslynget over figurene) og nogle snoede $\ddagger$ søjler.¹⁸² Formentlig var det også ved denne istandsættelse, at flere figurer fik tilføjet nye arme eller hænder,¹⁸³ og at den oprindelige staffering blev afrenset og erstattet af en rødbrun bejdse. Fra en senere istandsættelse stammede en profileret og tungsniitprydet $\ddagger$ gesims, der var an-

bragt foroven i hele tavlens bredde og fastlåste fløjene, samt nogle tynde $\ddagger$ beklædninger på disses yderste karmsider. Ingen af de to istandsættelser er dateret.

1971–72 blev tavlen snedkermæssigt istandsat af maler og snedker Chr. Jessen, Nustrup, mens figurer og relieffer blev udbedret ved konservator



Fig. 56. Alterpartiet før 1961 med altertavle nr. 2, 1865 (s. 2263). Foto i RAO. *Sogneark*.
Div.dok. – Altar before 1961 with altarpiece no. 2, 1865.

Skjold Hansen, Nationalmuseet (jf. fig. 52-54).⁷ Efterfølgende blev tavlen stafferet af førstnævnte under ledelse af Ingolf Røjbak, København.¹⁸⁴ Tavlen blev opsat på alterbordet 1972; 2010-11 er farver og forgyldning dæmpet en smule.

2) (Fig. 55), 1865, et maleri af Johannes Jensen med signatur i nederste venstre hjørne: »Iohanes Iensen 1865«.¹⁸⁵ Olie på lærred, ca. 200×146 cm. Billedet gengiver *Jesus, der velsigner de små*. Jesus,

i hvid kjortel og rød kappe, er vist stående i et nøgent landskab med front mod beskueren. Han holder velsignende hænderne over to småbørn. Det ene barn læner sig mod hans ben, mens det andet løfter armene mod ham; begge er klædt i kort, ærmeløs kjortel, henholdsvis grøn og blå.

Maleriet er indsat i en kølbueformet, nygotisk fyrretræsramme med indre spidsbue, prydet med stavværk og kors i gennembrudt arbejde. Ram-



Fig. 57. Projekt til alterudsmykning nr. 1. Udkast til alterparti ved billedhugger Johannes Kragh 1943/44 (s. 2265). I Lokalhistorisk Arkiv for Gislev, Kværndrup og Ryslinge Sogne.
– Altar decoration project no. 1. Proposal for an altar by the sculptor Johannes Kragh 1943/44.

men er kronet af en korsblomst og flankeret af søjler, der oprindeligt bar fialer, ligesom dens overkant var kantet af krabbeblade (jf. fig. 56). Den indgik i nøje sammenhæng med to $\dagger$ paneller, opsat mellem altertavlen og korets langvægge (jf. $\dagger$ præsteværelse s. 2284). Stafferingen, fra 1961, er rød og sort med forgyldte og grå detaljer.¹⁷⁴ I

postamentfeltet er indskriftet med forgyldt skrift (Matt. 18,3). Oprindeligt var rammen ege-træsmalet med forgyldte detaljer og frakturindskrift (Mark. 10,15). 1972 blev tavlen opsat mod skibets sydvæg, vest for indgangen, og 2010–11 blev den flyttet til kapellet på kirkegården (s. 2217); dele af rammeværket opbevares på loftet.

Ikke realiserede projekter til alterudsmykning. 1) (Fig. 57). 1943/44 leverede billedhugger Johannes Kragh udkast til en alterprydelse af træ og metal i nyromansk stil, inspireret af middelalderens gyldne altre. Udsmykningen omfattede

en alterbordsforside eller frontale med motiv af Korslammet samt et bueretabel med et krucifiks med den sejrende Kristus, opsat ved alterbordets bagkant. Kristusfiguren og buen skulle belægges med påhamret, gult metal, det øvrige oliemales.



Fig. 58. Projekt til alterudsmykning nr. 3. Udkast til opstandelsesgruppe, udført af billedhugger Henry Luckow-Nielsen 1950 (s. 2266). Foto i RAO. *Sogneark.* Div. dok. – *Altar decoration project no. 3. Proposal for a Resurrection group by the sculptor Henry Luckow-Nielsen, 1950.*

Hverken den kgl. bygningsinspektør eller Nationalmuseet kunne dog umiddelbart tilslutte sig forslaget, og det blev 1944 afvist af Kirkeministeriet. Efter yderligere korrespondance udbad ministeriet sig et nærmere gennearbejdet forslag fra billedhuggeren, der dog ikke nåede at færdiggøre et sådant før sin død i januar 1946.¹¹⁰

2) 1948 leverede arkitekt Dan Fink forslag til et stort kors, 255×180 cm, anbragt på et retabel med fem felter. Til forslaget hørte et alterbord med tre profilerede fyldinger på forsiden.¹⁸⁶

3) (Fig. 58). 1950 blev billedhugger Henry Luckow-Nielsen på anbefaling fra Selskabet for Kirkelig Kunst anmodet om at udarbejde et forslag til ny alterudsmykning. Året efter leverede han et udkast til en opstandelsesgruppe, anbragt på et nyt alterbord. Gruppen skulle udføres i lindetræ og bemales med farver. Den daværende kirkeejer brød sig imidlertid ikke om forslaget og tilbød i stedet at skænke den nuværende altertavle, hvorfor projektet blev opgivet.⁷

†*Altertavler*. 1) Antagelig senmiddelalderlig, en Mariatavle. 1589 roste biskop Jacob Madsen tavlens skønhed, dog med et enkelt forbehold: »Alteret met en forgylt stattelig Taffle: settis Kronen paa Jomfruen Marie vnder Christus, paa Fløylene Marias Smerte, Opstandelsen, Himmelfarten, Helligaandens Udgydelse. (Var der et Kors vdi Stedet, da en herlige Taffle)«. ¹⁸⁷ Der har sandsynligvis været tale om en trefløjet altertavle (triptych), rigt udsmykket og forgylt. I midtskabet sås en sandsynligvis reliefskåret fremstilling af Marias Himmelkroning, og i fløjene var der parvis anbragte, udskaarne eller malede scener fra lidelseshistorien (Mater dolorosa, Opstandelsen, Himmelfarten og Pinseunderet).

Yderligere detaljer om altertavlens udsmykning findes i sognepræst Peder Andersen Claudianus' beskrivelse o. 1708, der dog er vanskeligt forståelig.¹⁸⁸ Af motiver nævnes Marias død, Marias himmelfart og Den apokalyptiske Madonna. Desuden en række navngivne apostle, nemlig: Peter, iklædt bispedragt, hvor der på palliet var indvævet de øvrige apostles portrætter, navne og marterredskaber; han bar desuden på vievand og vievandskost. Endvidere Jakob med olie til den sidste salving, Johannes med en kalk og et rø-

gelseskar og Simon, klædt i kutte med bælte om livet og som den eneste med tildækket hoved og himmelvendt blik; han bar et banner med indskrift: »Sanctus Simon ora pro nobis« (Hellige Simon, bed for os).¹⁸⁹

I predellaen var der indrettet et *monstransskab* (»Et Skab neden i Fundamentet paa Tafflen«).¹⁹⁰ Skabet, der var udsmykket med malerier både ind- og udvendig,¹⁹¹ anvendtes efter reformationen til opbevaring af altersølv (jf. †altersæt s. 2270).

1662 blev altertavlen 'ny herlig stafferet' af en kontrafejer.¹¹³ O. 1708 anførte Claudianus, at der var opsat et krucifiks foran predellaen (jf. s. 2268).¹⁹¹ 1755 beskrev kapellan J. Jessen den som en »antique Catolsk Alter Taule som har været riig forgylt, og er endnu af smuk anseelse«, ¹⁶⁴ og 1768 noterede sognepræst Hans Arentsen Steenstrup, at tavlen var af 'gammeldags vel udarbejdet billedhuggerarbejde opfyldt med mange katolske helgener'.¹⁹² Trods de anerkendende ord må tavlen være nedtaget senest 1799, og dens videre skæbne er uvis.

2) 1799, skænket af Caroline Agnese von Raben, enke efter Henrik Bille-Brahe (jf. sygesæt, †kiste nr. 37). Altertavlen, i nyklassicistisk stil, er 1847 beskrevet af sognepræst Jørgen Alexander Lassen, der omtaler den som 'et smukt arbejde'.¹⁹³ Der var tale om et maleri af *Bønnen i Getsemane* ('Kristi lidelse i urtegården'), flankeret af til dels forgyltde søjler. Søjlepostamenterne var prydet med givernes våbenskjolde (Bille-Brahe og Raben), og i postamentfeltet var anført et skriftsted (Joh. 3,16). Endvidere var givernes initialer: »H.B.B.« og »C.A.R.« samt årstallet for donationen »1799« anbragt på tavlen.¹⁶⁶ Ved siden af hver søjle fandtes en allegorisk kvindefigur af hvidmalet træ (fig. 59), klædt i antikiserende, folderig dragt med bånd om livet og blottet bryst. Figuren tv. havde et scepter med en strålende sol i højre hånd og en opslået bog i venstre, og ved hendes side stod en genius med en brændende fakkel; en fremstilling af Religionen eller Skriftlæren.¹⁹⁴ Figuren th. holdt en palmegren og en laurbærkrans i venstre hånd og en flamme i den løftede højre, en personifikation af den evige lyksalighed.¹⁹⁵ 1803 blev altertavlen beskrevet som 'herlig'.¹⁶⁰ Den må være nedtaget og kasseret senest 1865.¹⁹⁶



Fig. 59. Allegoriske figurer fra $\dagger$ altertavle nr. 2, 1799 (s. 2266). Tegning formentlig o. 1847. Efter foto i NM. Kværndrup Kirke. Prospekt. – Allegorical figures from $\dagger$ altarpiece no. 2, 1799.

★($\dagger$) *Alterkrucifiks* (fig. 60–61), o. 1400, stærkt fragmenteret. Kristusfiguren mangler højre arm og fod samt det meste af venstre ben, og korstrædet er bortkommet. Den 46 cm høje figur hænger næsten udstrakt i skrå arme, hovedet hviler på højre skulder. Øjnene er lukkede, fuldskægget delt i spidse totter, håret glat og halvlangt; en

lok falder foran højre skulder. Tornekronen er en krans med huller efter indborede torne. Kroppen har smal talje og skråtstillet sidevunde; lændeklædet er kort og folderigt med kort snip ved højre hofte og mellem benene. Figurens bagside er glat. Bemalingen, delvist afskallet, omfatter lys, blodstænket karnation, mørkebrunt hår og skæg, grøn



Fig. 60-61. *†) Alterkrucifiks, o. 1400 (s. 2267). 60. Forside. 61. Bagside. I Svendborg Museum. Foto Arnold Mikkelsen 2017. – *†) *Altar crucifix, c. 1400. 60. Front. 61. Back.*

tornekrone og grågrønt lændeklæde. Krucifikset, der efter sin størrelse at dømme må have tjent som alterkrucifiks, findes siden 1911 i Svendborg Museum (inv.nr. 2.306). Det kunne muligvis være dette, der o. 1708 angiveligt var opsat foran den senmiddelalderlige altertavles predella (†altertavle nr. 1, jf. s. 2266).¹⁹¹ 1862 var 'et krucifiks' ophængt 'ind imod koret'; muligvis dette.⁶⁵

Altersæt (fig. 62-63), 1602, tilskrevet guldsmed Augustinus Møller, Odense,¹⁹⁷ skænket af Laurids Brockenhuus og Karen Skram og prydet med i alt otte våbenskjolde (jf. vinflaske, alterstager, prædikestol, gravsten nr. 7, †kister nr. 1 og 4). Den 19,8 cm høje *kalk* (fig. 62) har fod med syv kølbueformede tunger på tilsvarende fodplade og standkant

med ciseleret akantusornamentik. På fodens overside løber langs de fem af tungerne et bånd med fligede ender og giverindskrift med graverede versaler: »Denne kalck hafver Lavritzs Brockenhuvs til Brangstrop med sin kerre hostrv frv Karren Schram gifvedt til Qverderop Kierke«. På en af tungerne er endvidere et Jesusmonogram (»IHS«) hvorunder årstallet for donationen og et bogstav: »16K02« (K'et er understreget; dets betydning er uvis (næppe Kværndrup)), og på de flankerende tunger ses våbenskjolde for giverne, Brockenhuus og Skram. På de to modstående tunger er parvis anbragte våbenskjolde for Brockenhuus og Lykke (Laurids Brockenhuus' farfædrene og farmødrene våben), og for Brockenhuus og Tinhuus (Laurids

Brockenhuus' fædrene og mødrene). De syvsidede skaftled har graverede krydser; knoppen har syv rudebosser med firbladede rosetter, mens de mellemfaldende bladtunger har forskellige blomsterstande. Bægeret er lavt og bredt; ved munden er graverede initialer: »IWF« og »BBH« for givernes svigersøn og datter, Jakob Ulfeldt og Birgitte Brockenhuus (gift 1599) med tilhørende våbenskjolde. Under fodpladen er to stempler, det ene antagelig et mestermærke for Augustinus Møller, Odense,¹⁹⁸ det andet, en halv lilje, er tolket som et bymærke for Odense.¹⁹⁹

Den tilhørende *disk* (fig. 63) måler 18,9 cm i tværmål.²⁰⁰ Fanen og bunden er ved en reparation samlet med syv lasker, fastgjort med nitter. I bunden er en syvpasformet fordybning. Fanen er smykket med i alt otte, parvis anbragte våbenskjolde, svarende til kalken. Givernes våbenskjolde flankerer et Jesusmonogram og ledsages af deres initialer: »LBH« og »KS« samt året »1602«; på den modstående side af fanen ses et hjulkors, flankeret af våbenskjolde og initialer: »IWF« og »BBH« for deres svigersøn og datter. Disken har ingen stempler.



Fig. 62. Alterkalk, 1602, skænket af Laurids Brockenhuus og Karen Skram (s. 2268). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Chalice, 1602, donated by Laurids Brockenhuus and Karen Skram.*



Fig. 63. Alterdisk, 1602, skænket af Laurids Brockenhuus og Karen Skram (s. 2269). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Paten, 1602, donated by Laurids Brockenhuus and Karen Skram.*

†*Altersæt*. 1-2) Af sølv, bestående af kalk og disk. Sættene, der opbevarede i skabet i den senmiddelalderlige altertavles predella, blev stjålet under Karl Gustav-krigene 1659.²⁰¹

3) O. 1659, bestående af et glas og et fad af træ og anvendt som kalk og disk under krigen, da ovennævnte sæt var blevet stjålet. Glasset blev opbevaret i en æske af træ.²⁰²

Oblatæske (fig. 64), 1615, skænket af Rigborg Brockenhuus (jf. †kiste nr. 8).²⁰³ Æsken, 4,8 cm høj, 7,5 cm i tværmål, har graveret dekoration af bladranker med blomster og frugter, bl.a. drueklaser. På lågets overside findes Rigborg Brockenhuus' våbenskjold og initialer: »RBH«, indrammet af en bort af fembladede rosetter samt et bånd med versalindskrift: »Anno 1615 er denne eske gifven til Qverndrvp Kircke«. Indvendig har både

bunden og låget et graveret Jesusmonogram (fig. 65). Oblatæsken er nært beslægtet med en æske i Nyborg Vor Frue Kirke, skænket 1626 af Rigborg Brockenhuus' søster og svoger, Birgitte Brockenhuus og Jakob Ulfeldt (s. 965), og ligesom denne muligvis udført i brødrene Jacob og Klaus Christensens guldsmedeværksteder i Odense.²⁰⁴

Sygesæt. 1) (Fig. 66), 1791, udført af guldsmed Rasmus Rasmussen Møller, Odense, efter kalkens heraldiske udsmykning at dømme skænket af Caroline Agnese von Raben, enke efter Henrik Bille-Brahe (jf. †altertavle nr. 2, †kiste nr. 37). *Kalken*, 12,3 cm høj, har cirkulær, profileret fod på tilsvarende fodplade, cylinderskaft med flad, profileret knop og klokkeformet bæger med let udadkraget, profileret munding. På den ene side af bægeret er graverede alliancevåben for

Bille-Brahe og Raben. Under kalkens bund er tre stempler: Mestermærke for Rasmus Rasmussen Møller,²⁰⁵ bymærke for Odense og årstallet: »1791«. *Disken*, 8 cm i tværmål, er glat; på fanens underside er stempler som på kalken. *Vinflasken*, 6,5 cm høj, er formet som en indsats i kalkens bæger. I skruelåget er *oblatgemme*, og under bunden er tre næsten udpudsede stempler. Sættet opbevares i et samtidigt *etui* af træ, udvendig beklædt med sortmalet skind, indvendig med rødt fløj og lukket med messinghæfter.

2) Nyere, af tin. *Kalken*, 19,6 cm høj, har keglestubfod og glat bæger med udkraget mundingsprofil. *Disken*, 17,3 cm i tværmål, er glat. *Oblatæske*, 4,6 cm høj, 9 cm i tværmål, har let kuplet låg. Under bunden er stemplet: »Design EB 93% tin Danmark«.

Vinflaske (fig. 67-68), 1590, skænket 1620 af Karen Skram, enke efter Laurids Brockenhuus (jf. altersæt, alterstager, prædikestol, gravsten nr. 7, $\dagger$ kister nr. 1 og 4). Den 18,5 cm høje flaske er cylinderformet og lukkes foroven med et skrue-låg med dråbeformet lågknop. På den ene side af flasken er graverede våbenskjolde for Brockenhuus og Skram, ledsaget af parrets initialer, adskilt af stjerneformede punkter: »LBHKS« samt årstallet: »1590« (fig. 67). På den modsatte side er et Jesusmonogram (fig. 68). Foroven er omløbende, trelinjet giverindskrift med fordybede versaler mellem rammelinjer; som skilletegn ses romber: »1620 hafver frv Karren Schram s(alig) Lavrits Brockenhvisis gifvet denne sølf flasske til Qverndrup Kircke til at brvge til messevin oc for byder alle at tage denne fraa samme kercke vnder



Fig. 64. Oblatæske, 1615, skænket af Rigborg Brockenhuus (s. 2270). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Wafer box, 1615, donated by Rigborg Brockenhuus.*



Fig. 65. Jesusmonogram graveret indvendig i oblatæskens låg og bund (s. 2270). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Jesus monogram engraved inside lid and bottom of wafer box.*

Gvs[!] straf«. Omkring lågknoppen er en graveret roset og langs kanten en tilsvarende, tysksproget indskrift: »Got ist kein ding wmyelick«; som skilletegn ses stjerner. Under flaskens bund er indridset vægtangivelse: »38L(od)«

Flasken er antagelig oprindeligt udført som jagtflaske til Laurids Brockenhuus.²⁰⁶ I 1800-tallet mente man, at flasken var stjålet, men den viste sig at findes på Egeskov, hvorfra den 1890 blev ført tilbage til kirken.²⁰⁷



Fig. 66. Sygesæt nr. 1, 1791, udført af guldsmed Rasmus Rasmussen Møller, Odense, skænket af Caroline Agnese von Raben, enke efter Henrik Bille-Brahe (s. 2270). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Communion set for the sick no. 1, 1791, made by the goldsmith Rasmus Rasmussen Møller, Odense, donated by Caroline Agnese von Raben, widow of Henrik Bille-Brahe.*



Fig. 67–68. Vinflaske, 1590, skænket 1620 af Karen Skram, enke efter Laurids Brockenhuus (s. 2271). 67. Forside. 68. Bagside. Foto Arnold Mikkelsen 2018. – Wine bottle, 1590, donated in 1620 by Karen Skram, widow of Laurids Brockenhuus. 67. Front. 68. Back.

Vinskummeske, moderne, 14,5 cm lang. På skaftets bagside er mesterstempel for Andreas Exner (1990–) samt lodighedsmærke.

† *Vinskummeske*, 1899, skænket af Camille Jessie Bille-Brahe, af sølv.²⁰⁸

Alterstager (fig. 69), 1598, skænket af Laurids Brockenhuus og Karen Skram (jf. altersæt, vinflaske, prædikestol, gravsten nr. 7, †kister nr. 1 og 4). De 35 cm høje stager har cirkulær, profileret fod, balusterskaft med æg- og vaseformede led samt flad lyeskål. På skaftets nedre, ægformede led er graverede våbenskjolde og initialer for giverne: »LBHKS« samt årstallet for donationen: »1598« (fig. 70). Beslægtede stager findes i bl.a. Vejle Skt.

Nikolaj (1592, DK Vejle 129) og Ubberud (o. 1600, DK Odense 2777).

En *lysestage* (fig. 166) fra 1600–1700-tallet, nu i Svendborg Museum (inv.nr. 31.951), stammer muligvis fra kirken.²⁰⁹ Der er tale om en regulerbar gulvstage af træ med lysepig af jern, 144 cm høj, med cirkulær fod på tre ben hvorover en flad opstander, der foroven er forsynet med en ring af jern. Ringen griber ind i hakkene på en bevægelig stang, der øverst har en cirkulær plade til lyset, således at dettes højde kan reguleres.²¹⁰ Stagen er egetræsmalet.

Syvstage, nyere,²¹¹ af messing, formet som en titusstage med ottesidet fod i fire afsæt, hvoraf

det nederste har bladdekoration, balusterskaft og leddelte arme. Stagen erstatter en *†syvstage* fra 1933, skænket af Preben Ahlefeldt-Laurvig-Bille og hustru Eleonora Sophie Bille-Brahe-Selby, af tilsvarende form.¹⁷⁷

Alterbordskrucifiks, nyere, af gips (Kristusfiguren) og træ, 42 cm højt. Korset er sortmalet med »IN-RI« anført med hvide versaler foroven, figuren hvidmalet. Foden, i tre afsæt, står i lakeret eg.

Messehagler. 1) O. 1950, af gul brokade med grønt for. På ryggen er et lysere kors, kantet af gyldne og grønne bånd; i korsskæringen ses et Jesusmonogram i højt relief, broderet med metaltråd og grøn silketråd. 2) O. 2002,³² af rødt uldent stof med indvævet gaffelkors i lysere rødt samt rødt for. På brystet er en rose i fladsyning, på ryg-siden en tornekrans i gyldne nuancer.

†Messehagler. 1) Antagelig slutningen af 1600-tallet, skænket af Anne Sophie Ulfeldt (jf. *†alter-*



Fig. 69. Alterstager, 1598, skænket af Laurids Brockenhuus og Karen Skram (s. 2273). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Altar candlesticks, 1598, donated by Laurids Brockenhuus and Karen Skram.*



Fig. 70. Våbenskjolde og initialer for Laurids Brockenhuus og Karen Skram. Detalje af alterstager (s. 2273). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Coats of arms and initials of Laurids Brockenhuus and Karen Skram. Detail of altar candlesticks.*

dug nr. 2, *†kiste* nr. 28), af guldbroderet atlask (silkestof).¹⁷⁶ 2) Omtalt 1847, 'smuk', af rødt fløj med gulddaloner.²⁷ En tilsvarende, måske den samme, omtales 1881.¹⁷³ 3) 1905,⁶⁵ skænket af Camille Jessie Bille-Brahe.²¹²

†Messestjorter. 1) Stjålet 1659 af 'de kejserlige og brandenburgske', dvs. af de allierede tropper efter tilbageerobringen af Fyn.¹¹³ 2) 1660, skænket af 'fruen til Egeskov', dvs. Anna Rosenkrantz, g.m. Otte Krag (jf. *†alterdug* nr. 1, *†dåbshåndklæde*, *†therskabstole*). Efter tyveriet af nr. 1 havde sognepræst Mads Knudsen Lægaard bedt Anna Rosenkrantz om en ny, hvilket hun straks sørgede for.¹¹³ 3) 1668, ligeledes skænket af Anna Rosenkrantz.¹¹³

Alterskranke (jf. fig. 56), 1865, af træ med balustre af sortmalet støbejern, opstillet i hesteskoform. Balustrene er udformet som ottelede søjlebundter voksende ud ad bladskeder omkring en medaljon med firpas i gennembrudt arbejde. Foroven er en profileret håndliste, og for hver ende en cylindrisk mægler med profileret afslutning. Knæfaldet er 2010-11 malet med mørkviolet farve og polstret med rødbrun uld; tidligere var det lysegråt med højrodt polstring og før det egetræsmalet.

†*Alterskranke*, tidligst omtalt 1762 i forbindelse med en gravsten (jf. s. 2325). I 1820'erne ønskede man puder på knæfaldet.²¹³ 1862 omtales et knæfald med læderbetræk.⁶⁵

Døbefonte. ★1) Romansk, tilhørende gruppen af fynske arkadefonte.²¹⁴ 1589 stod fonten i vestenden.²¹⁵ O. 1708 nævnes, at den tidligere havde været smykket med farver;²¹⁶ den var på dette tidspunkt vistnok opstillet i koret, hvortil den var flyttet efter tidligere at have stået ved indgangen til dette. 1893 blev den, efter i en årrække at have stået i præstegårdshaven, skænket til Kerteminde Valgmenighedskirke (DK Odense 2083).²¹⁷

2) (Fig. 71), romansk, af rødlig granit, 82 cm høj. Kummen, 52 cm høj, 73 cm i tværmål, er en ottekantet, groft tilhugget blok med en formentlig sekundær, cirkulær gennemboring på den ene side; skaftet er cylinderformet.²¹⁸ Foden, af grå granit, 30 cm høj, et trapezkapitel, stammer angiveligt fra Egeskov.²¹⁹ Fonten, der henstod i parken ved Egeskov, blev skænket til kirken af



Fig. 71. Døbefont nr. 2, romansk (s. 2275). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Font no. 2, Romanesque.*



Fig. 72. Dåbskande nr. 2, o. 1923 (s. 2277). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Baptismal jug no. 2, c. 1923.*

Gregers Ahlefeldt-Laurvig-Bille ved overgangen til selveje 1958.¹⁴⁸ Dens proveniens er ukendt.

3) (Fig. 73), formentlig o. 1775, en *dåbsengel* af egetræ, 120 cm høj. Englen, i antikiserende, folderig klædedragt, er vist stående; den hviler på venstre ben, mens højre ben er sat lidt frem. Hovedet er løftet, ryggen rank, og i de fremstrakte arme bærer den en skål, formet som en muslingeskal. På bagsiden ved skuldrene er to taphuller, hvor *†*vingerne har været isat. Klædningen er en hofte-lang kofte, samlet med et bånd i livet og opslidset fortil hvorunder et fodlangt skørt, opslidset over højre knæ og fæstnet med en roset. Figuren står på en lille konsol, placeret på et ottekantet postament.²²⁰ Stafferingen, der er oprindelig, omfatter hvidliggrå karnation og forgyldt hår, koften er lysegrå med blåaseret for og gyldne kantbræmmer og skørtet tilsvarende med rødaseret for. Skålen har indvendig rester af brun marmorering, udvendig af okkerfarve og forgyldning. På skålen er en næsten udslettet indskrift, henvisende til et skriftsted: »Joh. C: 5: v: 4« (Joh. 5,4).²²¹ Konsollen er gråmarmorert. 1847 stod englen i søndre korsarm, indrammet af et *†*fontegitter (jf. ndf. og fig. 169).¹⁷² 1911 blev den overladt Svendborg Museum (inv.nr. 2.307); 1984 blev den ført tilbage til



Fig. 73. Dåbsengel (døbefont nr. 3), formentlig o. 1775 (s. 2275). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Baptismal angel (font no. 3), probably c. 1775.*

kirken, hvor den anbragtes i nordre korsarm.²²² Englen står nu på herskabspulpeturet.

4) (Fig. 167), 1865, af lys grå kunststen og hvidt marmor, 92 cm høj. Den ottekantede font har stærkt profileret fod hvorover glat skaft med let indadskrånende sider. Kummen, med glat under-

side, har på de lodrette sider profilerede felter; de to med indfældede tavler af marmor med indskrift med forgyldte versaler, henholdsvis: »F. S. B. B.« for Frederik Siegfried Bille-Brahe og årstallet »1865«. Fonten, der er ude af brug, henstår siden 2010-11 i kapellet på kirkegården (jf. fig. 6).



Fig. 74. Dåbsfad, slutningen af 1600-tallet, skænket 1775 af Sofie Justdatter Juel, enke efter Niels Krag (s. 2277). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – Baptismal dish, end of 1600s, donated in 1775 by Sofie Justdatter Juel, widow of Niels Krag.

Dåbsfad (fig. 74), slutningen af 1600-tallet, udført i Augsburg af en guldsmed med mærket: »IW« (jf. ndf.), skænket 1775 af Sofie Justdatter Juel, enke efter etatsråd Niels Krag (jf. †)hospital, herskabspulpitur, †kiste nr. 34). Fadet, 30 cm i tværmål, af sølv, har i bunden graveret alliancevåben for giverne, Krag og Juel, samt årstallet for donationen: »1775«. Skråkanten er godronneret, og fanen har ciseleret bort med akantus, frugtklaser og fugle. Fadet er ved fanens yderkant stemplet med mestermærket: »IW« samt en lille seksbladet roset (fig. 168), antagelig for enten Jacob Warmberger (†1690) eller Johan Wagner (†1725).²²³

Dåbskander. 1) Formentlig o. 1895,⁶⁵ fra Den Kongelige Porcelænsfabrik, af sort porcelæn med forgyldt kors.

2) (Fig. 72), o. 1923,²²⁴ af messing, 28 cm høj, med rund fod, leddelt, konisk korpus med cirkel-

kors i relief på hver side og knækket hank. Lågets kuplede midterdel er formet som et cirkelkors i højt relief. Under bunden et stempel: »6.«

†*Dåbshåndklæde*, 1664, foræret af Otte Krag og Anna Rosenkrantz (jf. †alterdug nr. 1, †messeskjorte nr. 2, † herskabstole).¹¹³

†*Fontegitter*, o. 1775, omtalt 1847 og 1862,¹⁷² af træ. Gitteret var opstillet omkring dåbsenglen (jf. ovf.) i søndre korsarm.

†*Korbuekrucifiks*? I beskrivelsen af kirken 1862 nævnes, at der 'ind imod koret hænger et krucifiks' (jf. også s. 2268).⁶⁵ Krucifikset omtales ikke i andre kilder.

†*Korgitter*, omtalt 1589 af Jacob Madsen (»For Choret Traller«),²¹⁵ antagelig med faste sidepaneler med gitter- eller tremmeværk omkring et sæt tilsvarende fløjddøre.²²⁵ Gitteret omtales ikke siden, og det er uvist, hvornår det er taget ned.



Fig. 75. Prædikestol, 1599, med våbenskjolde og initialer for Laurids Brockenhuus og Karen Skram (s. 2279). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – Pulpit, 1599, with coats of arms and initials of Laurids Brockenhuus and Karen Skram.

Prædikestol (fig. 75-83), med skåret årstal »1599« samt våbenskjolde og initialer for Laurids Brockenhuus og Karen Skram, efter al sandsynlighed stolens givere (jf. altersæt, vinflaske, alterstager, gravsten nr. 7, $\dagger$ kister nr. 1 og 4). Stolen omfatter en kurv i fire fag med samtidig underbaldakin samt en opgang fra 1963. Oprindeligt fandtes endvidere en $\dagger$ himmel.

Kurvens fire arkadefag adskilles af søjleknipper, henholdsvis med en fri- og to halvsøjler på retkantede hjørnefremspring. Søjlerne er af korintisk orden og har prydbælter med rosetter omgivet af bladværk, dannet af dels fligede, dels spidse og volutoprullede blade. Storfelternes arkader har kannelerede pilastre på postamenter med beslagværk samt bueslag med englehoveder i sviklerne hvorimellem en lille, tværoval beslagværksmedaljon. Postament- og frisefelterne samt hjørnefremspringene er prydet med kassette- og rulleværk, der i felterne udfolder sig omkring englehoveder og bosser, på postamentfremspringene omkring mandshoveder og løvemasker og på frisefremspringene omkring diademhoveder. Kurven afsluttes foroven af en profileret, forkroppet håndliste med moderne bogpult.

I arkadefelterne er relieffer, der regnet fra syd-
væggen viser: 1) (Fig. 76). *Korsbæringen*. Jesus er vist stående med korset over højre skulder, bag ham støtter Simon af Kyrene korsstammen. I baggrunden Jerusalems byport. Forneden er en rulleværkskartouche med årstal i relief: »1599«. 2) (Fig. 77). Sammenstillede *våbenskjolde* for Brockenhuus og Skram omgivet af akantus. Forneden er en rulleværkskartouche med initialer: »L.B.H:F.K.S«. (Laurids Brockenhuus Fru Karen Skram). 3) (Fig. 78). *Korsfæstelsen*. Jesus hænger på korset i næsten strakte arme, kroppen er vendt mod højre, knæene bøjede og venstre fod lagt over højre. Lænde-klædet har lang, flagrende snip ved venstre hofte. Flankerende korset står på Jesu højre side Maria med foldede hænder, på Jesu venstre side Johannes med fremstrakte hænder. Forneden er en rulleværkskartouche omkring et bånd med indskrift med reliefversaler: »19 C P Iohannis« (Joh. 19). 4) (Fig. 79). *Opstandelsen*. Kristus er vist stående på en sarkofag, hvis sider er pyntet med diamantbosser. Han holder sejrspanen i venstre hånd og løfter

højre hånd til velsignelse. Bag ham ses to soldater med hellebarder og sværd.

Den svejfede *underbaldakin* er ved profilerede ribber delt i fire fag. Ribberne er forneden oprullet i volutter; mellem dem har formentlig været en $\dagger$ hængekugle. *Opgangen* er en trappe fra 1963.

Staffering. Kurven står umalet, dog er de vandrette profiler fremhævet med rød farve og forgyldning, mens søjleskafterne er hvide med forgyldte skafringe. Underbaldakinen står med rester af den oprindelige staffering, afdækket 1963.²²⁶ Forneden er alle fire fag udsmykket med lyst okkergule arabesker på cinnoberrød bund. Derover er stærkt ødelagte malerier af de fire evangelister med deres symbolvæsener, malet på lys, gul bund og omgivet af en blegrød skybræmme; alle er klædt i røde, grønne og violette kjortler og kapper. Fra sydmuren ses: 1) (Fig. 83). Johannes med ørnen ved sin venstre side; over den står med sorte versaler, hvoraf kun den nederste halvdel er bevaret: »Iohanes«. 2) (Fig. 82). Lukas med en opslået bog, som han skriver i med en fjerpen. Foran ham ligger oksen. Foroven tv. ses et næsten udvisket »S«. 3) (Fig. 81). Mattæus med englen ved sin side; kun deres hoveder er bevaret. Øverst th. et »S«. 4) (Fig. 80). Markus; dog næsten helt ødelagt. Ribberne er umalede bortset fra røde pletter i de volutagtige afslutninger forneden.

Kurven har oprindeligt haft en delvis staffering, muligvis afrenset 1865.²²⁷ Frisøjlerne havde grønne prydbælter, halvsøjlerne røde, begge med forgyldt beslagværk og kapitæler. Sviklernes englehoveder havde lys hudfarve med røde kindpletter og læber samt forgyldt hår; bosserne var fremhævet med grøn og rød lasur. Endelig synes storfelternes relieffer at have været polykrome, mens indskrifterne var forgyldte.

Ændringer og istandsættelser. 1768 beskrev sognepræst Hans Arentsen Steenstrup prædikestolen som værende 'af smuk facon med billedhuggerarbejder og maling'.¹⁹² Til stolen hørte oprindeligt en $\dagger$ himmel hvorpå indskrift i form af et skriftsted, afskrevet o. 1708: »Joh. 8. Sandelig, Sandelig. Jeg Siger Eder, der som nogen bevarer mit ord, hand skal ikke see den Ævige død« (Joh. 8,51).²²⁸ Him-



Fig. 76-77. 76. Korsbæringen. 77. Våbenskjolde for Brockenhuus og Skram med tilhørende initialer. Detaljer af prædikestol 1599 (s. 2279). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – 76. *Jesus Carrying the Cross*. 77. *Coats of arms of the Brockenhuus and Skram families with related initials*. *Details of pulpit, 1599*.

len fandtes endnu 1862, hvor det også nævnes, at prædikestolen var delvist forgyldt,⁶⁵ men blev formentlig nedtaget i forbindelse med stolens flytning 1865 (jf. ndf.).²²⁹ En *†bæresøjle* i nygotisk stil (jf. fig. 170) kan være tilføjet på dette tidspunkt, ligesom det antagelig også var da, at kurvens staffering blev afrenset og erstattet af enkelte, forgyldte detaljer, mens underbaldakinen fik egetræsådring.²²⁷

1963 blev prædikestolen restaureret ved Nationalmuseet. Snedkerarbejdet blev udført af sned-

ker Johs. Nielsen, Otterup, mens den farvemæssige restaurering udførtes af konservator Mogens Larsen. Manglende hoveder og bosser blev tilføjet, underbaldakinens egetræsmaaling blev afrenset og de oprindelige malerier afdækket. Samtidig udførtes en ny trappe.²³⁰

Prædikestolen er opsat på sin oprindelige plads i sydsiden på den vestlige side af pillen mellem skibets første og andet fag (jf. fig. 169). Ved restaureringen 1865 blev den flyttet et fag mod øst og



Fig. 78-79. 78. Korsfæstelsen. 79. Opstandelsen. Detaljer af prædikestol 1599 (s. 2279). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – 78. *The Crucifixion*. 79. *The Resurrection*. *Details of pulpit, 1599*.

opsat på pillen ved indgangen til koret.²³¹ 1888 blev den flyttet tilbage, men nu anbragt på pillens østside (jf. fig. 46), så præsten ikke vendte ryggen til herskabspulpituret, og med opgang langs gitteret for søndre korsarm;¹¹⁰ muligvis blev opgangen forsynet med en $\dagger$ dør 'i samme stil som prædikestolen'.¹²⁸ Formentlig i forbindelse med opsætningen blev stolen forøget med et fag mod opgangen, bestående af glat rammeværk omkring et felt med en reliefskåret akantusmontant af uvis oprindelse

(jf. fig. 170) samt tre nyere, drejede balustre; alt egetræsmalet.²³² 1955 blev prædikestolen prøveopstillet på sin oprindelige plads; i første omgang i et midlertidigt stillads, mens man afventede den restaurering, der blev udført 1963, og i hvilken forbindelse den nuværende opsætning blev etableret.¹⁴⁸

†*Prædikestole*. 1) Omtalt 1589 af Jacob Madsen, af egetræ, opsat i sydsiden.²¹⁵ Stolen må være kaseret 1599 ved opsætningen af den nuværende. 2) 1888, en 'hjelpeprædikestol', opsat på vestsiden af



Fig. 80–83. Prædikestolens underbaldakin med evangelistmalerier 1599 (s. 2279). 80. Markus. 81. Mattæus. 82. Lukas. 83. Johannes. Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Lower canopy of pulpit with evangelist paintings, 1599. 80. Mark. 81. Matthew. 82. Luke. 83. John.*

den sydlige pille mellem skibets første og andet fag.¹²⁸ Nedtaget 1907 eller kort efter.⁶⁵

†*Timeglas* (fig. 172), 1700-tallet(?), formentlig af træ. Det bestod af et glas, anbragt i en indfatning af spinkle søjler med korslignende profil foroven og forneden samt retkantet fod- og topplade. Timeglasset har formentlig været fastgjort på prædikestolen. 1933 henlå det i præstegården.²³³

†*Prædikestolsbeklædning* (jf. fig. 170), o. 1900, af fløj, fastgjort med messingsøm.

Stolestader (jf. fig. 46–47), 1865, af fyrretræ, svarende til stolestaderne i Odense Vor Frue, der er udført 1852 efter tegning af bygningsinspektør C. A. Møller (*DK Odense* 1109).²³⁴ Endegavlne, 119 cm høje, har mod midtergangen ottekantede stolper med tagformet afslutning samt svejfede armlæn med bladornament foroven; gavle og stolper er prydet med nygotisk, trepasornamentik ligesom forpanelerne mod korsskæringen. Mod væggene er tilsvarende, glatte armlæn fra 2010–

11,²³⁵ ryggene har tværrektangulære fyldinger, og bagpanelet ved udgangen til våbenhuset har påsat salmebogsreol. Stolene er malet mørkt gråviolette med en enkelt forgyldt profil foroven på gavlstolpen. De var oprindeligt egetræsådrede.⁷ 1955 blev de malet i grå nuancer med mørke gavle;⁷ 1961 grå med mørkere stolper og røde fyldinger, udført ved konservator Mogens Larsen.²³⁶

Stolene er opstillet langs skibets vægge med 18 rækker i nord og 15 i syd; oprindeligt fandtes 18 rækker i hver side af skibet samt syv rækker i hver side af nordre korsarm (jf. gulve s. 2247 og fig. 36f).²³⁷ 1955 blev gavlene mod væggene erstattet af $\dagger$ fyldingspaneler.²³⁸ 2010–11 opsattes nye armlæn mod væggene, og stolene i nordre korsarm samt tre stole i skibet blev nedtaget.²³⁹

$\dagger$ Stolestader. Uvis datering; 1656 var tre stole brøstfældige.⁹ 1862 var stolene opstillet med 26 rækker i skibets sydside og 27 i nordsiden. I nordre korsarm fandtes syv rækker stole i vestsiden og seks i østsiden. Alle stolene var 'indklædte', dvs. lukkede med paneler og døre og malet perlefar-



Fig. 84. Præstestol, o. 1887 (s. 2283). Foto Arnold Mikelsen 2018. – *Priest's chair*, c. 1887.

vede.⁶⁵ Deres nærmere udformning er ukendt; dog nævnes 1819, at en stol under herskabspulpitret manglede en fylding på bagsiden og en 'drejet pille' på forsiden.⁴⁹ 1827 ønskede man stolene i korsarmen malet; 1834 skulle de repareres.⁴⁹

1846 blev fordelingen af pladser i stolestaderne ændret. Det fremgår her, at $\dagger$ pulpitret (jf. ndf.), de bageste mandsstole og et par af de bageste kvindestole i skibet skulle være for unge karle; for at sikre adskillelse af kønnene skulle der udtages en kvindestol af rækken, så der opstod en smal gang. Stolene i nordre korsarm skulle som hidtil være forbeholdt kvinder. Hospitalets beboere (jf. s. 2218) skulle have plads nær prædikestolen, da de kunne være tunghøre; de kvindelige af dem skulle som hidtil sidde i korsarmen. Præstegårdens tjenestepiger skulle beholde deres pladser bag den forreste stol i korsarmen. Endelig ønskede præsten plads i en stol lige over for prædikestolen, antagelig til sin hustru ($\dagger$ præstekonestol).⁷

Præstestol (fig. 84), o. 1887,¹²⁶ armstol af lakeret eg med svejft ryg, forsarg og forben samt svungne bagben. Sæde og ryg er polstret med sort brokade.

$\dagger$ Præste- og skriftestole. 1) Omtalt 1589, beskrevet som 'lille'.²¹⁵ 1662 blev stolen nymalet af den kontræfjer, der også malede $\dagger$ altertavlen (s. 2266).¹¹³ Det kan være denne, der ses i korets nordøsthjørne på fig. 169. 2) Uvis datering, omtalt 1862, i koret, afskærmet med grønne gardiner.⁶⁵

$\dagger$ Degnestol, omtalt 1589, blev beskrevet som 'smuk'.²¹⁵ Muligvis denne, der ses i korets sydvesthjørne på fig. 169. 2) Svarende til $\dagger$ præstestol nr. 2.⁶⁵

Brudeskammel, o. 1860,⁶⁵ af træ, med kannelerede sider og ben og polstret med brunt skind, fastgjort med messingsøm. Skamlen opbevares på loftet.

$\dagger$ Herskabsstole. 1–2) *Otte Krag og Anna Rosenkrantz' stole*, antagelig opsat 1662 (jf. $\dagger$ alterdug nr. 1, $\dagger$ messeskjorte nr. 2, $\dagger$ dåbshåndklæde). Stolene, der stod som de forreste i skibets stolerækker (jf. fig. 169),²⁴⁰ var udsmykket med malede våbenskjolde og indskrifter, henholdsvis: »Otte Kraghs Fæderne og Møderne 1662« og »F(ru) Anna Rosenkrants Fæderne og Møderne 1662« (jf. sagn s. 2214).²⁴¹ Stolene må være nedtaget ved restaureringen 1865.

$\dagger$ Lukket stol, omtalt 1862, en 'indklædt, faststående stol' i søndre korsarm.⁶⁵



Fig. 85–86. Løse stole. 85. Nr. 1, o. 1865 (s. 2284). 86. Nr. 2, o. 1900, (s. 2284). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Loose chairs. 85. No. 1, c. 1865. 86. No. 2, c. 1900.*

Løse stole. 1) (Fig. 85), o. 1865, 11 stole af bejdet egetræ med gennembrudt ryg med tre arkader og rygpille med blad- og firpasornamentik, svungne forben og lige bagben. Sædet er polstret med brunt skind, fastgjort med messingsøm. Stolene står på herskabspulpeturet. 2) (Fig. 86), o. 1900, 12 stole af lakeret eg med fladbuet ryg, svejftet forsarg hvorpå knap, drejede forben og svungne bagben. Sæde og ryg er polstret med rødt plys. Til ryggenes overkant er fastgjort et greb af messing. Stolene, der står i korsskæringen og søndre korsarm, blev repareret 1978; de betegnedes da 'grevestolene'.³⁶ 3) 2012, Farstrup, stabelstole af lakeret bøg, sæde og ryg er polstret med rødbrunt, uldent stof. De i alt 60 stole står stablet i korsarmene.

Fem *bænke*, 1865, med svejfedes ben, uden ryglæn, malet hvide og lysegrå, er hensat i våbenhuset, på herskabspulpeturet og i skibets vestfag. De var oprindeligt egetræsmaledede.

†*Bænke*, omtalt 1862. I koret var fire bænke, i søndre korsarm to og i våbenhuset to lange og tre korte.⁶⁵

Borde. 1) Formentlig 1865, med drejede ben, hvidmalet. I våbenhuset. 2) 2018, ovalt, hvidmalet. I nordre korsarm.

Særlige rumindretninger. (Jf. fig. 46 og 56), 1865, et *præsteværelse* bag alteret, afskærmet ved to *†paneler* i nygotisk stil med stavværksdekoration og kronet af en frise med korsblomster i gennembrudt arbejde, opsat mellem altertavlen og korets langvægge. I hvert panel var en spidsbuet dørfloj. Panelerne, der var samhörørende med altertavle nr. 2, var oprindeligt egetræsmaledede, siden 1961 grå med hvidt stavværk.¹⁷⁴

†*Skab*, omtalt 1662, da det blev malet.¹¹³

★*Pengeblok* (fig. 87), antagelig 1700-tallet, ifølge traditionen flyttet fra kirken til det nystiftede hospital 1770 (s. 2218).²⁴² Af egetræ, 108 cm høj,

overalt rødmalet. Selve blokhuset er beslået med jernplader, og lågen lukkes med et hængslet jernbånd med overfaldslukke. Låget har pengerille under en bred jernbøjle. Blokken er fastgjort til hospitalets østmur. †Pengeblok, omtalt 1862.⁶⁵

Pengebøsser. 1-2) (Fig. 88), o. 1850, tidligst omtalt 1862,⁶⁵ af sortmalet jernblik med penge-tragt foroven og hængslet låge i forsiden hvorpå indskrift med forgyldt antikva: »Til de Fattige«. Opbevares på loftet. 3-5) 1936,³⁶ af messing, cirkulære med pengetragt foroven og Georgskors i relief på forsiden. Opsat på hver side af døren til våbenhuset samt ved døren i nordre korsarm.

Klingpung (fig. 89), o. 1750-1800, med drejet sortmalet skaft med dölle og bjælde af jernblik samt pose af rødt fløj, prydet med guldgalonier og foret med lyst skind. En tilsvarende †klingpung omtales 1862.⁶⁵



Fig. 87. *Pengeblok ved hospitalet, antagelig 1700-tallet, ifølge traditionen overført fra kirken 1770 (s. 2284). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Money box at the hospital, probably 1700s, according to tradition transferred from the church in 1770.



Fig. 88. Pengebøsser, o. 1850 (s. 2285). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – Money boxes, c. 1850.

Dørfloje. De udvendige dørfloje har blåmalet yderside, gråmalet inderside. 1) (Jf. fig. 30), 1865, dobbeltfløjet fyldingsdør i nygotisk stil med stavværksudsmykning på ydersiden og rudefrise på indersiden. Indsat i spidsbuet gerigt. I hovedindgangen i våbenhusets sydmur. 2) (Jf. fig. 23-24), muligvis 1865, rundbuet enkeltfløj, for opgangen til tårnet. 3) (Jf. fig. 23), nyere dobbeltfløj, hver fløj med to fyldinger, den øvre rektangulær, den nedre kvadratisk. I nordre korsarms østmur. En indvendig dørfloj mellem våbenhus og kirke (jf. fig. 18 og 31) svarer til nr. 1. Den er malet lysegrå; stavværksdekorationen vender mod våbenhuset.

†Dørfloje. 1) Senmiddelalderlig, beslået med ikke umiddelbart forståelige tegn eller ornamenten af jern, anbragt i vandrette bånd; muligvis blot resterne af en mere omfattende udsmykning.²⁴³ Døren fandtes endnu på sin plads i kirken 1755, da dens beslag blev aftegnet af kapellan J. Jessen (fig. 173).¹⁶⁴ 1808/09 kaldes den 'gammel og ubrugelig'; den var da nedtaget og opbevarede på Egeskov, hvor beslagene blev aftegnet på ny af sognepræst Rasmus Lassen.²⁴⁴ 2) 1589 nævnte Jacob Madsen en 'dobbelt let dør'. Flojenes placering er uvis.²⁴⁵ 3) Omtalt 1862, en dobbeltfløj for indgangen i våbenhuset.⁶⁵ 4) Omtalt 1862, en fyldingsdør mellem våbenhuset og kirken.⁶⁵

†Pulpiturer. 1) Formentlig o. 1650-1750, tidligst omtalt 1847, opsat på vestvæggen (jf. fig. 169).²⁷ Pulpituret, der hvilede på fire søjler af træ, havde



Fig. 89. Klingpung, o. 1750–1800 (s. 2285). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Collection bag, c. 1750-1800.*

opgang via en trappe i kirken og var møbleret med otte stole.⁶⁵ Nedtaget 1865.

2) (Jf. fig. 36c), 1865, opsat ved vestvæggen som erstatning for nr. †1; sandsynligvis fra første færd benyttet som orgelpulpitur. Pulpituret var båret af to søjler. Brystningen, fornyet 1936, bestod af fyldingspaneler på hver side af orgelfacaden. De enkelte fag var adskilt af kannelerede pila-

stre med volutkapitæler under en fælles håndliste. 1961 blev pulpituret malet gråt med røde, sorte og gyldne detaljer; fyldingerne havde gylden, beslagværkslignende ornamentik med halvrossetter og bosser på mørk bund.²⁴⁶ Brystningens oprindelige staffering var formentlig udført af Erik Pedersen (jf. †orgel nr. 2). Pulpituret blev nedtaget ved restaureringen 2010–11.

Herskabspulpitur (jf. fig. 35), 1865, opsat tværs over åbningen til nordre korsarm. Brystningen har otte fyldinger, hvoraf de to yderste i hver side har påsat stavværksornamentik, mens de fire midterste har påsatte, reliefskårne våbenskjolde for Krag, Bille-Brahe, Bülow og Raben. Bagpanelet har højrektangulære fyldinger, og opgangen, der løber langs korsarmens østvæg, har drejede balustre og stavværksbort under en profileret håndliste; den afsluttes af en cylinderformet mægler forneden. Oprindeligt var der desuden adgang via en udvendig †trappe (jf. s. 2240).³² Pulpituret er malet lysegråt, våbenskjoldene står i heraldiske farver. Det var tidligere malet i forskellige grå nuancer med kulørte våbenskjolde.¹⁷⁴

†*Herskabspulpitur*, formentlig opsat o. 1750 af Sofie Justdatter Juel, enke efter etatsråd Niels Krag; tidligst omtalt 1768 (jf. (†)hospital, dåbsfad, †kiste nr. 34). Pulpituret, der var opsat samme sted som det nuværende herskabspulpitur, hvilede på fire runde søjler af træ og var 'smukt prydet' med våbenskjolde for Krag og Juel samt 'maling'.²⁴⁷ 1862 nævnes desuden malede våbenskjolde for Bille(-Brahe) og Raben, der må være tilføjet o. 1800.⁶⁵ Opgangen var via en udvendig †herskabsopgang (jf. s. 2239).⁶⁵ Pulpituret må være nedtaget ved restaureringen 1865.

Orgel (jf. fig. 90), 2011,²⁴⁸ med 18 stemmer, to manualer og pedal. Bygget af P. G. Andersen & Bruhn Orgelbyggeri, Rødekro og Ølstykke. Disposition: Hovedværk: Principal 8', Rørfløjte 8', Oktav 4', Spidsfløjte 4', Quint 2 $\frac{2}{3}$ ', Oktav 2', Mixtur III, Trompet 8'. Svelleværk: Salicional 8', Gedakt 8', Kobbelfløjte 4', Gemshorn 2', Quint 1 $\frac{1}{3}$ ', Obo 8', Tremulant. Pedal: Subbas 16', Oktav 8', Gedaktbas 8', Fagot 16'. Manualomfang C–g³, pedalomfang C–f¹. Koblinger: HV+SV, HV+SV 16', P+HV, P+SV. Opstillet på gulvet i vest med østvendt facade.



Fig. 90. Indre set mod vest. Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Interior looking west.*

†*Orgler.* 1) Sandsynligvis 1865,²¹² med fire stemmer.²³⁷ Bygmester ukendt. Disposition (C-f³): Principal 8', Fugara 8', Gedakt 8', Oktav 4'.²⁴⁹ Orglet, der stod på *†*pulpitur nr. 2, blev 1881 omtalt som et 'lille, men meget godt orgel',²⁵⁰ men

1923 var det dårligt efter sagkyndigt skøn.²³⁷ Det blev taget i bytte af orgelbyggeren ved opstillingen af nr. 2.

2) 1936, med syv stemmer, en transmission, ét manual og pedal. Bygget af Marcussen & Søn,

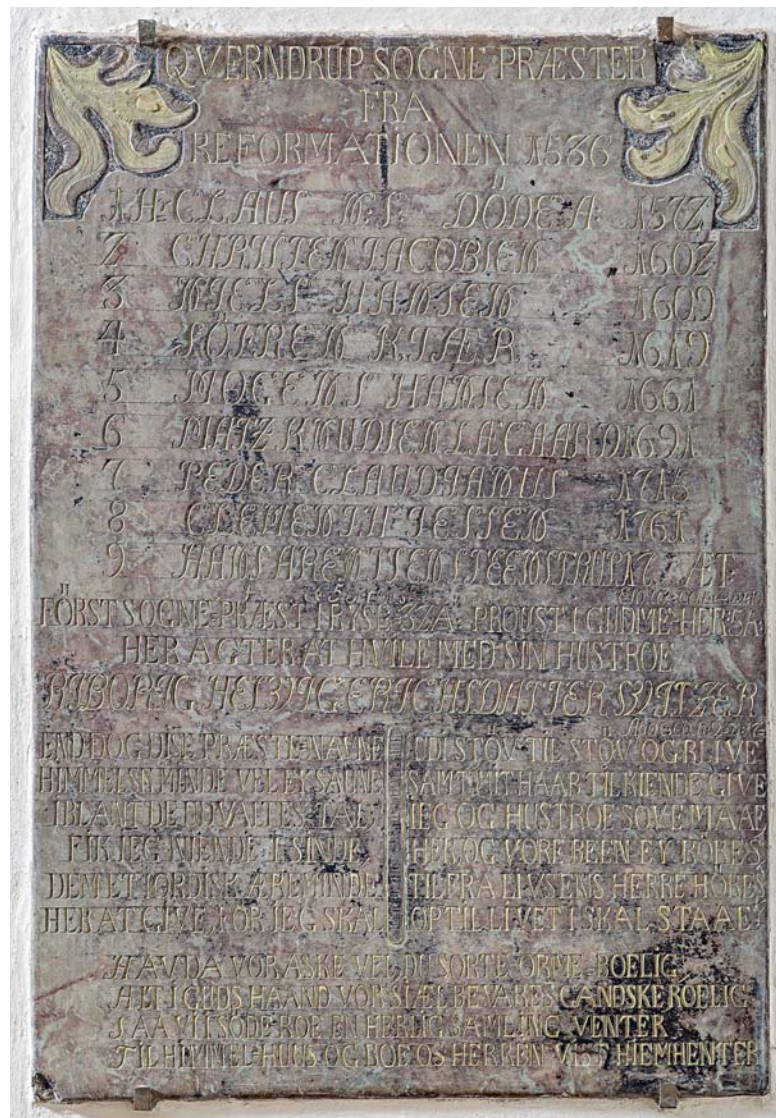


Fig. 91. Præsterækketavle, 1763, med samtidig funktion som epitafium over sognepræst Hans Arentsen Steenstrup (†1775) og hustru Riborg Helvig Erichsdatter Svitzer (†1788) (s. 2289). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – Board listing incumbents, 1763, with concurrent function as commemorative tablet for the parson Hans Arentsen Steenstrup (†1775) and his wife Riborg Helvig Erichsdatter Svitzer (†1788).

Aabenraa. Disposition: Manual (C-f³): Quintatøn 16', Principal 8', Gedakt 8', Oktav 4', Rørføjte 4', Quartian 2²/₃+2', Mixtur 4 fag. Pedal (C-d¹): Subbas 16' (tr.). Kobling: M-P. Pneumatisk aktion, taskevindlader.²⁵¹ På [†]pulpitur nr. 2 med østvendt facade, tegnet af maler Erik Pedersen,²⁵² og sydvendt spillebord.²⁵³ Facaden, der flankere-

des af kannelerede søjler, var udformet som en svejftet baldakin under en profileret overligger; stafferingen svarede til pulpiturets. Pibemateriale fra orglet opbevares ved kirken.

Salmenummertavler. 1 (Fig. 92), 1865, fem tavler i nygotisk stil med stavværksroset foroven og kølbueformet afslutning, kronet af en korsblomst.

Til skydenumre. Tavlerne er malet lysegrå, stavværksrosetten har rød bund. Endvidere indskrift med sort fraktur: »Før prædiken« og »Efter prædiken«. Tavlerne opbevares på loftet. 2) 2010–11, fem enkle tavler af sortmalet træ med nummerbrikker til ophæng (hvide cifre). Ophængt på skibets langvægge samt i nordre korsarm.

Syv †salmenummertavler, o. 1800?, sortmalede, er omtalt 1862.⁶⁵

Præsterækketavle (fig. 91), 1763, med samtidig funktion som *epitafium* over sognepræst Hans Arentsen Steenstrup (†1775) og hustru Riborig (Riborg) Helvig Erichsdatter Svitzer (†1788), der lod den udføre og opsætte.¹¹³

Tavlen, af rødlig kalksten, 125×87 cm, har i de øvre hjørner forsænkede felter med fligede blade i relief, mens indskriften med fordybede, til dels kursiverede versaler udfylder hele fladen:

»Qverndrup sogne præster
fra
reformationen 1536

1. Hr. Claus N. S. døde a(nno) 1572
2. Christen Jacobsen 1602
3. Niels Hansen 1609
4. Søfren Kiær 1619
5. Mogens Hansen 1661
6. Matz Knudsen Lægaard 1691
7. Peder Claudianus 1715
8. Clementh Iessen 1761

9. Hans Arentsen Steenstrup 17□ æt(atis) (alder) □
<F... 1765 Proust i Sunds Herret>²⁵⁴ Esaia cap. 41, v. 10
først sogne-præst i Rysl(inge) 32 a(ar) proust i
Gudme-Her(red) 5 a(ar)
her agter at hvile med sin hustrøe
Riborig Helvig Erichsdatter Svitzer
Apoc. cap. 2 v. 17
Enddog dis(s)e præste-navne
himmelsk minde vel ey saune
iblant de udvaltes tal,
fik ieg niende i sinde
dem et iordisk æreminde
her at give, før ieg skal
udi støv til støv og blive
samt mit haab til kiende give
ieg og hustrøe sove maae
her, og vore been ey røres,
til fra Livsens Herre høres
op til livet I skal staae.

Hav da vor aske vel, du sorte orme-boelig,
alt i Guds haand vor siæl bevares gandske roelig
saa vi i søde roe en herlig samling venter
til himmel-huus og boe os Herren vist hiemhenter.«



Fig. 92. Salmenummertavler nr. 1, 1865 (s. 2288). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Hymn boards no. 1, 1865.*

Tavlen var oprindeligt sortmalet; på bladene i de øvre hjørner ses endvidere spor af forgyldning. Den blev opsat af Hans Arentsen Steenstrup, der i sin indberetning 1768 betegner den som 'min gravsten'.¹¹³ Den er ophængt på nordvæggen i nordre korsarm, øst for vinduet.

Kirkestævnetavle (fig. 171), o. 1750–1800, af træ, 40×19 cm, med svejftet overkant og dråbeformet hul til ophæng. Sortmalet med indskrift med hvid kursiv: »Lyses igen til Kirkestevn«. På våbenhusets østvæg.

Andre tavler. (Fig. 158), o. 1798, af træ, 44,5×27 cm, oval, lyst gråmalet med indskrift i form af et skriftsted med sort fraktur: »Kommer Eders Veiledere ihu, som haver forkyndet Eder det Guds Ord, og naar I betragte Udgangen af Deres Vandel da efterfølger Deres Troe. Hebr. 13. 7«. Tavlen var oprindeligt fastgjort til et kors, der stod på



Fig. 93. Lysekroner nr. 1, 1696, skænket af Elisabeth Bertelsdatter Brun, enke efter forpagter på Egeskov Jens Madsen Warde (s. 2290). Foto Arnold Mikkelsen 2018.
– Chandelier no. 1, 1696, donated by Elisabeth Bertelsdatter Brun, widow of the tenant at Egeskov, Jens Madsen Warde.

degn Frederik Christian Christensens (†1798) grav på kirkegården nord for kirken (jf. kirkegårdsmonument nr. 1).²⁵⁵ Nu ophængt på nordre korsarms nordvæg, øst for vinduet.

Krucifiks, nyere, 103×68 cm, en kopi af elfenbenskrucifikset fra o. 1220–40 i Herlufsholm Kirke (DK Sorø 1131). Kristusfiguren, af gråmallet zink, hænger i skrå arme, hovedet falder mod højre skulder, og kroppen er svajet mod venstre; de parallelle fødder er fæstnet med hver sin nagle.

Det folderige lændeklæde er knælangt. Korstræet er af bejdset eg. Krucifikset er ophængt på pillen over døbefonten (jf. fig. 35).

Lysekroner. 1) (Fig. 93), 1696, skænket af Elisabeth Bertelsdatter Brun, enke efter forpagter på Egeskov, Jens Madsen Warde (jf. lysearm ndf., gravsten s. 2299). Kronen har otte fligede, s-svungne arme hvorover otte pyntearme med godronnerede lyse-skåle og småspir, alle udgående fra et balusterskaft med kugle- og skiveled. Skaftet afsluttes foroven



Fig. 94. Lysekroner nr. 2, 1748, skænket af Camille Jessie Bille-Brahe 1925 (s. 2291). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Chandelier no. 2, 1748, donated by Camille Jessie Bille-Brahe in 1925.*

af en ørn med udbredte vinger hvorover trepasformet ophængsring, forneden af en stor hænggekugle med drueklaseformet knop og indskrift med fordybede, tildels sammenskrevne versaler: »Denne livsecrone haver dend dydedle matrone Elisabet Bertelsdaater Brvn foræret til Qverndrvp Kierke efter hendes salig mand Jens Madsen Waerde fordum forpacter paa Egeskov som dødde den 28 May anno 1696 oc liger her vnder begravnen«. Indskriften afsluttes af en graveret bladranke.

Kronen hang oprindeligt i korsskæringen over mandens gravsted²⁵⁶ og siden ud for indgangen fra våbenhuset. Siden 2010-11 atter ophængt i korsskæringen i en spiralsnoet, guldbronzeret jernstang (jf. fig. 35 og 90).

2) (Fig. 94), 1748, skænket til kirken 1925 af Camille Jessie Bille-Brahe,¹⁷⁷ med 2×6 stærkt fligede, s-svungne arme; mellem armene er mindre pyntearme med refleksblomster. Balusterskaffet afsluttes foroven af en ørn med spredte vinger



hvorover cirkulær ophængsring, fornedet af en fladtrykt hængekugle med langstrakt, stærkt profileret knop. På kuglen er et graveret symbol, et hjerte gennemboret af en pil hvorover to kryds-

Fig. 95. Årstal, initialer og hjertesymbol. Detalje af lysekroner nr. 2 (s. 2291). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Date, initials and heart symbol. Detail of chandelier no. 2.*

lagte stave med krumme ender, ledsaget af årstallet »1748« og initialerne »IN«, alt indrammet af palmekviste (fig. 95). Kronen er ophængt i skibets tredje fag ved udgangen til våbenhuset i en spiralsnoet, guldbronzeret jernstang (jf. fig. 47).

3) O. 1925–50, et efterladt arbejde fra Knud Ei-byes Kunstsmedje, Odense, anskaffet for midler skænket af gårdejer Jørgen Jørgensen, Dyrebjerg-gård, og ophængt 1963.²⁵⁷

Kronen, en barokkopi, har otte svejfede og fligede arme med fugleprofil i de indre slyng; hver arm bærer to lyseholdere, formet som kuglevaser. Balusterskaftet, med profileret med tovsnoning, afsluttes forneden af en hængekugle med stærkt profileret knop, foroven af en topfigur i form af en løve, der sidder på bagbenene og mellem forpoterne holder et todelt skjold hvorpå indskrift med graveret skriveskrift: »Ophængt 1963. Skæn-



Fig. 96. Lysearm, 1696, skænket af Elisabeth Bertelsdatter Brun, enke efter forpagter på Egeskov Jens Madsen Warde (s. 2292). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Candle bracket, 1696, donated by Elisabeth Bertelsdatter Brun, widow of the tenant of Egeskov Jens Madsen Warde.*



Fig. 97. »Georg Stage«. Kirkeskib, 1963, udført af skibstømrer Thorvald Knudsen, Svendborg, skænket af redningsbestyrer Gunnar Aaskov Petersen (s. 2293). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *The church ship "Georg Stage", 1963, made by the ship's carpenter Thorvald Knudsen, Svendborg, donated by lifeboat skipper Gunnar Aaskov Petersen.*

ket af gdr. Jørgen Jørgensen, Dyrebjerggaard. 1863 1949». Kronen er ophængt i skibets andet fag i en snoet, sortmalet jernkæde med forgyldte kugler.

4) Nyere barokkopi, anskaffet 1963 fra en privatmand.⁷ Kronen har 2×6 s-svungne, fligede arme, balusterskaft med godronnerede led og hængekugle med profilknop. Ophængt i skibets fjerde fag i en snoet, sortmalet jernkæde med forgyldte kugler.

5–6) 2010–11, af messing, med otte let opadbuende arme og lille hængekugle. I korsarmene.

Lysearm (fig. 96), 1696, skænket af Elisabeth Bertelsdatter Brun, enke efter Jens Madsen Warde (jf. lysekrone nr. 1, gravsten s. 2299). Til to lys. Fra en cirkulær, kuplet vægplade udgår en s-svungen, fliget arm med en siddende, vinget satyr²⁵⁸ i det indre slyng og en fugl i det ydre; midt på armen endvidere et pyntespir. To svungne tværarme bæ-

rer flade lydeskåle og har som midtfigur et lille spir. På vægpladen er giverindskrift med fordybede versaler: »Denne livsearm haver Elisabet Bertelsdaater Brvn s(alig) Iens Madsen Wardes foræret til Qverndrop Kiercke anno 1696«. Opsat på sydvæggen ved prædikestolen.

Tre nyere *lamper* af messing, hver med tre elektriske pærer, er opsat i nordre korsarm.

To *kandelabre*, o. 1900, af sortlakeret træ, med drejet skaft og tværarm hvorpå syv tilsvarende lyseholdere. Opbevares på loftet.

Lysglobus, moderne, af sortlakeret jern. Globusen, på cirkulær fodplade, dannes af seks lodrette bånd hvormed et vandret bånd med 18 skåle til lys og krones af et lille kors. Endvidere en lyseholder i midten. Ved indgangen til nordre korsarm.

Kirkeskib (fig. 97), 1963, »Georg Stage«, en model af skoleskibet af samme navn, udført af skibs-

tømrer Thorvald Knudsen, Svendborg, skænket af redningsbestyrer Gunnar Aaskov Petersen til minde om hans forældre, landpostbud Vilhelm Petersen og hustru Anna, Kværndrup.²⁵⁹ Tremastet fuldrigger. På dækket er en sølvplade med indskrift om donationen.²⁶⁰ Skroget er rød- og sortmalet; navnet står med forgyldte versaler på agterspejlet: »Georg Stage København«. Ophængt, af snoede kobbertråde, er skænket af smedemester Poul Rasmussen, Ryslinge.⁷ Skibet hænger i buen mellem skibets andet og tredje fag.

†*Lighbårer*. 1) Omtalt 1656, da den var 'ganske forfalden' og ubrugelig.⁹ 2) Omtalt 1666.²⁶ 3) Omtalt 1809.⁴⁹ Båren stod i våbenhuset. 1933 blev rester af den anvendt som stige på loftet.²³³

Tårnure. 1) (Fig. 98), o. 1850, udført af urmager Lars Jørgensen, Horne.²⁶¹ Af sortmalet smedjern, 70×47 cm, 63 cm højt, med hagegang.



Fig. 98. Tårnure nr. 1, o. 1850, udført af urmager Lars Jørgensen, Horne (s. 2294). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – Tower clock no. 1, c. 1850, made by the clock maker Lars Jørgensen, Horne.

Værket henstår i et tømret aflukke i klokkestokværket; det er ude af brug. 1980 var uret i dårlig stand; 1997 blev det vurderet, at istandsættelse ikke kunne betale sig.¹²⁹

2) 2010-11, fra firmaet Hörz.

†*Tårnure*, tidligst omtalt o. 1708.²⁶² 1768 blev det beskrevet som 'et stort, dog nu gammelt slåværk'.²⁶³ Værket var indrettet, så det slog timeslag på den store klokke og desuden på en lille †sølvklokke i koret.²⁶³ 1814 var urværket ubrugeligt,⁴⁹ 1831 var det taget ned,⁴⁹ og 1838 noterede synet, at det enten måtte repareres eller kasseres.⁴⁹

Urskive, o. 1850(?), af metal, cirkulær, sort- og blåmalet med forgyldte romertal og visere. På den rødmaledede bagside er restaureringsindskrift med sort antikva: »September 1977. Johs. Larsen Kværndrup«. Skiven er indsat i vestmuren i klokkestokværket.

Klokker. Ved klokkeskatten 1528-29 afleverede kirken en klokke (nr. †1). Da Jacob Madsen besøgte kirken i marts 1589, hang der to klokker i tårnet; disse synes dog at være frakommet kirken igen, uvist hvornår (nr. †2-3).²⁶⁴ Siden har kirken modtaget to andre klokker, oprindeligt udført til henholdsvis Øster Skerninge 1579 (nr. †4) og Frørup 1589 (nr. 1).²⁶⁵ 1842 blev klokken fra Øster Skerninge omstøbt til nr. 2.

1) (Fig. 99), 1589, støbt af Matthias Benninck, Lübeck, til Frørup Kirke (Vindinge Hrd.) på foranledning af den derværende præst og to kirkeværger, hvis navne er anført på klokken. 100 cm i tværmål. Om halsen er et detaljerigt ornamentbånd med vaser mellem vingede holdere veksellende med blomsterstande under englehoveder (jf. fig. 174). Derunder er tolinjet indskrift med fraktur og versaler: »anno 1589 lod hederliige og wellerde mand her balsar (Baltzar) pederson sogneprest wdij froruppe och kirckewerrier sammestod som er erliige och welfornufftige mend niels digenson wdij ludegaard (Sludegård) oc pouel nielson ij froruppe stobe denne klokke tiill froruppe kirckis brug oc behoff. Stouet ij libeck aff matis benninck. Lavdate deo in simbalis bene sonantibvs« (Pris Gud med klingende cymbler (Sl. 150,5)).²⁶⁶ Over og under slagkanten er tætslillede profillister. Hankene er smykket med langskægede mandshoveder (jf. fig. 174).²⁶⁷ Klokker af



Fig. 99-100. Klokker. 99. Nr. 1, 1589, støbt af Matthias Benninck, Lübeck (s. 2294). 100. Nr. 2, 1842, støbt af I. C. & H. Gamst, København (s. 2295). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – Bells. 99. No. 1, 1589, cast by Matthias Benninck, Lübeck. 100. No. 2, 1842, cast by I. C. & H. Gamst, Copenhagen.

samme støber med tilsvarende udsmykning findes i talrige kirker, bl.a. Odense Vor Frue (1589, *DK Odense* 1136) og Mårslet (1594, *DK Århus* 2274).

Det er uvist, hvornår klokken er overført til Kværndrup. 1755 var den kirkens største klokke. Den er 1996 omhængt i moderne vuggebom sydligt i klokkestolen (s. 2250).

2) (Fig. 100), 1842, støbt af I. C. & H. Gamst, København, af †klokke nr. 4. 67 cm i tværmål. Om halsen er en akantusfrise og derunder støberindskrift med versaler: »Støbt af I. C. & H. Gamst Kiøbenhavn a(nn)o 1842«. Klokken er ophængt nordligt i klokkestolen i moderne slyngebom.

†Klokker. 1) Senmiddelalderlig, afleveret ved klokkeskatten 1528-29.²⁶⁸ Klokken vejede 264 kg, omtrent det halve af de klokker, kirkerne i Skårup og Ollerup måtte aflevere (s. 1807 og 2046).

2-3) Uvis datering, omtalt af Jacob Madsen 1589.²¹⁵ En af dem kan muligvis være identisk med nr. 4.

4) 1579, overført fra Øster Skerninge Kirke, uvist hvornår. Klokken, der havde indskrift med latinske bogstaver, er beskrevet under Øster Skerninge (s. 1992). Den blev taget ud af brug pga. ælde og 1842 omstøbt til klokke nr. 2.²⁷



Fig. 101. Mindetavle nr. 1, 1852, over fire faldne i krigen 1848-50 (s. 2299). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – Memorial tablet no. 1, 1852, to four of the fallen in the war of 1848-50.

GRAVMINDER

Oversigt. Kirken rummer en præsterækketavle fra 1763, der samtidig tjener som epitafium (s. 2289), og to mindetavler over faldne i de slesvigske krige. Endvidere en gravsten fra 1696. I søndre korsarm, opført i årene o.

1600 (s. 2236), findes Ulfeldts kapel, der i sin nuværende skikkelse er indrettet 1616 af rigskansler Jakob Ulfeldt og hustru Birgitte Brockenhuus og siden benyttet af ejerne af Egeskov (s. 2300). I kapellet, der er afskærmet fra kirken ved et gitter af træ, findes fire epitafier og mindetavler og syv gravsten. Under det er en (†)gravkrypt.

Vedrørende epitafier og mindetavler i Ulfeldts kapel, se s. 2307.

†*Epitafium*, o. 1569, over Frands Brockenhuus til Bramstrup, søn af Mikkel Brockenhuus til Bramstrup, rigsmarsk, †1569, og hustru Anne Tinhuus, datter af Laurids Tinhuus til Egeskov, †1565, samt deres datter, jomfru Dorte Brockenhuus, †1553 på Egeskov, tre år gammel, og deres sønnesøn, Frands Brockenhuus, søn af Laurids Brockenhuus og Karen Skram, †2. nov. 1580 på Nyborg Slot, syv år gammel; sidstnævnte formentlig tilføjet sekundært (jf. gravsten i kapellet nr. 6–7).²⁶⁹

Det øjensynligt bemærkelsesværdige epitafium kendes primært fra sognepræst Peder Andersen Claudianus' detaljerede beskrivelse fra o. 1708, men blev også fremhævet af Jacob Madsen. Det var af egetræ; antagelig et arkitektonisk opbygget epitafium med storstykke, kantet af søjler, postament og topstykke. I storfeltet var et maleri af Kristus på korset, flankeret af Frands Brockenhuus og sønnesønnen, der må være tilføjet sekundært, på den ene side, og af Anne Tinhuus og parrets datter på den anden, alle gengivet knælende.²⁷⁰ Endvidere var der på rammeværket i seks adskilte scener malet motiver fra lidelseshistorien, måske anbragt som småbilleder omkring storfeltets maleri, svarende til kompositionen på altertavlen i Kolding Skt. Nikolaj fra 1589 (*DK Vejle* 663), eller i egentlige sidefelter.²⁷¹ Motiverne omfattede: 1) Jesus for Pilatus, 2) Korsbæringen, 3) Korsfæstelsen, 4) Gravlæggelsen, 5) Opstandelsen og 6) Dommedag.²⁷²

Epitafiets indskrift var delt i tre afsnit. Hovedafsnittet, der omhandlede ægteparret, stod forneden, antagelig i postamentfeltet; den gengives her efter Jacob Madsen: »Johannes 11. Jeg er Lifvuet oc Opstandelsen. Huem som troer paa mig osv.²⁷³ Her ligger begraffuet Erlig oc Welbyrdig Mand, Frans Brochenhusz til Brangstrup, Welbyrdig Michel Brockenhusz Søn til Brangstrup, som war Danmarkis Riges Marsk, som bleff skaat aff Rigens Fiender, de Suenske, for Warbiorg den 31. Octobris oc døde i Halmsted den 14. Dag Novemb. Aar 1569. Med sin kiære Hustru, Erlig oc Welbyrdig Fru Anne Tinhusz, som war Welbyrdig Lauritz Tinhuszis Daatter til Egeskoff, som døde paa Egeskoff den 2. Julij Aar 1565«. På 'siderne'



Fig. 102. Mindetavle nr. 2, o. 1864, over to faldne i krigen 1864 (s. 2299). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – Memorial tablet no. 2, c. 1864, to two of the fallen in the war of 1864.

var indskrift over de afdøde børn, henholdsvis: »Med en deris kiere Daatter, W. Jomfru Dorithe Brochenhuszes, som døde paa Egeskou Aar 1553, der hun war paa thredie Aar gamel« og: <»Her ligger ocsaa begraffuet E. og W. Juncker, Wnge Frantz Brochenhusze, W. Lauritz Brochenhusz oc Fru Karen Skrams Søn, som døde paa Nyborg den 2. Dag November Aar 1580, der hand war paa sit siuende Aar«>.

1589 beskrev Jacob Madsen epitafiet som 'en smuk tavle af træ, formalet med piller allevegne med guld og sølv',²¹⁵ og 1755 omtalte kapellanen det som 'sirligt'.¹⁶⁴ 1762 noterede Søren Abildgaard, at indskriften var malet med forgyldte bogstaver, men meget beskadiget.²⁷⁴ Epitafiet hang på nordvæggen i koret over parrets gravsten (nr. 6)



Fig. 103. Gravsten, 1696, over forpagter på Egeskov Jens Madsen Warde (†1696) (s. 2299). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – Tombstone, 1696, of tenant of Egeskov Jens Madsen Warde (†1696).

og begravelsessted (s. 2337) (jf. fig. 169).²⁷⁵ Det omtales ikke i beskrivelsen af kirken fra 1847 og må antages at være fjernet for dette tidspunkt.²⁷

Mindetavler. 1) (Fig. 101), 1852, »for dem fra sognet der faldt i felttogene mod de slesvig holsteenske oprørere i aarene 1848, 49 & 50«: F. Henze, cand.phil., frivillig i 12. linjebataljon, †23. april 1848 ved Slesvig, Jens Christian Rasmussen, Trunderup, 5. linjebataljon, †23. april 1849 i Kolding, Anders Jørgensen, Krarup, 3. jægerkorps, †6. juli 1849 ved Fredericia, Peder Pedersen, Ellerup, 2. forstærkningsjægerkorps, †25. juli 1850 ved Isted. Tavlen er opsat af »Fædrelandsvenner i Qverndrup Sogn« 25. juli 1852. Indskriften afsluttes med et hædrende vers.

Tavle af støbejern i tilsvarende, profileret ramme, 154×93 cm, indskrift med reliefversaler. I de øvre hjørner er relief af et englehoved, omgivet af blomstrende kviste. Tavlen er sortmalet, rammen hvidgrå med forgyldte profiler, indskriften og ornamenterne forgyldt. Nederst på tavlen er en dekoration, malet med gylden farve, vistnok en sidende skikkelse med et kors under to krydsede faner hvorom en krans. Tavlen er restaureret 1992.²⁷⁶ Den hang oprindeligt på nordvæggen i skibet;⁶⁵ nu på våbenhusets nordvæg, vest for døren (jf. fig. 31).

2) (Fig. 102), o. 1864, over »De af Kværndrup Sogn som ofrede Livet i Krigen mod Proisen og Østrig Aar 1864«: Lars Henriksen, Kværndrup, 5. infanteriregiment, †2. april ved Dybbøl, og Rasmus Jørgensen, Trunderup, 6. infanteriregiment, †13. april 1864 ved Dybbøl. Tavlen er opsat af »Krigskammerater«.

Skjoldformet tavle af hvidt marmor, 87×57 cm, med indskrift med fordybet antikva, udfyldt med guld. Over indskriften er tilsvarende palmegren og kors. Ophængt på våbenhusets vestvæg (jf. fig. 31).

Vedrørende gravsten i Ulfeldts kapel, se s. 2316.

Gravsten (fig. 103), 1696, over Jens Matzen (Madsen) Wahre (Warde), ★ i Jylland, i seks år forpagter på Egeskov, g.m. Elisabeth Bertelsdatter (Bertelsdatter) Brun i syv år otte måneder, †1696, 40 år gammel (jf. lysekroner nr. 1, lysearm s. 2293). Stenen blev lagt af sidstnævnte, hvis navn er fremhævet med lidt større typer efter gravskriften.

Grå kalksten, 181×119 cm. I hjørnerne er seksbladede dobbeltrosetter; indskriften med fordybede, til dels sammenskrevne versaler, der er anbragt i to kolonner, adskilt af lodrette linjer, udfylder hele fladen:

»Her sover sødt
her hviler bløt
iblant de dødis skare
den agtbar mand
den erlig mand
min mand
Jens Matzen Wahre
i Iyland fød
her salig død
i fyrretyv aaers alder
deraf 6 aar
haft pagtningsgaard
som Egeskov mand kalder
ieg hos hans sid
sad uden qvid
syu aar ott maanetz tider
saa skiltis vi
men suk udi
min bryst tilbage
bliver
dog skal vi vel
min elskte siæl
forsamles med hinanden
naar engang Gud
vil kaelde ud
af graven en og anden
Guds engel vil
nu bære til
et tørklæd at formilde
din øyne taar
men enkens saar
Gud læg af trøstens kilde
Elizabeth Bertels
daatter
Brun
1696«.

Stenen lå oprindeligt i midtergangen lige foran korsskæringen.²⁷ 1865 blev den flyttet til våbenhuset; 1877 blev den taget op af gulvet og opsat mod østvæggen på en muret, hvidkalket sokkel.⁶⁵

†*Gravsten.* 1) O. 1609, over Niels Hansen, sognepræst, †1. aug. 1609. O. 1708 var stenen kun fragmentarisk bevaret.²⁷⁷

2) O. 1631, over Matz (Mads) Pedersen, herredsfoged i Sunds Hrd., boede i Trunderup, †□ 16□ sammesteds, og hustru Karen, †22. okt. 1631 i Trunderup. Stenen lå i gulvet midt i kirken.²⁷⁸

Ulfeldts kapel (fig. 106–107, jf. også fig. 169), indrettet 1616 af rigskansler Jakob Ulfeldt og hustru Birgitte Brockenhuus i søndre korsarm og afskærmnet i nord mod skibet med et gitter af egetræ. Langs syd- og vestvæggen er opsat et fællesmonument af sortmalet sandsten over seks generationer af Ulfeldt-slægten, udformet som en sammenhængende række af i alt 13 paneler. På vestvæggen i forlængelse af monumentet ses desuden en mindetavle, der redegør for omstændighederne omkring indretningen af kapellet og oplyser navnene på de der gravlagte personer. Yderligere to mindetavler, henholdsvis fra 1664 og 1763, er ophængt på østvæggen. Under sandstenspanelet er en muret forhøjning, hvori er nedlagt seks gravsten fra perioden o. 1485–o. 1604, mens endnu en gravsten, formentlig fra 1590'erne, er indmuret i østvæggen. Under kapellet findes en tilmuret, hvælvet (†)gravkrypt (s. 2328).

Kapellet i sin nuværende skikkelse er som nævnt indrettet 1616 af Jakob Ulfeldt og Birgitte Brocken-

huus (om opførelsen af korsarmene o. 1600, se s. 2236). Korsarmen, hvis bygherre og præcise opførelsesår er ukendt (jf. s. 2235), var dog muligvis taget i brug som gravkapel allerede i 1600-tallets første år af Jakob Ulfeldts svigerfar, Laurids Brockenhuus (†1604). Således fremgår det af indberetninger fra 1700-tallet, at hans gravsten (nr. 7) lå ophøjet over gulvet midt i kapellet (jf. ndf.), og at hans kiste (nr. 1) var hensat i krypten under det.²⁷⁹ Slægten Brockenhuus havde desuden en muret begravelse under koret, antagelig indrettet af Laurids Brockenhuus' far, Frands Brockenhuus, i anden halvdel af 1500-tallet (jf. s. 2337).

1616 erhvervede Jakob Ulfeldt Egeskov med tilhørende patronats- og ejendomsret til Kværndrup Kirke, og samme år afhændede han slægtsgodset Ulfeldtsholm (tidligere Kogsbølle, nuværende Holckenhavn) i Vindinge Sogn (Vindinge Hrd.).²⁸⁰ Ulfeldtfamilien havde hidtil haft sit gravkapel i Vindinge Kirkes søndre korsarm, men i forbindelse med salget af godset lod Jakob

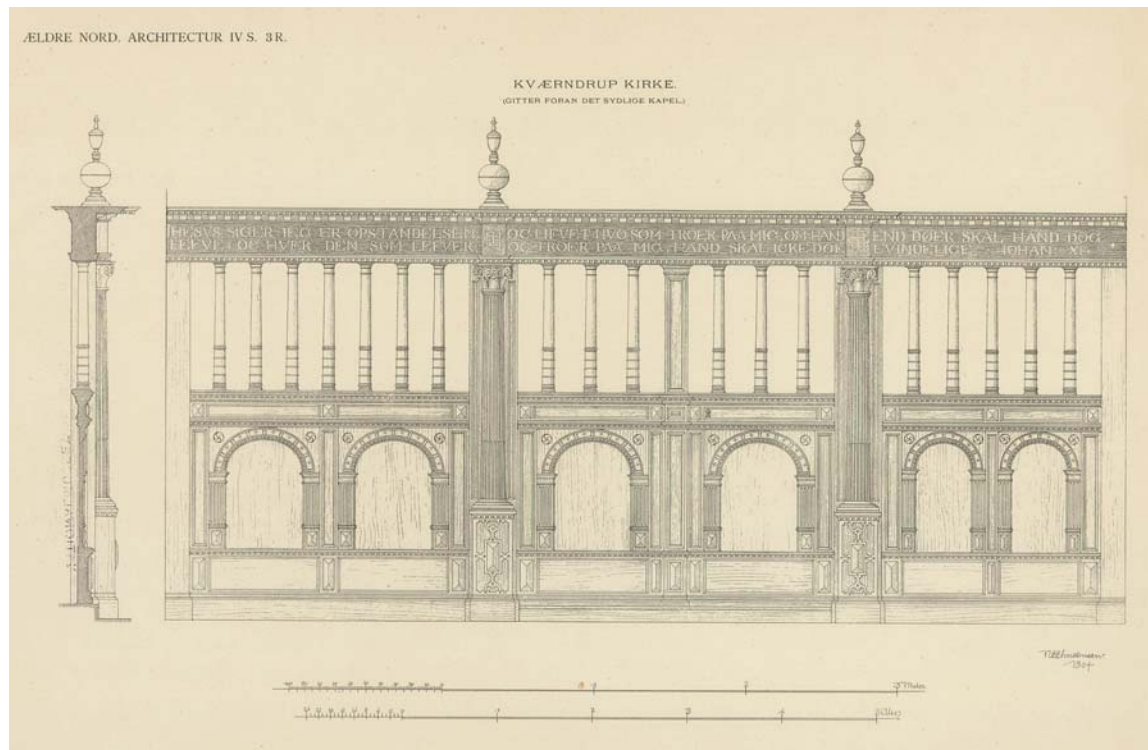


Fig. 104. Gitter, 1616, for Ulfeldts kapel (s. 2304). 1:50. Målt og tegnet af V. C. Christensen 1904. I NM (efter *Tegninger af ældre nordisk Arkitektur*, 1905). – Grating, 1616, for the Ulfeldt Chapel.



Fig. 105. Gitter, 1616, for Ulfeldts kapel (s. 2304). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Grating, 1616, for the Ulfeldt Chapel.*

Ulfeldt sine forfædres kister, efter indskrifterne at dømme et antal på i alt 12 (jf. mindetavle nr. 2 ndf.), samt fem gravsten og et $\dagger$ epitafium (s. 2315) overføre til Kværndrup. Langs søndre korsarms syd- og vestvæg lod han opsætte et fornemt epitafium eller fællesmonument (nr. 1) udformet som et rigt udsmykket sandstenspanel på 13 fag med navne og dødsår på de afdøde, der var flyttet fra Vindinge. Rækken afsluttes med Jakob Ulfeldt og Birgitte Brockenhuus selv, hvis dødsår ikke er udfyldt. De fem gravsten (nr. 1–5), der var flyttet fra Vindinge, blev lagt i en muret forhøjning (højde 49 cm), en 'æregrav',²⁸¹ under epitafiet, og erindringen om begivenheden blev fastholdt på en mindetavle (nr. 2), der blev indmuret i vestvæggen. Heraf fremgår, at kapellet i Vindinge havde været forfaldent, og at flytningen af 'levningerne og benene af Ulfeldterne af Kogsbøl i mange generationer' var sket 'i hengivenhed og kærlighed til deres (dvs. Jakob Ulfeldt og Birgitte Brockenhuus') forældre' (dvs. forfædre). Indhol-

det af de kister, der havde stået i krypten i Vindinge, blev formentlig indmuret i et $\dagger$ benhus i det sydvestlige hjørne af krypten under korsarmen (jf. fig. 146 og s. 2239).²⁸² Endelig blev kapellet afskærmet mod kirken med et gitter af egetræ.

Krypten tjente herefter som begravelsessted for ejerne af Egeskov; først af Ulfeldt-slægten, fra slutningen af 1600-tallet af medlemmer af familien Krag og fra slutningen af 1700-tallet af medlemmer af slægten Bille-Brahe (jf. $\dagger$ kister og kisteplader ndf.).²⁸³ Den sidste begravelse fandt sted 1810.

I hvert fald siden midten af 1700-tallet synes korsarmen også at have været benyttet til kirkelige formål. 1755 betegnes den således 'sakristiet',¹⁶⁴ og siden, muligvis allerede fra o. 1775, blev den benyttet som dåbskapel. I hvert fald fremgår det 1847, at dåbsenglen (s. 2275) havde sin plads i søndre korsarm, omgivet af et $\dagger$ dåbsgitter (vistnok i rummets sydøsthjørne, jf. fig. 169).²⁷ 1862 nævnes, at der fandtes såvel en $\dagger$ lukket stol som to $\dagger$ bænke i kapellet (s. 2283–84).



Fig. 106. Ulfeldts kapel, indrettet 1616 i søndre korsarm (s. 2300). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *The Ulfeldt Chapel, established in 1616 in the south transept.*



Fig. 107. Ulfeldts kapel, indrettet 1616 i søndre korsarm (s. 2300). Tegning i NM. *Epitaphia* 1765. – *The Ulfeldt Chapel, established in 1616 in the south transept. Drawing 1765.*



Fig. 108. Erik Ulfeldt og Maria (Anne) Abildgaard. Detalje af epitafium nr. 1, 1616, i Ulfeldts kapel (s. 2308). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – Erik Ulfeldt and Maria (Anne) Abildgaard. Detail of sepulchral tablet no. 1, 1616, in the Ulfeldt Chapel.

Ved restaureringen 1865 blev Laurids Brockenhuus' gravsten (nr. 7) flyttet fra sin hidtidige plads midt i rummet og i stedet nedlagt ved de øvrige gravsten på den murede forhøjning, der blev pudset op og forlænget langs østvæggen. Samtidig blev Frands Brockenhuus' gravsten (nr. 6) og Christian Frederik Krag's mindetavle (nr. 3) flyttet fra koret og opsat på kapellets østvæg. Kapellet er angiveligt restaureret i 1870'erne.²⁸⁴ Rummet benyttes i dag til opbevaring.

Kapellets indretning er nær enestående i dansk sammenhæng. Med flytningen af sine forfædres

monumenter fra det angiveligt forfaldne kapel i Vindinge Kirke til den nyopførte korsarm i Kværndrup udviste Jakob Ulfeldt både omsorg for de afdøde medlemmer af slægten og sikrede, at vidnesbyrd om slægtens ælde, der kunne tjene til at konsolidere dens anseelse og magt, blev bevaret for eftertiden. Informationerne i de overflyttede gravsten, der repræsenterede Jakob Ulfeldts forældre (nr. 5), farforældre (nr. 4), olde- (nr. 3) og tipoldeforældre (nr. 1-2), hvortil kom Æpitafiet over hans tidligt afdøde mor, blev gentaget i det store fællesmonument, der med sin



Fig. 109. Andreas Ulfeldt og Metta Schwerin. Detalje af epitafium nr. 1, 1616, i Ulfeldts kapel (s. 2308). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Andreas Ulfeldt and Metta Schwerin. Detail of sepulchral tablet no. 1, 1616, in the Ulfeldt Chapel.*

ensartede udførelse yderligere manifesterede den ubrudte slægt. Endvidere i mindetavlen, der omhyggeligt gengav oplysningerne om de afdøde samt beskrev omstændighederne omkring flytningen. Den nærmeste danske parallel er Jørgen Rosenkrantz' kapel i Hornslet Kirke (Randers Amt), hvortil stifteren i slutningen af 1500-tallet lod tre middelalderlige gravsten over sine olde- og tipoldeforældre samt sin farbror overføre fra andre kirker. Jørgen Rosenkrantz bekostede des-

uden udførelsen af prægtige monumenter over sine afdøde forfædre og sig selv.²⁸⁵

Gitteret (fig. 104-105), 1616, af egetræ, består af faste sidepaneler omkring et sæt fløjddøre. Indgangen flankeres af korintiske halvsøjler på høje søjlepostamenter med beslagværk og bosser; en tilsvarende halvsøjle afslutter gitteret mod vest, mens der ingen søjle er mod øst.²⁸⁶ De tre fag, hvoraf det vestligste er smallere end de to andre, har panelfelter forned og frisøjler



Fig. 110. Ebbe Ulfeldt og Kirsten Bøistrup. Detalje af epitafium nr. 1, 1616, i Ulfeldts kapel (s. 2308). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Ebbe Ulfeldt and Kirsten Bøistrup. Detail of sepulchral tablet no. 1, 1616, in the Ulfeldt Chapel.*

ovenover. Panelfelterne har hver to flad- eller rundbuede (i vest) arkader med kvaderdekoration og indridsede småkors over tandsnit, båret af kannelerede, toskanske pilastre på bosseprydede søjlepostamenter. I sviklerne er cirkelornamenter. Postament- og frisefelterne adskilles af diamantbosser, og frisøjlerne har prydbælter med skaftringe. Hovedgesimsen, der er forkroppet omkring indgangspartiet, har indskriftfrise under kronliste med tandsnit og bærer top-

prydelser i form af fire drejede vaser. Dørfløjene har bukkehornsbeslag og låseblik med kølbueformet afslutning.²⁸⁷ Gitterets yderside står i umalet eg, mens indersiden er sortmalet. På gesimsfrisen ses udvendig en tolinjet indskrift med forgylde versaler på sort bund, afbrudt af Jesusmonogrammer på fremspringene omkring indgangspartiet: »Ihesvs siger: Ieg er Opstandelsen, oc Lifvet: hvo som troer paa mig, om hand end dør, skal hand dog lefve: oc hver den



Fig. 111-112. 111. Knud Ulfeldt. 112. Anne Hardenberg. Detaljer af epitafium nr. 1, 1616, i Ulfeldts kapel (s. 2308). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – 111. Knud Ulfeldt. 112. Anne Hardenberg. Details of sepulchral tablet no. 1, 1616, in the Ulfeldt Chapel.

som lefver, oc troer paa mig, hand skal icke døe evindelige. Iohan(nes) XI«. Indvendig er en tilsvarende indskrift i fire linjer med Ezekiels vision: »Gvd Herren førde mig i aanden, oc sette mig paa en wiid marck, som laa fvld met Been. Oc hand lidde mig allewegne der igennem, oc see, der laa gandske mange (been) paa marcken, oc see, de waare meget tørre. Oc hand sagde til m[ig]: Dv menniskens søn, ment dv oc, at disse been skvlle bliffve leffvendis igien: oc ieg sagde, Herre Herre, det vedst dv vel. Oc hand sagde til

mig, spaa om disse been, oc sig til dem, I tørre been, hører Herrens [ord] saa siger den Herre Herre om disse been, see ieg wil føre en aande i Eder, at I skvlle bliffve leffvendis. Ieg wil giffve Eder aarer, oc lade kiød woxe offver Eder, oc drage hvd offver Eder, oc [giffve] Eder aande, at I skvlle bliffve leffvende igien. At I skvlle kiende at ieg er Herren, naar ieg haffver oplat Eders graffver, oc wdtaget Eder mit folck aff dem. Ezechiel cap: XXXVII:«. Gitteret er opsat for åbningen mellem søndre korsarm og skibet.



Fig. 113. Jakob Ulfeldt og Anne Flemming. Detalje af epitafium nr. 1, 1616, i Ulfeldts kapel (s. 2308). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Jakob Ulfeldt and Anne Flemming. Detail of sepulchral tablet no. 1, 1616, in the Ulfeldt Chapel.*

Epitafier og mindetavler i Ulfeldts kapel. 1) (Fig. 106–107), 1616, fællesmonument over seks generationer af Ulfeldt-slægten, nemlig: Erik Andersen Ulfeldt, †1420, og hustru Anne²⁸⁸ Abildgaard, †1425; Anders Eriksen Ulfeldt, †1456 (jf. gravsten nr. 1), og hustru Mette Schwerin, †1485 (jf. gravsten nr. 2); Ebbe Andersen Ulfeldt, †1501,²⁸⁹ og hustru Kirsten Bøistrup, †1505 (jf. gravsten nr. 3); Knud Ebbesen Ulfeldt, †1540, og hustru Anne Hardenberg, †1566 (jf. gravsten nr. 4); Jakob Knudsen Ulfeldt, †1593, og hustru Anne Flem-

ming, †1570 (jf. †epitafium s. 2315 og gravsten nr. 5), samt hendes mor, Maren Juel, †1585;²⁹⁰ Jakob Jakobsen Ulfeldt (†1630) og hustru Birgitte Brockenhuis (†1656) (jf. også mindetavle nr. 2 ndf.).²⁹¹

Af sandsten, ca. 229 cm højt, samlet længde knap 14 meter (ca. 747 cm langs sydvæggen og 646 cm langs vestvæggen) udformet som et vægmonument på 13 fag, opsat i en ret vinkel foran sydvæggen (syv fag) og en del af vestvæggen (seks fag) over den murede forhøjning (jf. ovf.). De enkelte fag, der er udformet som våbentavler,



Fig. 114. Maren Juel. Detalje af epitafium nr. 1, 1616, i Ulfeldts kapel (s. 2308). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – Maren Juel. Detail of sepulchral tablet no. 1, 1616, in the Ulfeldt Chapel.

adskilles af glatte søjler med korintiske kapitæler, der hviler på søjlepostamenter med diamantbosser; søjlerne er dubleret for hver ende. Postamentfelterne udfyldes af forskelligt udformede spejlornamenter med volutter og bosser, hvoraf nogle er suppleret med nedhængende kvaster. Frisefelterne, der adskilles af retkantede fremspring hvorover konsoller med kugler, har malet indskrift (jf. ndf.). Kronlisten er forkrøppet og bærer top-

stykker udformet som rulleværkskartoucher med bosser eller englehoveder samt en enkelt roset; alle kronet af en lille muslingeskal. Storfelterne, 113×81 cm, har relief af afdødes våbenskjold under et draperi, der midtfor er ophængt i en ring og ved siderne bundet i knuder, suppleret med forskellige frugtklaser. Under skjoldet er en rulleværkskartouche med indskrift med reliefversaler i forsænkede bånd. Fra venstre (sydøst) ses:

1) (Jf. fig. 108, 116). Våbenskjold for Ulfeldt; indskrift: »Ericvs Wlffeldt Andr(eæ) f(ilius) ob(iit) MCDXX« (Erik Andersen Ulfeldt, †1420).²⁹²

2) (Jf. fig. 108, 116). Våbenskjold for Abildgaard; indskrift: »D(omi)na Maria Abbilgaard vxor ob(iit) MCDXXV« (Fru Maria Abildgaard, hustru, †1425).

3) (Jf. fig. 109, 117). Våbenskjold for Ulfeldt; indskrift: »Andreas Wlffeldt Er(ici) f(ilius) ob(iit) MCDLVI« (Anders Eriksen Ulfeldt, †1456).

4) (Jf. fig. 109, 117). Våbenskjold for Schwerin; indskrift: »D(omi)na Metta Schwerin vxor ob(iit) MCDLXXXV« (Fru Mette Schwerin, hustru, †1485).

5) (Jf. fig. 110, 118). Våbenskjold for Ulfeldt; indskrift: »Ebbo Wlffeldt And(reæ) f(ilius) ob(iit) MDI« (Ebbe Andersen Ulfeldt, †1501).

6) (Jf. fig. 110, 118). Våbenskjold for Bøistrup; indskrift: »D(omi)na Christina Biøstrvp vxor ob(iit) MDV« (Fru Kirsten Bøistrup, hustru, †1505).

7) (Fig. 111, jf. fig. 119). Våbenskjold for Ulfeldt; indskrift: »Canvtvs Wlffeldt Ebb(onis) f(illius) ob(iit) MDXL« (Knud Ebbesen Ulfeldt, †1540).

8) (Fig. 112, jf. fig. 119). Våbenskjold for Hardenberg; indskrift: »D(omi)na Anna Hartenberg vxor ob(iit) MDLXVI« (Fru Anne Hardenberg, hustru, †1566).

9) (Jf. fig. 113, 120). Våbenskjold for Ulfeldt; indskrift: »Iacob Wlffeldt Can(uti) f(ilius) ob(iit) MDXCIII« (Jakob Knudsen Ulfeldt, †1593).

10) (Jf. fig. 113, 120). Våbenskjold for Flemming; indskrift: »D(omi)na Anna Flemming vxor ob(iit) MDLXX« (Fru Anne Flemming, hustru, †1570).

11) (Fig. 114, 121). Våbenskjold for Juel; indskrift: »D(omi)na Maria Ivlia Annæ Flemmingæ



Fig. 115. Jakob Ulffeldt og Birgitte Brockenhuus. Detalje af epitafrum nr. 1, 1616, i Ulffeldts kapel (s. 2309). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Jakob Ulffeldt and Birgitte Brockenhuus. Detail of sepulchral tablet no. 1, 1616, in the Ulffeldt Chapel.*

mater ob(ii)t MDXXCV« (Fru Maren Juel, Anne Flemmings mor, †1585).

12) (Jf. fig. 115, 122). Våbenskjold for Ulffeldt; indskrift: »Iacob Wlffeldt Iac(obi) f(ilius) Reg(ni) Dan(ici) Cancell(arius)« (Jakob Jakobsen Ulffeldt, Danmarks Riges kansler).

13) (Jf. fig. 115, 122). Våbenskjold for Brockenhuus; indskrift: »Brigitta Brockenhvs vxor« (Birgitte Brockenhuus, hustru).

Monumentet er sortmalet med forgyldte detaljer og indskrifter. Våbenskjoldene er fremhævet med guld, rødt og blå, og på frise-fremspringene er forgyldte rosetter. I felterne mellem dem er en græsksproget indskrift i form af et skriftsted (2 Kor. 5,1): »Οἶδαμεν, ὅτι ἐὰν ἡ ἐπίγει(ος) ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνου(ς) καταλυθῇ, οἰκοδομῆν (ἐκ) θεοῦ ἔχομεν, οἰκίαν ἀχειροποίητον αἰώνι(ον) ἐν τοῖς οὐρανοῖς Δευτ[έρα ἐπιστολῇ] πρὸς Κορίνθ[ιους]



Fig. 116–117. 116. Erik Ulffeldt og Maria (Anne) Abildgaard. 117. Andreas Ulffeldt og Metta Schwerin. Detaljer af epitafium nr. 1, 1616, i Ulffeldts kapel (s. 2308). 1:30. Tegninger i NM. *Epitaphia* 1765. – 116. Erik Ulffeldt and Maria (Anne) Abildgaard. 117. Andreas Ulffeldt and Metta Schwerin. Details of sepulchral tablet no. 1, 1616, in the Ulffeldt Chapel. Drawings 1765.



Fig. 118–119. 118. Ebbe Ulffeldt og Kirsten Bøistrup. 119. Knud Ulffeldt og Anne Hardenberg. Detaljer af epitafium nr. 1, 1616, i Ulffeldts kapel (s. 2308). 1:30. Tegninger i NM. *Epitaphia* 1765. – 118. Ebbe Ulffeldt and Kirsten Bøistrup. 119. Knud Ulffeldt and Anne Hardenberg. Details of sepulchral tablet no. 1, 1616, in the Ulffeldt Chapel. Drawings 1765.



Fig. 120-121. 120. Jakob Ulfeldt og Anne Flemming. 121. Maren Juel. Detaljer af epitafium nr. 1, 1616, i Ulfeldts kapel (s. 2308). 1:30. Tegninger i NM. *Epitaphia* 1765. – 120. Jakob Ulfeldt and Anne Flemming. 121. Maren Juel. Details of sepulchral tablet no. 1, 1616, in the Ulfeldt Chapel. Drawings 1765.



Fig. 122-123. 122. Jakob Ulfeldt og Birgitte Brockenhuus. Detalje af epitafium nr. 1, 1616, i Ulfeldts kapel (s. 2309). 1:30. Tegning i NM. *Epitaphia* 1765. 123. Mindetavle nr. 2, 1616, i Ulfeldts kapel (s. 2312). 1:30. Tegning i NM. *Epitaphia* 1765. – 122. Jakob Ulfeldt and Birgitte Brockenhuus. Detail of sepulchral tablet no. 1, 1616, in the Ulfeldt Chapel. Drawing 1765. 123. Memorial tablet no. 2, 1616, in the Ulfeldt Chapel. Drawing 1765.

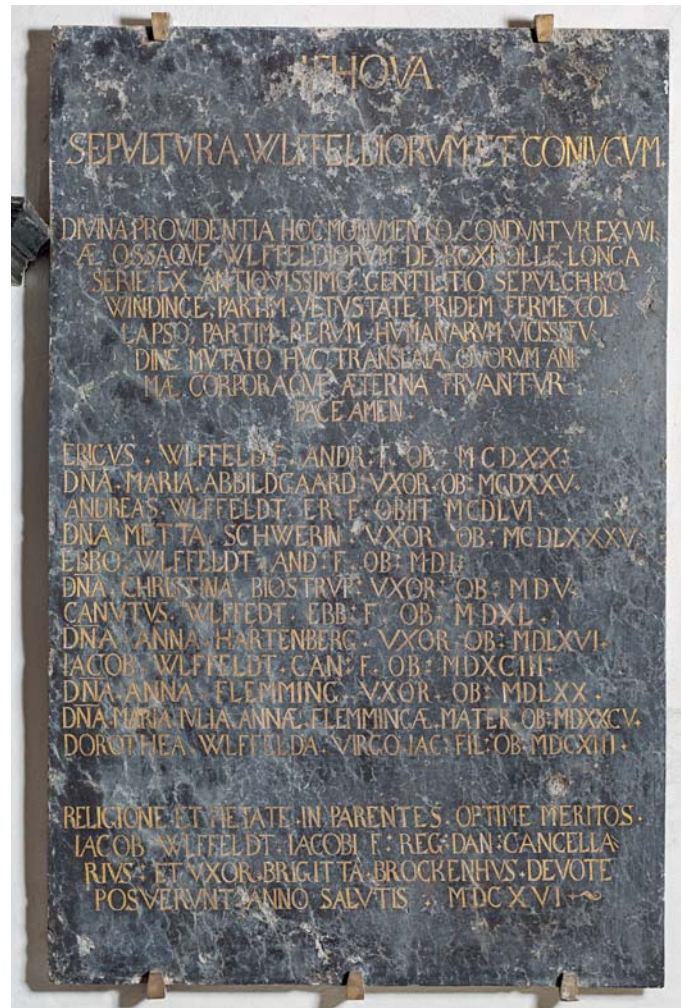


Fig. 124. Mindetavle nr. 2, 1616, i Ulfeldts kapel (s. 2312). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Memorial tablet no. 2, 1616, in the Ulfeldt Chapel.*

κεφ[άλαιον] Ε'» (Vi ved nemlig, at hvis det telt, som er vort hus på jorden, brydes ned, så har vi en bygning fra Gud, et hus, der ikke er bygget med hænder, men er evigt, i himlene, 2. Korintherbrev, kap. 5).

Monumentet fremstår med spor af ældre reparationer med mørtel samt talrige revner, afslag og afsprængninger, sandsynligvis grundet omfattende korrosion af de jernankre, der har holdt det samlet og forankret i muren. Øverst på søjleskaffet mellem ottende og niende fag er indhugget: »PEP 21/9 21«; antagelig en stenhuggersignatur fra en tidligere istandsættelse. Der er 2005 udarbejdet et forslag til restaurering.²⁹³

2) (Fig. 123–124), 1616. Mindetavle over Jakob Ulfeldt og Birgitte Brockenhuus' indretning af gravkapellet 1616. I indskriften omtales de samme personer som på vægmonumentet (nr. 1) samt ægteparrets lille datter Dorte, †1613.²⁹⁴

»Iehova.

Sepvltvra Wlffeldiorvm et convgvm.

Divina providentia hoc monvmento condvntvr exvvi-
æ ossaqve Wlffeldiorvm de Koxbølle longa
serie, ex antiqvissimo gentilitio sepvlchro
Windinge, partim vetvstate pridem ferme col-
lapso, partim rervm hvmanarvm vicissitv-
dine mvtato hvc translata, qvorvm ani-
mæ corporaqve æterna frvantvr
pace amen.

Ericvs Wlffeldt Andr(æ) F(ilius) ob(iit) MCDXX
D(omi)na Maria Abbildgaard vxor ob(iit) MCDXXV
Andreas Wlffeldt Er(ici) F(ilius) obiit MCDLVI
D(omi)na Metta Schwerin vxor ob(iit) MCDLXXXV
Ebbo Wlffeldt, And(reæ) F(ilius) ob(iit) MDI
D(omi)na Christina Bøstrvp vxor ob(iit) MDV
Canvtvs Wlffeldt Ebb(onis) F(ilius) ob(iit) MDXL
D(omi)na Anna Hartenberg vxor ob(iit) MDLXVI
Iacob Wlffeldt Can(uti) f(ilius) ob(iit) MDXCIII
D(omi)na Anna Flemming vxor ob(iit) MDLXX
D(omi)na Maria Ivlia Annæ Flemmingæ
mater ob(iit) MDXXCV
Dorothea Wlffelda virgo Iac(obi)
fil(ia) ob(iit) MDCXIII

Religione et pietate in parentes optime meritos,
Iacob Wlffeldt Iacobi f(ilius) Reg(ni) Dan(iæ)
Cancella-rivs et vxor Brigitta Brockenhvvs devote
poservvnt anno salvtis MDCXVI«.

(Jehova. De Ulfeldters og deres fruers begravelsessted. Ved det guddommelige forsyns varetægt gemmes i dette monument levninger og benene af Ulfeldterne af Kogsbøl i mange generationer, som er flyttet hertil fra deres slægtsgrav i Vindinge, der dels omtrent var faldet sammen af ælde, dels forvandlet af menneskelivets omskiftelser. Må deres sjæle og legemer nyde den evige fred. Amen.

Erik Andersen Ulfeldt døde 1420
Hans salig hustru Maria Abildgaard døde 1425
Anders Eriksen Ulfeldt døde 1456
Hans hustru salig Mette Schwerin døde 1485
Ebbe Andersen Ulfeldt døde 1501
Hans salig hustru Kirsten Bøistrup døde 1505
Knud Ebbesen Ulfeldt døde 1540
Hans salig hustru Anne Hardenberg døde 1566
Jakob Knudsen Ulfeldt døde 1593
Hans salig hustru Anne Flemming døde 1570
Fru Maren Juel Anne Flemmings mor døde 1585
Dorte Ulfeldt, Jakobs frøken datter døde 1613

Rigets kansler Jakob Ulfeldt og hans hustru Birgitte Brockenhuus har i hengivenhed og kærlighed til deres forældre (dvs. forfædre) fromt ladet dette monument oprette i det frelsens år 1616).

Mindetavle af sort kalksten, 184×118 cm, med indskrift med fordybede, forgylde versaler.²⁹¹ Tavlen er opsat på vestvæggen, fastholdt med jernankre.

3) (Fig. 125), 1664, over Christian Frederik Krag (*16. nov. 1650), søn af Otte Krag og Anna Rosenkrantz, (†10. sep. 1662), begravet i Roskilde

(dvs. Roskilde Domkirke (*DK KbhAmt* 2120)). Af indskriften fremgår, at epitafiet er opsat af afdødes far, Otte Krag 1664.

Mindetavle af træ, indsat i en profileret ramme, 143×143 cm (lysmål 130×130 cm), sortmalet med forgyldte profiler. På de vandrette rammestykker er våbenskjolde i heraldiske farver, foroven Krag (tv.) og Rosenkrantz, flankerende et Jesusmonogram, forneden Høeg og Gyldenstjerne samt årstallet »1664« og et Jesusmonogram med versaler: »IHS«; årstal og monogrammer står med forgyldning. På selve tavlen (100×100 cm) er latinsk indskrift med forgyldte versaler:

»Sive accedis hospes sive recedis
memoriam mortalitatis tvæ
si docilis es,
serio mecum meditare
nam absens etiam te docebo
Ego pver eram laetissimæ sortis,
sive stemma meum tv respicis
sive nativam

Qvam rara ingenii felicitate melior Devs mire dota-
verat

sive nomen,
Qvod qvidem non sine omine Christiano Friderico
decorum fuit,

patrem Otthonem Kragivm,
matrem Annam Rosenkrantziām,
mihi paternarvm virtvtvm consorti sors dederat.
Prospero quidem svccessv
ni mortalivm consortio
nimis svbito
fatva non(n)vllorvm opinione
miser ego mortalis excesseram,
nam vix dvodecennis sortem explevi meā mortalitatis
solis coelis contentvs.

Qvos terris spretis perdivs et pernox desideraveran
 illic anima mea perpetvis gaudiis refovetvr,
 licet Roeschildia Selandorvm corpv mevum foveat
 Qvod post pavxilli temporis pvtreidinem animæ
 sociatvm

Svavissima coelestivm animarvm societate
Christo resuscitante,
Gavdiis perennibvs frvetvr

Tv autem viator dvm adhuc in via et vita es,
mortalitatem tvam serio recordare,
sicq(ve) mecum quotidie morere
vt cum tedititvit vita tva.

Qvæ sæpe desinit ante qvam incipit,
æternvm beatvs vivere mecum possis,
filio magnæ spei,
P. Parens O.K:«



Fig. 125. Mindetavle nr. 3, 1664, over Christian Frederik Krag, i Ulfeldts kapel (s. 2313). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – Memorial tablet no. 3, 1664, to Christian Frederik Krag, in the Ulfeldt Chapel.

(Vandringsmand, hvad enten du kommer eller går, hvis du er lærevillig, så tænk med mig alvorligt over, at du er dødelig, for selv om jeg er fraværende, vil jeg belære dig. Jeg var en dreng med lykkelige vilkår, hvad enten man ser på min afstamning eller min natur, som den gode Gud havde udstyret med en sjælden begavelse, eller mit navn, der som et tegn var Christian Frederik. Skæbnen havde givet mig Otte Krag til far og Anna Rosenkrantz til mor, så jeg kunne tage del i mine fædrene dyder. Og det kunne været gået lykkeligt, hvis ikke jeg dødelige, efter nogles tåbelige mening alt for snart, havde forladt de dødeliges samfund. For jeg var næppe fyldt 12 år, da jeg afsluttede min dødelige skæbne, kun tilfreds med Himlen, som jeg, uden blik for det jordiske, dag og nat havde længtes imod. Der genoplives min sjæl i evig lyksalighed, selv om Roskilde på Sjælland huser mit legeme, som efter kort tids forrådnelse, når Kristus vækker det til live, vil blive forenet med sjælen og nyde den evige lyksalighed. Men du, vandringsmand, må, så længe du endnu er på vej og i live, huske alvorligt på din dødelighed og dagligt opholde dig ved mig, så du ved enden af livet, som ofte slutter, før det er begyndt, for evigt kan leve saligt sammen med mig. O(tte) K(rag) satte dette over sin lovende søn).

Mindetavlen hang oprindeligt på korets nordvæg (jf. fig. 169).¹⁷² Antagelig 1865 blev den flyttet til sin nuværende plads på søndre korsarms østvæg.

4) (Fig. 126), 1763, over Niels Kragh (Krag), etatsråd og deputeret i søetatens generalkommisariat, herre til Egeskov, Løjtved, Skjoldemose og Flintholm, *8. juli 1699, †1. nov. 1740, samt hans to døtre, Edel (Edele) Sophie (Sofie) Kragh (Krag), *18. dec. 1732, †24. dec. 1739[!], og Sophie Magdalene Kragh (Krag), *5. juli 1736, †12. dec. 1737, og hans søn, Frideric (Frederik) Christian Kragh (Krag), kammerjunker hos dronning Juliane Marie, *17. juni 1726, †26. maj 1763 i Paris »ved en sagte og salig død, som en velbered christen i overværelse af den danske legations præst herr Schreiber« og begravet sammesteds; »og var han den sieste af de danske Kragers adelige familie«. Stenen er opsat af de afdødes efterlevende »enkefrue og moder« Sofie Justdatter Juel (jf. †kister nr. 25–27 og 34).



Fig. 126. Mindetavle nr. 4, 1763, over etatsråd Niels Krag (†1740), hans to døtre, Edel Sophie Krag (†1738) og Sophie Magdalene Krag (†1737), og hans søn, kammerjunker Frederik Christian Krag (†1763), i Ulfeldts kapel (s. 2314). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – Memorial tablet no. 4, 1763, to Titular Councillor of State Niels Krag (†1740), his two daughters, Edel Sophie Krag (†1738) and Sophie Magdalene Krag (†1737), and his son, Groom of the Chamber Frederik Christian Krag (†1763), in the Ulfeldt Chapel.

Mindetavle af rød kalksten, 172×85 cm, med indskrift med forgyldte reliefversaler i forsænkede, sortfarvede bånd, navne dog med kursiverede versaler. Tavlen er indmuret i søndre korsarms østvæg, fastholdt med jernankre. Endnu 1862 var den flankeret af to $\dagger$ skjolde af blik med Krag-slægtens våbenskjold.⁶⁵

†*Epitafium i Ulfeldts kapel*, o. 1570, over Anne Flemming til Bavelse, g.m. Jakob Ulfeldt til Kogsbølle og Selsø i otte år, med hvem hun fik fire sønner og en datter, †(11. nov. 1570) i barselsseng, (i sin alders 26. år), begravet i Vindinge Kirke 13. nov. 1570 (jf. epitafium nr. 1, mindetavle nr. 2, gravsten nr. 5). Epitafiet havde indskrift på latin:

»Epitaphium Nobilis Dominae, Annae Flemming de Bavelse, vxoris viri generosi Jacobi Vlfeld, Domini de Coxbølle et Selsø, Consilarii incltyti regis et regni Daniae.

Anna decens animo, formoso corpore fulgens,
Flemmingæ celebri stirpis, honore potens,
Nobile virginei quondam paradigma pudoris,
Hinc matronarum reddita grande decus:
Ecce Deum verbumque Dei, dum vixit, amauit,
Et fidei veris fructibus enituit;
Huic Ulfeldiadum clarissima fama Jacobus,
Vir pius et constans associatus erat
Coniugio casto, quæ florens octo per annos,
Pignora foecundo germine læta dedit.
Quatuor vt gnatos natam peperisset et vnam,
Occubuit partus victa labore graui.
Pete[!] coenam domini placide, tamen ante refecta,
Se commendauit pectore et ore Deo.
Candida mens ergo nitido lætatur Olympo,
Frigida sub gelido marmore membra iacent.

Sepelita in ecclesia Vinding die 13 Nouemb. Ao. MDLXX«. ²⁹⁵

(Gravmæle over den ædle frue Anna Flemming til Bavelse, hustru til den velbårne herre Jacob Ulfeldt, herre til Kogsbølle og Selsø, Danmarks riges og konges råd.

Anne, der strålede med et smukt sind og et yndigt legeme, og besad den Flemmingske slægts berømte værdighed, engang et forbillede på jomfruelig dyd, senere de gifte fruers stolthed, hun elskede Gud og Guds ord så længe hun levede, og udmærkede sig med troens sande frugter. Hende forenede Jakob, Ulfeldternes vidtberømte stolthed, en from og standhaftig herre, sig med i et ærbart ægteskab, hvor hun gennem otte år skænkede ham rigeligt afkom som pant på sin kærlighed. Da hun havde født fire sønner og en datter, bukkede hun under for en fødsels vældige anstrengelser. Dog, først efter at have vederkvæget sig ved nadveren hengav hun sig af hjertet og i ord til Gud. Det rene sind nyder derfor den lysende himmel, de kolder lemmer ligger under det kølige marmor.

Hun blev begravet i Vindinge Kirke d. 13. november 1570).

Epitafiet hang oprindeligt i Vindinge Kirke, men blev 1616 flyttet til Kværndrup, hvor det må have



Fig. 127. Gravsten nr. 1, o. 1485, over væbner Anders Eriksen Ulfeldt til Kogsbølle (†1456), i Ulfeldts kapel (s. 2316). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Tombstone no. 1, c. 1485, of Squire Anders Eriksen Ulfeldt of Kogsbølle (†1456), in the Ulfeldt Chapel.*

været ophængt i søndre korsarm. Det var tilsyneladende forsvundet før 1847.²⁷

Gravsten i Ulfeldts kapel. 1) (Fig. 127-129), o. 1485, over Anders Eriksen (Ulfeldt) til Kogsbølle (Holckenhavn), væbner, †1456. »Hic jacet andreas erici de coxbøla armiger q(ui) obiit an(n)o d(o)m(ini) mccccliij ih(es)us mari(a) iohan(ne)s« (Her ligger Anders Eriksen til Kogsbølle, væbner, som døde år 1456 Jesus Maria Johannes) (jf. epitafium nr. 1, mindetavle nr. 2).

Våbensten af lys, grå kalksten, 200×108 cm, tilskrevet den såkaldte 'Soby-mester'.²⁹⁶ Øverste

højre hjørne er afbrækket. Indskriften med reliefminuskler er anbragt som randskrift i et forsænket bånd; dog er den afsluttende anrøbelse anbragt i to tværgående bånd forneden på midterfeltet. Som skilletegn ses romber, der til dels er firdelte, en cirkel, en roset og et lille dyr. Skriftbåndet afbrydes af hjørnemedaljoner med evangelistsymboler med skriftbånd, foroven Johannes' ørn (tv.) og Mattæus' engel, forneden Lukas' okse (tv.) og Markus' løve, oksen med benene opad, løven med benene mod venstre. Midtfeltet udfyldes af Ulfeldtslægtens hjelmprydede våbenskjold.

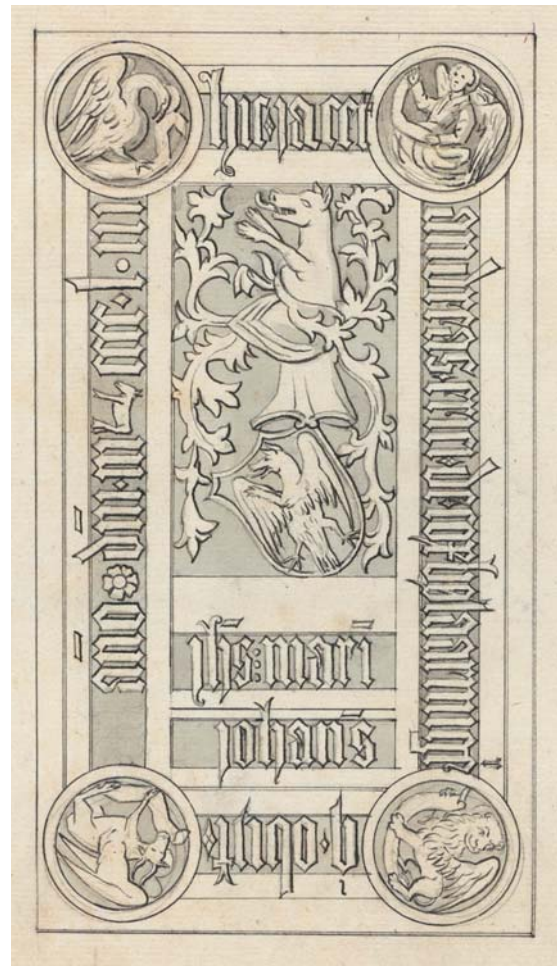


Fig. 128. Gravsten nr. 1, o. 1485, over væbner Anders Eriksen Ulfeldt til Kogsbølle (†1456), i Ulfeldts kapel (s. 2316). Tegnet af Søren Abildgaard 1762. I NM. – *Tombstone no. 1, c. 1485, of Squire Anders Eriksen Ulfeldt of Kogsbølle (†1456), in the Ulfeldt Chapel. Drawing 1762.*



Fig. 129. Gravsten nr. 1, o. 1485, over væbner Anders Eriksen Ulfeldt til Kogsbølle (†1456), i Ulfeldts kapel (s. 2316). Tegning i NM. *Epitaphia* 1765. – *Tombstone no. 1, c. 1485, of Squire Anders Eriksen Ulfeldt of Kogsbølle (†1456), in the Ulfeldt Chapel. Drawing 1765.*

Stenen er overført fra Vindinge Kirke 1616 og nedlagt i den murede forhøjning ved sydmuren som den østligste sten.²⁹⁷

2) (Fig. 130–132), o. 1485, over Mette Pallesdatter (Schwerin), †1485. »hic jacet d(omi)na metta palnonis relictā andree erici de koxbøle an(n) o d(o)m(ini) mcdlxxxv. help got al... kreste(n) siele(n)« (her ligger fru Mette Pallesdatter, enke efter Anders Eriksen til Kogsbølle år 1485. Hjælp Gud alle kristne sjæle) (jf. epitafium nr. 1, mindestavle nr. 2).

Våbensten af lys, grå kalksten, 174×87 cm, med indskrift på latin og tysk. Svarende til nr. 1 og som denne tilskrevet 'Søby-mesteren'.²⁹⁸ På midtfeltet ses hjelmprydet våbenskjold for Schwerin.

Stenen er overført fra Vindinge Kirke 1616 og nedlagt i den murede forhøjning ved sydmuren som den anden sten fra øst.²⁹⁹

3) (Fig. 133–135), formentlig o. 1540, over Ebbe Andersen (Ulfeldt) til Kogsbølle (†1501) og



Fig. 130. Gravsten nr. 2, o. 1485, over Mette Pallesdatter Schwerin (†1485), i Ulfeldts kapel (s. 2317). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Tombstone no. 2, c. 1485, of Mette Pallesdatter Schwerin (†1485), in the Ulfeldt Chapel.*



Fig. 131-132. Gravsten nr. 2, o. 1485, over Mette Pallesdatter Schwerin (†1485), i Ulfeldts kapel (s. 2317). 131. Tegnet af Søren Abildgaard 1762. I NM. 132. Tegning i NM. *Epitaphia* 1765.— *Tombstone no. 2, c. 1485, of Mette Pallesdatter Schwerin (†1485), in the Ulfeldt Chapel. 131. Drawing 1762. 132. Drawing 1765.*

hustru Kirsten Ottesdatter (Bøistrup) (†1505). »Ebbe Anders(en) til Koxbøl. Hans hvstrv frv Kirstin Ottesdotter« (jf. epitafium nr. 1, mindestavle nr. 2).

Våbensten af lys, grå kalksten, 187×99 cm, tilskrevet 'Odense-Skulptøren' ligesom nr. 4, med hvilken den deler bogstavformer.³⁰⁰ Stenens nederste højre hjørne er afbrækket. Indskriften, der står med reliefversaler og runde skilletegn i forsænkede bånd, er anbragt som tværskrift i to ko-

lonner under et tværrektangulært, forsænket felt med parrets våbenskjolde, tv. Ulfeldt, th. Bøistrup. Skjoldene er hjelmlose med akantus langs over- og underkanten.

Stenen er overført fra Vindinge Kirke 1616 og nedlagt i den murede forhøjning ved sydmuren som den tredje sten fra øst.³⁰¹

4) (Fig. 136-138), o. 1540, over Knud Ulfeldt af Kogsbølle, †1540, og hustru Anne Hardenberg (†1566). »Knvd Wlfeld af Koxbøll anno 1540.

Frw Anne Hardenbegs dotter« (jf. epitafium nr. 1, mindetavle nr. 2).

Våbensten af lys, grå kalksten, 192×124 cm, tilskrevet 'Odense-Skulptøren'.³⁰² Stenen er uregelmæssigt afbrækket forneden og mangler desuden øverste venstre hjørne. Indskriften med reliefversaler og et enkelt initial samt romber som skille tegn er anbragt i to kolonner i forsænkede bånd under et felt med parrets hjelmprydede våben-



Fig. 133. Gravsten nr. 3, formentlig o. 1540, over Ebbe Andersen til Kogsbølle (†1501) og hustru Kirsten Ottesdatter Boistrup (†1505), i Ulfeldts kapel (s. 2317). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Tombstone no. 3, probably c. 1540, of Ebbe Andersen of Kogsbølle (†1501) and his wife Kirsten Ottesdatter Boistrup (†1505), in the Ulfeldt Chapel.*



Fig. 134. Gravsten nr. 3, formentlig o. 1540, over Ebbe Andersen til Kogsbølle (†1501) og Kirsten Ottesdatter Boistrup (†1505), i Ulfeldts kapel (s. 2317). Tegnet af Søren Abildgaard 1762. I NM. – *Tombstone no. 3, probably c. 1540, of Ebbe Andersen of Kogsbølle (†1501) and his wife Kirsten Ottesdatter Boistrup (†1505), in the Ulfeldt Chapel. Drawing 1762*

skjolde, tv. Ulfeldt, th. Hardenberg. Feltet krones af en halvros under et bueslag, der flankeres af kvadratiske felter. Stenen er nært beslægtet med en sten i Stenløse Kirke over Johan Brockenhuis (†1545), tilskrevet samme mester (DK Odense 3160).

Stenen er overført fra Vindinge Kirke 1616 og nedlagt i den murede forhøjning ved sydmuren som den vestligste sten.³⁰³



Fig. 135. Gravsten nr. 3, formentlig o. 1540, over Ebbe Andersen til Kogsbølle (†1501) og Kirsten Ottedatter Bøistrup (†1505), i Ulfeldts kapel (s. 2317). Tegning i NM. *Epitaphia* 1765. – Tombstone no. 3, probably c. 1540, of Ebbe Andersen of Kogsbølle (†1501) and his wife Kirsten Ottedatter Bøistrup (†1505), in the Ulfeldt Chapel. Drawing 1765.

5) (Fig. 139–141), o. 1570, over Iacobvs (Jakob) Wlfeldt (Ulfeldt) til Selsø og Kogsbølle, Frederik II's tidligere råd, †<8. okt. 1593>, og hustru Anna (Anne) Flem(m)ing til Bavelse, †11. nov. 1570, 'i sin alders 26. år', efter otte års ægteskab (jf. epitafium nr. 1, mindetavle nr. 2 og †epitafium s. 2315).

Figursten af lys, grå kalksten, 244×149 cm, øverste højre hjørne og en del af kanten er afbrækket ligesom nederste venstre hjørne. Stenen har desuden flere mindre reparationer. Den latinske indskrift med fordybede versaler er anbragt i et profileret fodfelt, der er knækket foroven og har kvartcirkulære hjørneindsnit forneden. Æg-

teparret står let vendt mod hinanden under en dobbeltarkade, hvis pilastre og styltebuer er prydet med 2×16 anevåben (kun ni er bevaret i højre side), der midtfor mødes omkring et englehoved. Bueslagene hviler i siderne på profilkapitæler, i midten på en volutkonsol, og sviklerne udfyldes af halvrossetter (kun venstre bevaret) samt en cirkelmedaljon med Jesusmonogram: »IHS«.

Jakob Ulfeldt (fig. 176), med kort, bølget hår og langt, tvedelt fuldskæg, bærer fuld rustning med smalt skærf over venstre skulder. Øjnene er detaljeret gengivet, ligesom stridshandskerne har negle. I højre hånd holder han sin stridsøkse, i venstre sit sværd, og på ryggen ved højre hofte hænger en dolk. Skoene er komuleformede uden sporer; hans strudsefjerprydede hjelm står ved



Fig. 136. Gravsten nr. 4, o. 1540, over Knud Ulfeldt til Kogsbølle (†1540) og Anne Hardenberg, i Ulfeldts kapel (s. 2318). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – Tombstone no. 4, c. 1540, of Knud Ulfeldt of Kogsbølle (†1540) and Anne Hardenberg, in the Ulfeldt Chapel.

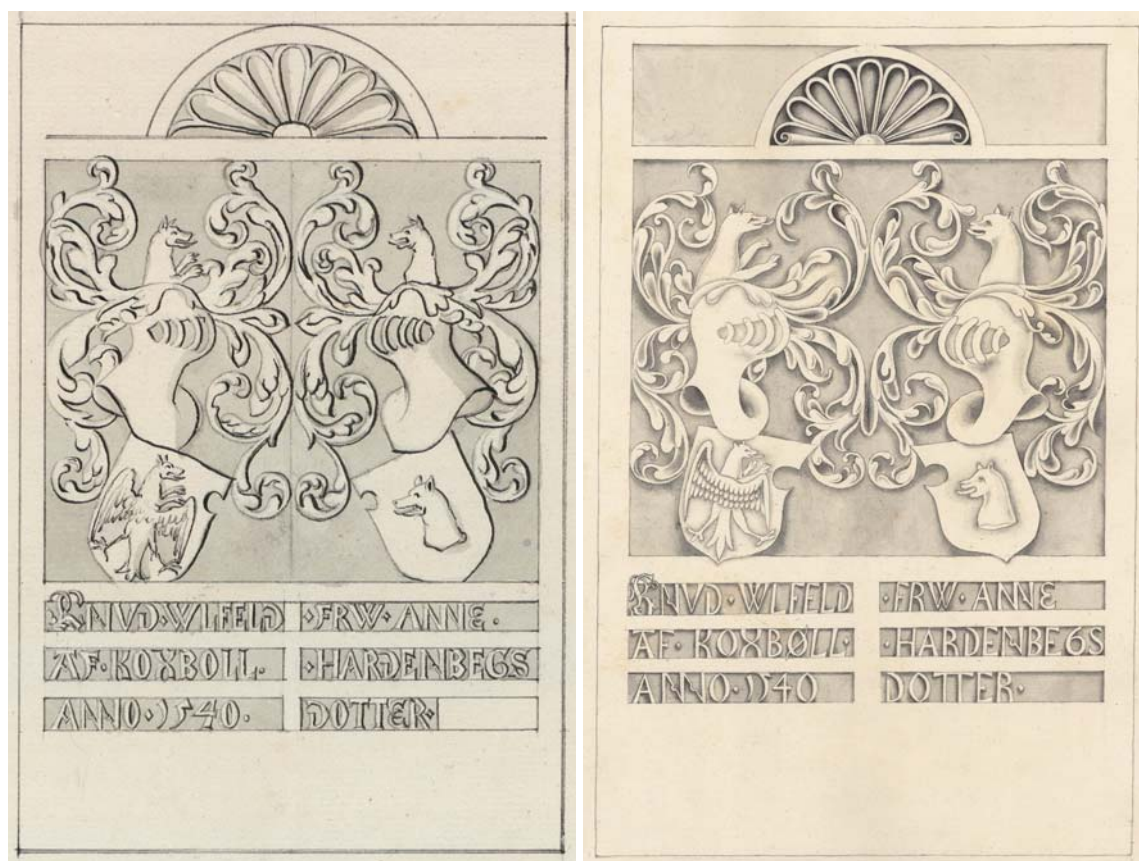


Fig. 137–138. Gravsten nr. 4, o. 1540, over Knud Ulfeldt til Kogsbølle (†1540) og Anne Hardenberg, i Ulfeldts kapel (s. 2318). 137. Tegnet af Søren Abildgaard 1762. I NM. 138. Tegning i NM. *Epitaphia* 1765. – *Tombstone no. 4, c. 1540, of Knud Ulfeldt of Kogsbølle (†1540) and Anne Hardenberg, in the Ulfeldt Chapel.* 137. Drawing 1762. 138. Drawing 1765.

venstre fod. Anne Flemming (fig. 177), slank og med armene krydset foran livet, er vist med perlebroderet konehue og lang folderig kåbe med høj, opretstående krave, pufærmer og takkede forbræmmer. Under kåben har hun en lang, vid kjole med smalle ærmer samt plisseret forklæde med krydsskraveret bånd forneden, hvorunder hendes skosnuder titter frem. Om halsen bærer hun to kraftige kæder, den ene med et vedhæng i form af en bog. På venstre hånd har hun tre ringe, fingrene er lange og slanke med tydelige negle.

Stenen er tilskrevet 'Odense-kopisten',³⁰⁴ en stenhugger, formentlig med værksted i Odense, der var inspireret af Gert van Groningen og det jyske gravstensværksted i Århus og virkede i 1570'erne og 1580'erne.³⁰⁵ Den er meget nært beslægtet med den samtidige sten i Viby over

Jacob Viffert til Brolykke (†o. 1563) og hustru Mette Rønnow (DK Odense 4564).

Stenen lå oprindeligt i Ulfeldtfamiliens kapel i Vindinge Kirke, hævet en alen over jorden.³⁰⁶ 1616 blev den overført til Kværndrup og nedlagt i den murede forhøjning ved korsarmens vestvæg.³⁰⁷

6) (Fig. 142–143), formentlig 1590'erne, over Frantz (Frands) Brochenhvs (Brockenhuus) til Bramstrup, Michel (Mikkel) Brochenhvssis (Brockenhuus') søn til Bramstrup, Danmarks riges marsk, »som blev skaat aff rigens fiender de svenske for Waarbierrig (Varberg)« 31. okt., †14. nov. 1569 i Halmstad, og hustru Anne Tinhvss (Tinhuus), Lavrtz[!] (Laurids) Tinhvssis (Tinhuus') datter til Egeskov, †2. juli 1565 på Egeskov. (Jf. †epitafium s. 2297, †begravelse s. 2337).



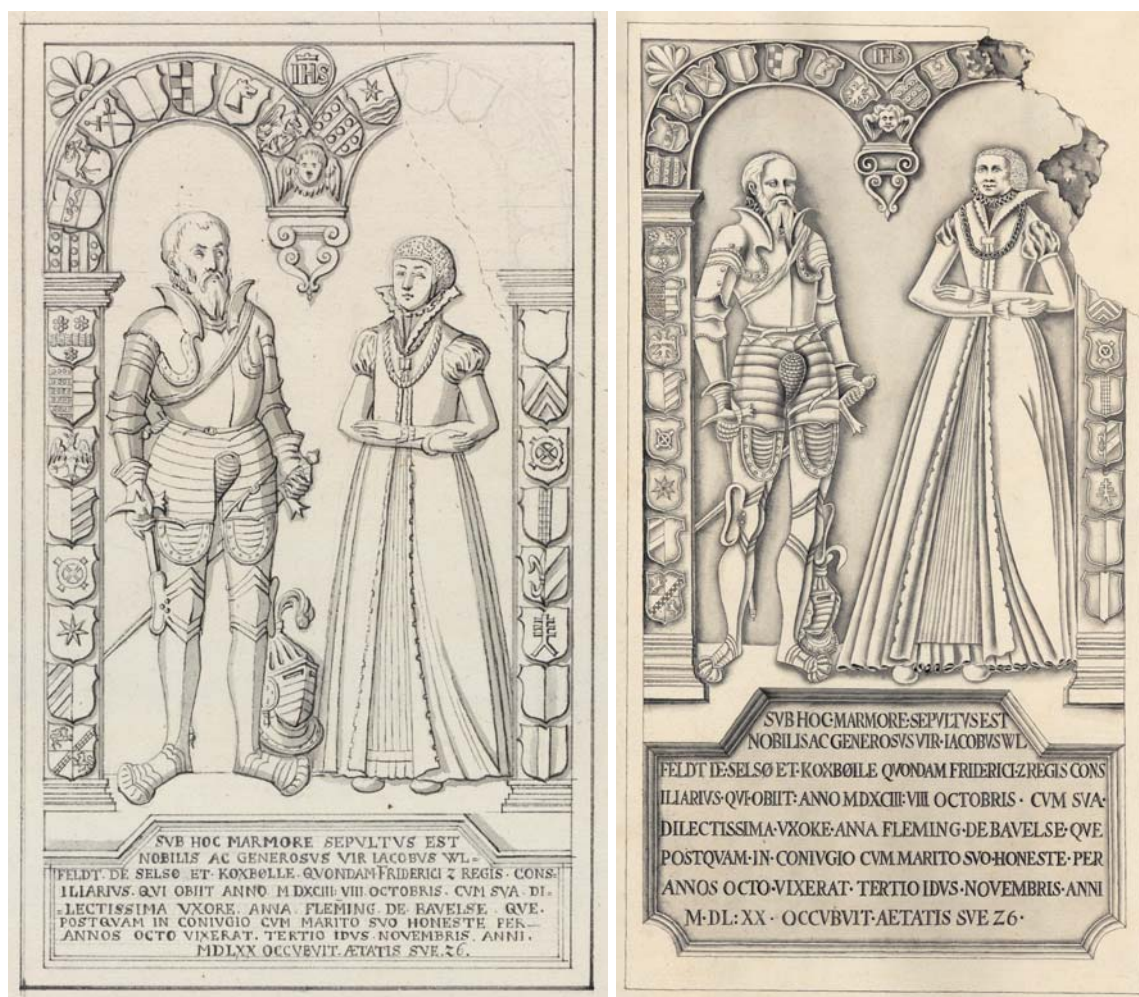


Fig. 140–141. Gravsten nr. 5, o. 1570, over rigsråd Jakob Ulfeldt til Selsø og Kogsbøl (†1593), og hustru Anne Flemming til Bavelse (†1570), i Ulfeldts kapel (s. 2320). 140. Tegnet af Søren Abildgaard 1762. I NM. 141. Tegning i NM. *Epitaphia* 1765. – Tombstone no. 5, c. 1570, of Rigsråd member Jakob Ulfeldt of Selsø and Kogsbøl (†1593), and his wife Anne Flemming of Bavelse (†1570), in the Ulfeldt Chapel. 140. Drawing 1762. 141. Drawing 1765.

Figursten af lys, grå kalksten, 272×166 cm, indskrift med reliefversaler i forsænkede bånd på stenens fodfelt. Hoved og bryst af kvindefiguren er udført af en lidt mørkere, grå kalksten og ind-

Fig. 139. Gravsten nr. 5, o. 1570, over rigsråd Jakob Ulfeldt til Selsø og Kogsbøl (†1593), og hustru Anne Flemming til Bavelse (†1570), i Ulfeldts kapel (s. 2320). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – Tombstone no. 5, c. 1570, of Rigsråd member Jakob Ulfeldt of Selsø and Kogsbøl (†1593), and his wife Anne Flemming of Bavelse (†1570), in the Ulfeldt Chapel.

fældet i stenen.³⁰⁸ Ægteparret står let vendt mod hinanden under en rundbuet dobbeltarkade. De spinkle, profilerede bueslag hviler på kraftige pilastre med kompositkapitæler, i midten på en englehovedkonsol. I sviklerne er småengle med æres- og sejrssymboler i form af palmegrene og kranse. Pilastrene, der er prydet med 2×6 anevåben, hviler på postamenter med allegoriske figurer med forkrænkethedssymboler. Tv. ses Arbejdet, vist som en barfodet skikkelse, stående på en klode med en foliot, dvs. en urspindel med tilhørende balance,³⁰⁹ og med en spade i højre

hånd; th. Hvilen, fremstillet som en kvinde med hovedlin og folderig klædning, stående barfodet på et kranium med højre albue støttet på en træstub og hånden under kinden.³¹⁰ I topfeltet er yderligere 2×4 anevåben under guirlander af frugter og blade, og midtfor ses en fremstilling af den opstandne Kristus med sejrspanen stående på en klode foran en fladbuet portal med volutkonsoller.

Frands Brockenhuus står bred med kort hår og hageskæg samt lang moustache. Øjnene er detaljerede, ligesom hænderne er vist med knoer og negle. Han bærer rustning med bladværksornamentik, i hvis halskant ses en lille pibekrave. Armene er bøjede, og i højre hånd holder han sin stridsøkse, der hviler på hans højre skulder, i venstre sit lange sværd, der er støttet mod jorden ved hans venstre fod. Ved hans højre hofte ses skæftet af en dolk, bag ham ligger kommandostaven, og ved højre ben ses hans fjerprydede stridshjelm og -handsker. Anne Tinhuus, med hænderne foldet foran livet, har perlebroderet konehue og pibekrave. Også hun har detaljerede øjne og lange, slanke fingre med markerede negle. Hun er klædt i lang kåbe med rudemønstret bort forneden, pufskuldre og høj krave hvorunder pibekrave. Derunder bærer hun brokadekjole med tætsiddende ærmer. Om halsen har hun en kort kæde med et kors og to lange kæder, hvoraf den ene har en medaljon med et mandshoved i profil. På venstre hånd bærer hun en ring.

Stenen er tilskrevet 'Odense-anonymen', en jysk inspireret stenhugger, der virkede i 1590'erne.³¹¹ Dette implicerer, at den først er udført 20-30 år efter ægteparrets død. Den lå oprindeligt i gulvet i koret. 1762 var den delvist skjult under alterskranken, så man kun kunne se de øverste linjer af indskriften.³¹² 1847 var den indmuret i korets sydvæg nær indgangen til koret.¹⁷² 1865

Fig. 142. Gravsten nr. 6, formentlig 1590'erne, over rigsmarsk Frands Brockenhuus til Bramstrup (†1569) og hustru Anne Tinhuus til Egeskov (†1565), i Ulfeldts kapel (s. 2321). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Tombstone no. 6, probably 1590s, of Lord High Constable Frands Brockenhuus of Bramstrup (†1569) and his wife Anne Tinhuus of Egeskov (†1565), in the Ulfeldt Chapel.*



Fig. 143. Gravsten nr. 6, formentlig 1590'erne, over rigsmarsk Frands Brockenhuus til Bramstrup (†1569) og hustru Anne Tinhuus til Egeskov (†1565), i Ulfeldts kapel (s. 2321). Tegnet af Søren Abildgaard 1762. I NM. – *Tombstone no. 6, probably 1590s, of Lord High Constable Frands Brockenhuus of Bramstrup (†1569) and his wife Anne Tinhuus of Egeskov (†1565), in the Ulfeldt Chapel. Drawing 1762.*

blev stenen flyttet til søndre korsarm og indmuret i østvæggen, fastholdt med jernankre.

7) (Fig. 144-145), o. 1604, over Lavrits (Laurids) Brockenhvs (Brockenhuus) til Bramstrup og Egeskov, Frans (Frands) Brockenhvis (Brockenhuus') søn, †4. nov. 1604 på Bramstrup, 52 år gammel, efter 33 års ægteskab med sin hustru Karren (Karen) Skram, datter af Peder Skram til Urup, »hvn ligger her och begravven«. Endvidere to af parrets sønner, »som hede begge Frans Brockenhvs«, den ældste var syv år gammel, †2. nov. 1580 på Nyborg, den anden var et halvt år gammel og døde på Nyborg 1587,³¹³ hvor han



også var født, og hvor deres far var lensmand i 22 år (jf. altersæt, vinflaske, alterstager, prædikestol, †epitafium s. 2297, †kiste nr. 1 og 4).

Figursten af sort kalksten, 259×155 cm, meget velbevaret, dog er nederste højre hjørne afbrækket. Stenen er nært beslægtet med nr. 6 og må være udført med denne som forbillede (jf. ndf.). Den har indskrift i fodfeltet med reliefversaler i forsænkede bånd; dog står indskriften over sønnerne med kursiverede versaler. Til forskel fra den forrige sten er arkadens bueslag svejfede, de trinde putti i sviklerne holder blomster, henholdsvis roser og liljer, i stedet for palmegrene, og fremstillingen af den opstandne Kristus, der ses stående på kisten med en usædvanlig rudeformet glorie om hovedet, er udført efter et andet forlæg, ligesom portalen er udeladt. På pilastrenes postamenter ses tv. en kvinde klædt i en løs kjole med tre aks i venstre hånd og en foliot i højre samt en kugle eller klode ved foden, th. en nøgen kvinde med langt flagrende hår, nødtørftigt dækket af et draperi og omgivet af forkrænkelighedssymboler: timeglas, krydslagte knogler og kranium.

Laurids Brockenhuus står let vendt mod sin hustru, med kort, lokket hår, kraftig moustache og bølget hageskæg. Panden har lodrette rynker, øjnene er detaljerede, og hænderne er vist med knoer og negle. Under rustningen, der er rigt udsmykket med løvværk, bærer han pibekrave, og over venstre skulder har han et folderigt skærf. Han holder hænderne foran livet og griber med venstre om skæftet på sit sværd. Ved hans højre side ses hans stridshandsker og fjerprydede hjelm. Karen Skram, ligeledes med detaljerede øjne og hænder, står frontalt med hænderne lagt over hinanden, klædt i enkedragt med langt hovedlin, pibekrave, folderig kjole med posede ærmer og næsten udvisket brokademønster samt kåbe med

Fig. 144. Gravsten nr. 7, o. 1604, over Laurids Brockenhuus til Bramstrup og Egeskov (†1604) og hustru Karen Skram, samt to af parrets sønner (†1580 og 1587), i Ulfeldts kapel (s. 2325). Foto Arnold Mikelsen 2019. — *Tombstone no. 7, c. 1604, of Laurids Brockenhuus of Bramstrup and Egeskov (†1604) and his wife Karen Skram, as well as two of the couple's sons (†1580 and 1587), in the Ulfeldt Chapel.*



Fig. 145. Gravsten nr. 7, o. 1604, over Laurids Brockenhuus til Bramstrup og Egeskov (†1604) og hustru Karen Skram, samt to af parrets sønner (†1580 og 1587), i Ulfeldts kapel (s. 2325). Tegnet af Søren Abildgaard 1762. I NM. — *Tombstone no. 7, c. 1604, of Laurids Brockenhuus of Bramstrup and Egeskov (†1604) and his wife Karen Skram, as well as two of the couple's sons (†1580 and 1587), in the Ulfeldt Chapel. Drawing 1762.*

mønstret bort. Under kjolen titter hendes tåspidser frem. Om halsen har hun en kæde med en oval portrætmedaljon, om venstre håndled perlearmbånd og på fingrene ringe.

Stenen er tilskrevet en kopist af 'Odense-anonymen'.³¹⁴ Den lå oprindeligt midt i kapellet på en muret forhøjning, orienteret øst-vest (jf. fig. 169).³¹⁵ Formentlig 1865 er den flyttet til sin nuværende plads i den murede forhøjning ved østmuren, der må være opført samtidig (jf. fig. 106-107 og 169).

(†)Krypten under kapellet (s. 2239) er ikke umiddelbart tilgængelig, men der er bevaret flere ældre registreringer af dens indhold af kister. Ældst er sognepræst Peder Andersen Claudianus' registrering fra o. 1708.³¹⁶ Den omfatter 23 kister (†kister nr. 2-24). Hertil må føjes Laurids Brockenhuus' kiste (nr. 1), der efter alt at dømme har stået i krypten, men ikke har kunnet identificeres, da kistepladen manglede (jf. ndf.).³¹⁷ Kisterne indeholdt resterne af Laurids Brockenhuus' hustru, Karen Skram (nr. 4), og parrets datter Rigborg (nr. 8), kapellets stifter Jakob Ulfeldt (nr. 5) samt syv af hans børn (nr. 2-3, 6-7, 10,

12 og 16), deriblandt Laurids Ulfeldt (nr. 16), dennes hustru Else Parsberg (nr. 17) og fem af parrets børn (nr. 9, 11 og 13-15). Endvidere fem børn af gehejmeråd Niels Krag (†1713) og Sophie Nielsdatter Juel (nr. 18-20 og 22-23) samt to børn af en slægtning af sidstnævnte (nr. 21 og 24). Derimod er ingen af de kister, der 1616 var flyttet fra Vindinge Kirke (jf. mindetavle nr. 2), omtalt.

1755 betegner kapellan J. Jessen krypten som 'Ulfeldternes åbne og lyse begravelse', hvor også etatsråd Niels Krags kiste var hensat,¹⁶⁴ men der redegøres ikke nærmere for dens indhold.

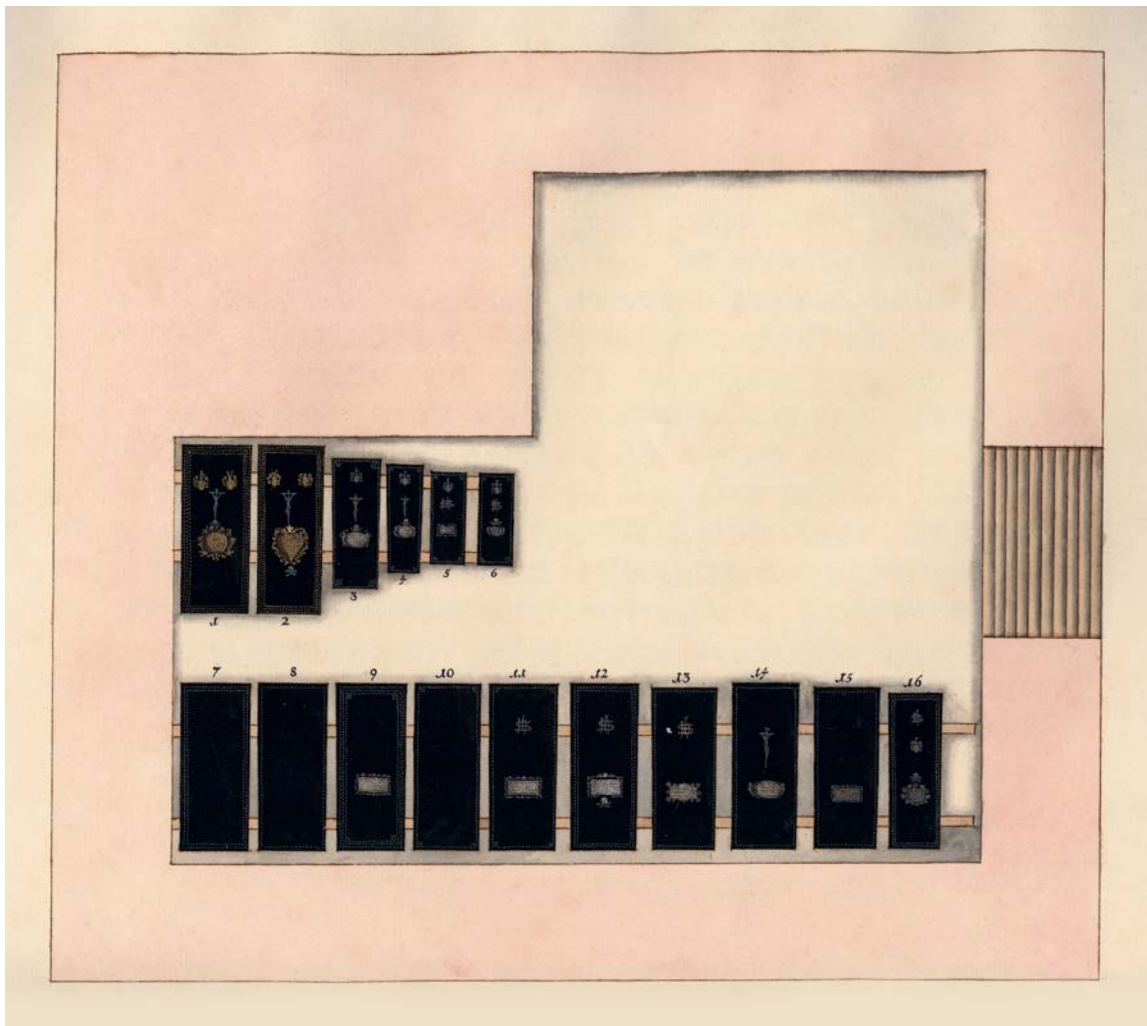


Fig. 146. Plan af (†)gravkrypt under Ulfeldts kapel (vest opad). 1:100. Tegning i NM. *Epitaphia* 1765. — Plan of (†)burial crypt beneath the Ulfeldt Chapel (west up). Drawing 1765.



Fig. 147-150. Kisteplader. Tegninger i NM. *Epitaphia* 1765. 147. Kisteplade for Oluf Ulfeldt (†1644) (s. 2332). 148. Kisteplade for Eiler Ulfeldt (†1644) (s. 2332). 149. Kisteplade for Laurids Ulfeldt (†1659) (s. 2333). 150. Kisteplade for Else Parsberg (†1684) (s. 2334). – 147. Coffin plate for Oluf Ulfeldt (†1644). 148. Coffin plate for Eiler Ulfeldt (†1644). 149. Coffin plate for Laurids Ulfeldt (†1659). 150. Coffin plate for Else Parsberg (†1684). Drawings 1765.

1765 lod Sofie Justdatter Juel (jf. †kiste nr. 34), enke efter etatsråd Niels Krag, der to år forinden også havde mistet sin eneste søn (jf. mindetavle nr. 4 ovf.), Ulfeldtslægtens gravminder registrere. Registreringen skete under tilsyn af sognepræst Hans Arentsen Steenstrup, der har godkendt samtlige tegninger, og degn Chr. Winiche, og resultatet blev en indbundet bog med 28 farvelagte tegninger af epitafier, gravsten og kisteplader tilhørende Ulfeldtslægten (fig. 107), et interiør af kapellet og en plan over kisternes placering i gravkrypten (fig. 146). Planen viser 16 kister (nr. 1-7 og 9-17), hvoraf de 13 endnu kunne identificeres ved hjælp af deres kisteplader (nr. 2-3,

5-7, 9-11 og 13-17).³¹⁸ Registreringen må opfattes som et selektivt udvalg, der kun har medtaget de gravminder, der tilhørte medlemmer af Ulfeldtslægten, og altså ikke samtlige de kister, der fandtes i krypten.³¹⁹

I sin indberetning 1768 føjede sognepræst Hans Arentsen Steenstrup yderligere tre afskrifter af kisteplader til de af Claudianus registrerede, nemlig over etatsråd Niels Krag (†1740) (nr. 27) og en af hans døtre (†1738) (nr. 26) samt over det eneste efterlevende barn af Laurids Ulfeldt og Else Parsberg, den 93-årige Anne Sophie, der var blevet flyttet fra København (nr. 28). Steenstrup oplyste samtidig, at gehejmeråd Niels Krag (†1713) havde

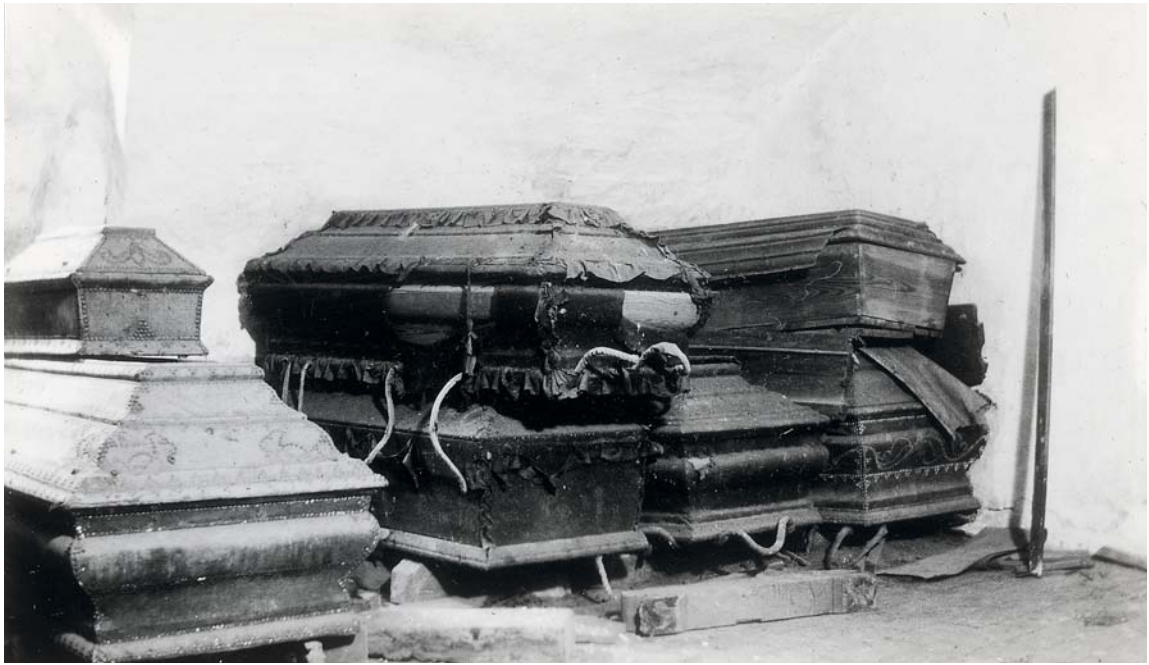


Fig. 151. Uidentificerede kister i krypten under Ulfeldts kapel (s. 2328). Foto V. Valerius o. 1925. — *Unidentified coffins in the crypt beneath the Ulfeldt Chapel.*

anvendt store summer på at reparere og pryde både kirken og begravelserne. I 'hans egen prægtige begravelse' stod der ud over de tre ovennævnte kister (nr. 26–28) fem kister med hans fire sønner og ene datter (nr. 18–20 og 22–23), der var døde som små, samt to kister med to af Sofie Justdatter Juels fætters sønner (nr. 21 og 24); dvs. i alt 10 kister.¹⁹² Bemærkningen kunne muligvis tyde på, at de ulfeldtske kister, der var registreret 1765, allerede var borttaget på dette tidspunkt, og at krypten herefter måtte opfattes som Kragslægtens begravelse. Sofie Juels omhyggelige registrering kan således ses som en pietetsfuld fastholdelse af mindet om de tidligere ejere af Egeskov, efter at deres jordiske rester var forsvundet.

Den sidste begravelse i krypten fandt sted 1810, da kisten med Caroline Agnese von Raben, enke efter Henrik Bille-Brahe, blev nedsat (nr. 37). To år forinden, i 1808, havde hun stiftet en fundats, der bestemte, at selve korsarmen kunne indrettes med stole eller andet til gavn for menigheden, samt at der ikke måtte nedsættes flere kister i krypten, efter at hendes egen var blevet nedsat ved siden af hendes mands. Desuden specificere-

des et krav om renholdelse af hendes egen, ægtemandens og deres søns kister (nr. 35–37) samt af kisterne med ægtemandens første hustru (nr. 29) og hans to døtre af andet ægteskab (nr. 30–31). Endelig skulle krypten tilmures i to år.³²⁰

I 1800-tallets anden fjerdedel afskrev sognepræst Jørgen Alexander Lassen indskrifterne på 11 kister i krypten.³²¹ De omfatter, ud over de i fundatsen nævnte, etatsråd Niels Krag (†1740) og hustru Sofie Justdatter Juel samt to af deres børn (nr. 25–27 og 34) og en datter af gehejmeråd Niels Krag (†1713) (nr. 33).³²² Synsprotokollen 1862 anfører, at der stod 15 kister i krypten, dels af metal, dels af sten, dels af træ;³²³ formentlig de 11 ovennævnte samt fire, der ikke kunne identificeres.

Også 1930 rummede krypten 15 kister, heriblandt de seks i fundatsen omtalte (nr. 29–31 og 35–37), der var uskadte, og fire 'ikke særlig forfaldne' kister, de to af dem 'meget smukke', som vist nok indeholdt medlemmer af Kragfamilien (formentlig nr. 25–27 og 34). Dertil kom fem forfaldne kister, der ikke kunne identificeres (jf. fig. 151 og 175), blandt disse formentlig nr. 33. Kirke-

ministeriet tillod samme år, at benresterne fra de forfaldne kister måtte indmures og kisteprydelserne ophænges i søndre korsarm, mens de resterende ti kister skulle renses og istandsættes. Endelig måtte den tilmurede trappe til krypten genåbnes (jf. s. 2239).³²⁴ Arbejdet lader dog ikke til at være gennemført; i hvert fald rummede krypten endnu 1983 15 kister, der til dels stod oven på hinanden, svarende til fig. 151. Flere kister var ødelagte, så ligresterne var synlige; i det sydøstlige hjørne stod kisterne med etatsråd Niels Krag, Sofie Justdatter Juel og datteren Edele (nr. 26–27 og 34).

Da krypten ikke er umiddelbart tilgængelig, og det ikke med sikkerhed har kunnet afgøres, hvilke kister den indeholder, er alle kisterne i det følgende anført som forsvundne.

Begravede (jf. epitafier og gravsten ovf. samt †kister og kisteplader ndf.): Erik Ulfeldt †1420; Anne Abildgaard †1425; Anders Ulfeldt †1456; Mette Schwerin †1485; Ebbe Ulfeldt †1501; Kirsten Boistrup †1505; Knud Ulfeldt †1540; Anne Hardenberg †1566; Anne Flemming †1570; Maren Juel, Anne Flemmings mor, †1585; Jakob Ulfeldt †1593; Laurids Brockenhuus †4. nov. 1604; Peder Ulfeldt †29. aug. 1621; Jakob Ulfeldt †26. okt. 1625; Karen Skram †20. nov. 1625; Jakob Ulfeldt †25. juni 1630; Frands Ulfeldt †14. nov. 1636; Tyge Ulfeldt †1. okt. 1637; Rigborg Brockenhuus †16. sept. 1641; Oluf Ulfeldt †19. juni 1644; Eiler Ulfeldt †1. juli 1644; Mogens Ulfeldt †16. jan. 1645; Knud Ulfeldt †3. juni 1646; Olaus Ulfeldt †17. nov. 1646; Jakob Ulfeldt †18. febr. 1648; Leonore Ulfeldt †8. maj 1653; Laurids Ulfeldt †9. juli 1659;³²⁵ Else Parsberg †5. sep. 1684; Christian Krag †6. aug. 1685; Niels Krag †14. april 1690; Otte Krag †27. marts 1691; Christian Juel †11. nov. 1692; Charlotte Amelia Krag †17. nov. 1692; Niels Krag †14. okt. 1695; Niels Juel †3. sept. 1699; Sophie Magdalene Krag †12. dec. 1737; Edele Sofie Krag †29. dec. 1738; Niels Krag †1. nov. 1740; Anne Sophie Ulfeldt †10. maj 1741; Christiane Juel †27. juli 1745; Christiane Nicoline Bille †19. jan. 1765; Sophie Amalie Bille †27. febr. 1766; Balthazar Gebhard Obelitz †4. dec. 1769; Sofie Hedevig Krag †22. april 1770; Sofie Justdatter Juel †15. aug. 1785; Axel Frederik Bille-Brahe †16. okt. 1787; Henrik Bille-Brahe †9. jan. 1789; Caroline Agnese Bille-Brahe † natten mellem 11. og 12. marts 1810.

†Kister og kisteplader. 1) O. 1604. Laurids Brockenhuus, †1604 (jf. altersæt, vinflaske, alterstager, prædikestol, gravsten nr. 7). Kisten var oprindeligt sølvbeslået, men beslagene blev angiveligt

stjålet 'af svenskerne', dvs. under Karl Gustav-krigene.³²⁶ Kisten kan sandsynligvis identificeres som nr. 8 på planen fra 1765, anbragt som den næstsydligste i den østre række ved siden af afdødes svigersøn (fig. 146, nr. 8).³²⁷ Den var betrukket med sort læder og prydet med en række sølvfarvede søm langs lågfladens kanter.

2) (Fig. 146, nr. 13), o. 1621. Peder Wlfeldt (Ulfeldt), (*23. jan. 1604),³²⁸ søn af Iacob (Jakob) Wlfeldt (Ulfeldt) til Urup og Birgitta (Birgitte) Brokenhvs (Brockenhuus), †29. aug. 1621 på Nyborg Slot.³²⁹

Kiste af træ, betrukket med sort læder og langs lågfladens kanter beslået med sølvfarvede søm. Lidt under fladens midte lå en rektangulær, sølvfarvet kisteplade, indrammet af bladværk i gennembrudt arbejde, og foroven sås et Jesusmonogram. 1765 stod kisten som den syvende fra syd i den østre række (jf. fig. 146).

3) (Fig. 146, nr. 12), o. 1625. Iacob (Jakob) Wlfeldt (Ulfeldt) Iacobson (Jakobsen) til Urup, kgl. ritmester, skudt ved »Lohen« i Braunschweig, †26. okt. 1625, 24 år gammel.³³⁰

Kiste af træ, betrukket med sortfarvet læder. Lågfladen var langs kanterne beslået med to rækker sølvfarvede søm, der i hjørnerne dannede ornamenter. Lidt under fladens midte lå en rektangulær, sølvfarvet kisteplade, indrammet af bladværk i gennembrudt arbejde. Under pladen sås et kranium på krydsede knogler og over den et Jesusmonogram. 1765 stod kisten som den sjette fra syd i den østre række (jf. fig. 146).

4) O. 1625. Karen Skram til Egeskov, *1544, †20. nov. 1625 (jf. altersæt, vinflaske, alterstager, prædikestol, gravsten nr. 7).³³¹

O. 1708 stod kisten med kisteplade i 'Laurids Brockenhuus' begravelse',³³¹ dvs. efter alt at dømme i krypten under kapellet. 1765 var kistepladen tilsyneladende bortkommet, men kisten kan sandsynligvis identificeres som den sydligste kiste i den østre række (fig. 146, nr. 7), der stod uden ornamenter. Den var af træ, betrukket med sortfarvet læder og beslået med tre rækker sølvfarvede søm langs lågfladens kanter.

5) (Fig. 146, nr. 9), o. 1630. Iacob (Jakob) Wlfeldt (Ulfeldt) til Urup, rigsråd og rigskansler, *25. juli 1567 på Bavelse på Sjælland, †25. juni 1630 i

København (kapellets stifter; jf. epitafium nr. 1 og mindetavle nr. 2).³³²

Kiste af træ, betrukket med sortfarvet læder. Lågfladen var langs kanterne beslået med sølvfarvede søm i tre bånd, der i hjørnerne dannede ornamenter. Lidt under fladens midte lå en rektangulær, forgyldt kisteplade med indskrift med kursiverede versaler, indrammet af sølvfarvet bladværk i gennembrudt arbejde. 1765 stod kisten som den tredje fra syd i den østre række (jf. fig. 146).

6) (Fig. 146, nr. 11), o. 1636. Frands (Frantz) greve von Wlfeld (Ulfeldt), friherre til Urup, herre til Orebygård, Hermanitz og Gradlitz, den romerske kejserlige majestæts kammerherre og generalfeltvagtmester og oberst over 1500 kyrasierer, *30. dec. 1601 på sin fædrenegård Ulfeldts-holm (Holckenhavn), søn af afdøde rigsråd og -kansler Iacob (Jakob) Wlfeldt (Ulfeldt) til Egeskov og Birgitte (Birgitte) Brockenhvvs (Brockenhuus) til Urup, †14. nov. 1636 i Hersfeld i Hessen, omtrent 35 år gammel.³³³

Kiste af træ, betrukket med sortfarvet læder. Lågfladen var langs kanterne beslået med sølvfarvede søm, der i hjørnerne dannede ornamenter. Lidt under fladens midte lå en rektangulær, sølvfarvet kisteplade med versalindskrift, indrammet af bladværk i gennembrudt arbejde, og foroven sås et Jesusmonogram. 1765 stod kisten som den femte fra syd i den østre række (jf. fig. 146).

7) (Fig. 146, nr. 15), o. 1637. Tyge Wlfeldt (Ulfeldt) til Orebygård (*28. aug. 1621),³³⁴ søn af rigsråd og -kansler Iacob (Jakob) Wlfeldt (Ulfeldt) til Urup og Birete (Birgitte) Brockenhvvs (Brockenhuus), †1. okt. 1637 i Sorø, 16 år gammel.³³⁵

Kiste af træ, betrukket med sort læder og langs lågfladens kanter beslået med sølvfarvede søm. På fladens nedre del var en rektangulær kisteplade af sølvfarvet metal med indskrift med kursiverede versaler, indrammet af bladornamenter i gennembrudt arbejde. 1765 stod kisten som den niende fra syd i den østre række (jf. fig. 146).

8) O. 1641. Rigborrig (Rigborg) Brockenhvvs (Brockenhuus) til Nybøllegård, *3. juli 1579 på Nyborg Slot, datter af Lauritz (Laurids) Brockenhvvs (Brockenhuus) til Egeskov og Karen Skram til Urup, †16. sept. 1641 på Nybøllegård i sit 63. år (jf. oblatæske).³³⁶

O. 1708 nævnes, at kisten stod adskilt fra de øvrige kister;³³⁷ den omtales ikke 1765.³¹⁸

9) (Fig. 146, nr. 4), o. 1644. Olvf (Oluf) Wlfeldt (Ulfeldt), *2. nov. 1643 klokken 11 om aftenen på Harridslevgård på Fyn, søn af Lavridz (Laurids) Wlfeldt (Ulfeldt) til Egeskov og Else Parsberrigh (Parsberg), †19. juni 1644 klokken fire om aftenen i København, otte måneder og seks dage gammel.³³⁸

Barnekiste af træ, betrukket med sort læder og langs lågfladens kanter beslået med sølvfarvede søm, der i hjørnerne dannede ornamenter. Omtrent midt på lågfladen lå en tværoval, sølvfarvet kisteplade med indskrift med kursiverede versaler (fig. 147), flankeret af bladornamenter og kronet af et kranium på krydslagte knogler. Derover lå et støbt krucifiks og øverst Ulfeldts våbenskjold. 1765 stod kisten som den fjerde fra syd i den vestre række (jf. fig. 146).

10) (Fig. 146, nr. 14), o. 1644. Eyler (Eiler) Wlfeldt (Ulfeldt) til Urup, kgl. befalingsmand på Bøvling Kloster (Rysensteen), *30. dec. 1613 på Nyborg Slot, »vdi en løfning occasion vdi fechtning mod de svenske for sit faederne land lod sit lif oc hos sin herre oc konning blef skvt paa hans kongelig may(es)t(æt)z orlog skib i Femmersvnd«, †1. juli 1644 i sit 31. år.³²⁹

Kiste af træ, betrukket med sort læder og langs lågfladens kanter beslået med sølvfarvede søm. På fladens nedre del lå en tværoval kisteplade af sølvfarvet metal med indskrift med kursiverede versaler (fig. 148), flankeret af bladværk. Derover var et støbt krucifiks. 1765 stod kisten som den ottende fra syd i den østre række (jf. fig. 146).

11) (Fig. 146, nr. 5), o. 1645. Mogens Wlfeldt (Ulfeldt), *29. okt. 1644 om natten »der klokken vaar halvgaaen et« (dvs. kl. halv et) på Harridslevgård, søn af Lavrids (Laurids) Wlfeldt (Ulfeldt) til Egeskov og Else Parsberg, †16. jan. 1645 klokken seks om aftenen sammesteds, to måneder og 18 dage gammel.³³⁹

Lille barnekiste af træ, betrukket med sort læder og langs lågfladens kant beslået med sølvfarvede søm, der i hjørnerne dannede ornamenter. Omtrent midt på fladen lå en rektangulær, sølvfarvet kisteplade med indskrift med kursiverede versaler, indrammet af bladværk i gennembrudt

arbejde. Derover var et Jesusmonogram og øverst Ulfeldts våbenskjold. 1765 stod kisten som den femte fra syd i den vestre række (jf. fig. 146).

12) (Fig. 146, nr. 10), o. 1646. Knud Ulfeldt (Ulfeldt) til Urup, rigsråd og kgl. befalingsmand over Dronningborg Slot, *12. maj 1600 på Ulfeldts-holm (Holckenhavn), søn af afdøde rigskansler og rigsråd Jacob (Jakob) Ulfeldt (Ulfeldt) og Birgete (Birgitte) Brokkenhuus (Brockenhuus) til Urup, »Hvilken Salig Mand udi een Lovlig Occasion hoes sin Herre og Konning udi Fektning imod de Svenske for sit Fæderne Land blev dødelig forvundet paa Hans Kong(e)l(ige) May(es) t(æts) Orlog-skib Trefoldighed i Femmersund den 1 July 1644. Hvilken Salig Mand siden stedse er forbleven ved Sengen udi Kiøbenhavn, indtil Gud Hannem forløste og bortkallede fra denne Ælendige verden«, †3. juni 1646, 46 år, seks uger og fire dage gammel.³⁴⁰

Kiste af træ, betrukket med sortfarvet læder og beslået med en række sølvfarvede søm langs lågfladens kanter, der i hjørnerne dannede ornamenter.³¹⁸ Kistepladen med personalia, der fandtes o. 1708, var tilsyneladende bortkommet 1765. Kisten stod som den fjerde fra syd i den østlige række (jf. fig. 146).³⁴¹

13) (Fig. 146, nr. 6), o. 1646. Olfv (Olaus)³⁴² Wlfeldt (Ulfeldt), *14. aug. 1646 om eftermiddagen klokken »noget ofver« 12 på Harridslevgård, søn af Lavridtz (Laurids) Wlfeldt (Ulfeldt) til Egeskov og Else Parsberg, †17. nov. 1646 »der klaaken vaar veed 2 om eftermiddagen« sammesteds, tre måneder og ti dage gammel.³⁴³

Lille barnekiste af træ, betrukket med sort skind, udsmykket som brorens (nr. 11), dog var kistepladen muligvis oval; den flankeredes af bladornamenter og kronedes af et kranium på krydsede knogler. 1765 stod kisten som den sjette fra syd i den vestre række (jf. fig. 146).

14) (Fig. 146, nr. 3), o. 1648. Iacob (Jakob) Wlfeldt (Ulfeldt), 29. april 1641 om morgenen »der klokken var halgan 9« (dvs. halvgåen 9, altså 8.30) på Harridslevgård, søn af Lavridz (Laurids) Wlfeldt (Ulfeldt) til Egeskov og Else Parsberg, †18. febr. 1648 klokken to om eftermiddagen sammesteds, syv år gammel på nær to måneder, to uger og en dag.³⁴⁴

Barnekiste af træ, betrukket med sort læder og langs lågfladens kanter beslået med sølvfarvede søm, der i hjørnerne dannede ornamenter. Om trent midt på lågfladen lå en tværoval, sølvfarvet kisteplade med indskrift med kursiverede versaler, flankeret af putti med palmegrene og kronet af et kranium på krydslagte knogler. Derover lå et støbt krucifiks og øverst sås Ulfeldts våbenskjold. 1765 stod kisten som den tredje fra syd i den vestre række (jf. fig. 146).

15) (Fig. 146, nr. 16), o. 1653. Leonore Wlfeldt (Ulfeldt), *17. dec. 1649 på Stjernholm Slot, datter af Lavridtz (Laurids) Wlfeldt (Ulfeldt) til Urup og Else Parsberg, †8. maj 1653 sammesteds, tre år, fire måneder, tre uger og en dag gammel.³⁴⁵

Kiste af træ, betrukket med sort læder og langs lågfladens kanter beslået med to rækker sølvfarvede søm. På fladens nedre del lå en tværoval kisteplade med indskrift med versaler, indrammet af en krans af blomster og blade. Derover sås et kranium over krydsede knogler, Ulfeldts våbenskjold og et Jesusmonogram. 1765 stod kisten som den tiende fra syd i den østre række (jf. fig. 146).

16) (Fig. 146, nr. 1), o. 1661. Lavridtz (Laurids) Wlfeldt (Ulfeldt) til Urup, *24. jan. 1605 på Hindsgavl Slot, søn af afdøde rigsråd og -kansler Iacob (Jakob) Wlfeldt (Ulfeldt) og Birgitte Brochenhuus (Brockenhuus), 1^o g.m. Sophia (Sophie) Rantzov (Rantzau) til Harridslevgård 1631, datter af Keye (Cai) Rantzov (Rantzau) og Anna (Anne) Lykke, med hvem han fik fire børn, »efter hendes ogh deres børns dødelig afgang« 2^o g.m. Else Parsbierig (Parsberg) 1640, datter af Olfv (Oluf) Parsbierig (Parsberg) og Karen Krusse (Kruse), i 19 år, velsignet med seks børn, †9. juli 1659 i Odense, 54 år gammel.³⁴⁶

Kiste af træ, betrukket med sort læder og langs lågfladens kanter beslået med tre rækker gyldne søm. Midt på fladen lå en tværoval kisteplade af gyldent metal med indskrift med versaler (fig. 149), indrammet af en bladkrans i gennembrudt arbejde. Efter personalia fulgte et hædrende vers:

»Hands levfnet var erligh ogh oprightigh
hands afgangh saghtmodigh ogh christeligh.
Hands siaell lefver vdi Gvds giemme
paa iorden wi hands berømmeligh lefvnet ey vil
forglemme.«

Over pladen lå et støbt krucifiks af sølvfarvet metal med et kranium på krydslagte knogler ved korsfoden, og derover sås to våbenskjolde af gyldent metal, antagelig for Ulfeldt og Brockenhuus. Kisten har tilsyneladende været forsynet med endnu en kisteplade med indskrift i form af et langt, hædrende vers, lagt af afdødes eneste efterlevende datter, Anne Sophie, i forbindelse med morens død 1684 (jf. nr. 17).³⁴⁷ 1765 stod kisten som den sydligste i den vestre række (jf. fig. 146).

17) (Fig. 146, nr. 2), o. 1684. Ellse (Else) Parsbjerg (Parsberg), enke efter Lauridtz (Laurids) Vlfeldt (Ulfeldt) til Urup, *9. maj 1624 på Stjernholm Slot i Jylland, datter af ridder, rigsråd og befalingsmand på Stjernholm Slot Oluf Parsbjerg (Parsberg) til Jernit og Karen Kruse til Tulstrup, 1639 g.m. »dend for sin fornuft og store Dyd vit bekiente Herre« Lauritz (Laurids) Vlfeldt (Ulfeldt) til Urup i 19 år, velsignet med seks levende børn, fire sønner og to døtre, hvoraf de fem sammen med deres far før hende er døde »og den ene Daatter alene tilbage sine Kiære Forældre sørgelig af beklage«. Hun var enke i 25 år, »levede Kierlig og huldelig med sit eeniste barn, Slegt

og Venne(r)« †5. sep. (1684)³⁴⁸ på Husumgård på Sjælland, en fredag eftermiddag »Klokken paa 1 kvart ner 5« (dvs. et kvarter i fem), 60 år, fire måneder og otte dage gammel.³⁴⁹

Kisten svarede til ægtemandens (nr. 16), dog var kistepladen (fig. 150) dråbeformet med indskrift med kursiv og det lille kranium anbragt under den. Yderligere en kisteplade, lagt af den efterlevende datter, rummede et langt hædrende vers.³⁵⁰ 1765 stod kisten som den anden fra syd i den vestre række (jf. fig. 146).

18) O. 1685. Christian Kragh (Krag), *5. aug. 1685 på Valdemar Slot på Tåsinge, søn af etats- og justitsråd Niels Kragh (Krag) til Egeskov og hustru Sophie (Nielsdatter) Juul (Juel), †6. aug. samme år.³⁵¹

19) O. 1690. Niels Kragh (Krag), *23. marts 1690 i København, søn af etats- og justitsråd Niels Kragh (Krag) til Egeskov og Sophie (Nielsdatter) Juul (Juel), †14. april samme år, tre uger og en dag gammel.³⁵²

20) O. 1691. Otte Kragh (Krag), *10. dec. 1687 i København, søn af Niels Kragh (Krag) til Egeskov og Sophie (Nielsdatter) Juel, †27. marts



Fig. 152. Edele Sofie Kraghs kiste (†nr. 26), o. 1738, i krypten under Ulfeldts kapel (s. 2335). Foto V. Valerius o. 1925.
– Coffin of Edele Sofie Krag (†no. 26), c. 1738, in the crypt beneath the Ulfeldt Chapel.



Fig. 153. Niels Krag's kiste (†nr. 27), o. 1740, i krypten under Ulfeldts kapel (s. 2335). Foto V. Valerius o. 1925. – *Coffin of Niels Krag (†no. 27), c. 1740, in the crypt beneath the Ulfeldt Chapel.*

1691 sammesteds, tre år, tre måneder, tre uger og tre dage gammel.³⁵³

21) O. 1692. Christian Juel, *28. okt. 1692 i København, søn af Axel Juel og Sophie Amalia (Amalie) Parsberg, †11. nov. samme år.³⁵⁴

22) O. 1692. Charlotte Amelia (Amalie) Kragh (Krag), *3. juli 1692, datter af etatsråd Niels Kragh (Krag) og Sophie (Nielsdatter) Juel, †17. nov. samme år, fire måneder og to uger gammel.³⁵⁵

23) O. 1695. Niels Kragh (Krag), *15. april 1695 i København, søn af Niels Kragh (Krag) og Sophie (Nielsdatter) Juel, †14. okt. samme år og sted.³⁵⁶

24) O. 1699. Niels Juel, *3. juli 1699 på Skjoldemose på Fyn, søn af Axel Juel og Sophie (Sophie) Amalia (Amalie) Parsberg, †3. sept. samme år.³⁵⁷

25) O. 1737. Sophie Magdalene Kragh (Krag), *5. juli 1736 på Egeskovgård, datter af etatsråd Niels Kragh (Krag) og Sophie (Sofie) (Justdatter) Juel til Egeskov, †12. dec. 1737 sammesteds

(jf. mindetavle nr. 4).¹⁶⁶ Kisten står sandsynligvis endnu i krypten.

26) (Fig. 152), o. 1738. Edele Sophia (Sofie) Krag, datter af Niels Krag og Sophia (Sofie) (Justdatter) Juul (Juel) til Egeskov, »som indgik til Verden d(en) 18 decemb(e)r 1732 og indgik til ævig Glæde i Himmelen d(en) 29 Decemb(e)r 1738« (jf. mindetavle nr. 4).³⁵⁸ Efter personalia sås et vers, forfattet af »C. Sehested«, dvs. amtmand Christian Sehested:

»Jeg var Forældres Lyst og gode Venners Glæde
Saa allting for mig her saae vel og dejlig ud
Mens nu er mig tildeelt et høyt og bedre sæde
I uophørlig Fryd og Salighed hos Gud«. ³⁵⁹

En 'smuk' sarkofag af sandsten med våbenskjold for Juel i relief på den ene langside, omgivet af blomsterguirlander, og en rocaillekartouche med afdødes spejlmonogram: »ESK« på gavlen.³⁶⁰ Kisten står sandsynligvis endnu i krypten.

27) (Fig. 153), o. 1740. Niels Krag, *8. juli 1699, etatsråd og deputeret i søetatens generalkommis-

sariet, herre til Egeskov, søn af geheimeråd Niels Krag og hustru Sophia (Sophie) (Nielsdatter) Juul (Juel), g.m. Sophia (Sofie) (Justdatter) Juul (Juel) 22. juli 1725, eneste datter af viceadmiral Just Juul og hustru Edel (Edele) Bielke, med hvem han fik to døtre, som er døde, og en søn, som endnu lever, †1. nov. 1740 i København (jf. mindetavle nr. 4).³⁶¹ Efter personalia et skriftsted (2 Tim. 4,7-8).

1755 er kisten beskrevet som en 'meget proper kobberkiste',¹⁶⁴ o. 1768 betegnes den som 'kostbar',¹¹³ og 1881 kaldes den 'smuk og velbevaret'.³⁶² På kistens fodende var en kobberplade med afdødes navn og titel samt hans ægtefælles navn, og på langsiderne var fastgjort småplader af kobber med våbenskjolde: på højre side 15 skjolde med etatsråd Niels Krag's aner, begyndende med faren gehejmeråd Niels Krag, og på venstre side 14 skjolde, begyndende med morfaren Niels Juel, alle ledsaget af indskrift i form af de pågældendes navne og titler. Hjørnerne på låget og selve kisten var prydet med beslag i form af krager med udbredte vinger (jf. fig. 153), og på lågfladen lå en kisteplade samt et krucifiks og et kranium af bly.³⁶³ Niels Krag blev bisat fra Holmens Kirke i København;³⁶⁴ efterfølgende overførte enken hans kiste til Kværndrup.¹¹³ Kisten står sandsynligvis endnu i krypten.

28) O. 1741, over Anna (Anne) Sophia (Sophie) Ulfeldt, *25. okt. 1647, datter af Lauritz (Laurids) Ulfeldt og Else Parsberg, †10. maj 1741 (i København) i sit 94. år (jf. †alterdug nr. 2, †messehaigel nr. 1).¹¹³

Anne Sophie Ulfeldt blev bisat fra Skt. Nikolaj Kirke i København.³⁶⁵ Hendes kiste blev overført til Kværndrup sammen med etatsråd Niels Krag's kiste (nr. 27) på foranledning af hans enke, Sofie Justdatter Juel, 'i henhold til et løfte til frøkenen'.¹¹³

29) O. 1745. Christiane Juell (Juel), *1704, datter af ridder, generaløjtnant af kavaleriet Gregers Juel til Eriksholm og Vibekke (Vibeke) Juel, som var datter af generaladmiral Niels Juel og Margrethe Uhlfeldt, g.m. daværende justitsråd, nu konferentsråd og landsdommer på Fyn Henrik Bille til Palsgård og Holbækgård 22. juli 1740, †27. juli 1745 i barselsseng uden livsarvinger.¹⁶⁶ Efter indskriften et hædrende vers:

»Dyd, Gudsfrygt og det ædelt var,
kan Læseren best skue
I den heneder hvilende priisværdig salig Frue;
Een Christiane, som sin Lige Faa kun har,
Een Juel, det Navn hun her berømmeligen bar,
Retskaffen var hun for sit Huus,
mod Mand og mod Betjente
Og ikke mindre udenfor mod Arme og Betrængte,
Taalmodig var hun selv i eget Korssets Nød,
Det hun udvise i en ret heroisk Død«.¹⁶⁶

Christiane Juel blev begravet i Odense Domkirke (*DK Odense* 873) 31. juli 1745. Efter købet af Egeskov 1784 lod ægtemanden hendes kiste overføre til Kværndrup.³⁶⁶ Kisten står sandsynligvis endnu i krypten.

30) O. 1765. Christiane Nicoline Bille, *12. marts 1753 i Odense, datter af ridder, kgl. majestæts konferentsråd og første landsdommer på Fyn og Langeland Henrich (Henrik) Bille og afdøde Mette Johanne Arenfeldt, †19. jan. 1765 på Arreskov.¹⁶⁶ Kisten blev overført til Kværndrup efter farens køb af Egeskov 1784;³⁶⁷ den står sandsynligvis endnu i krypten.

31) O. 1766. Sophie Amalie Bille, *1. okt. 1754 i Odense, datter af ridder, kgl. majestæts konferentsråd og første landsdommer på Fyn og Langeland Henrich (Henrik) Bille og afdøde Mette Johanne Arenfeldt, †27. febr. 1766 i Odense.¹⁶⁶ Kisten blev overført til Kværndrup efter farens køb af Egeskov 1784³⁶⁷ og står sandsynligvis endnu i krypten.

32) O. 1770. Balthazar Gebhard Obelitz, major, *1705 på Gl. Åbjerg, †4. dec. 1769.³⁶⁸

33) O. 1770. Sophie (Sofie) Hedeveg Kragh (Krag), *25. febr. 1695, (datter af gehejmeråd Niels Krag og Sophie Nielsdatter Juel) †22. april 1770.³⁶⁹ Kisten står sandsynligvis endnu i krypten.

34) O. 1785. »Herudi giemmes det Jordiske af en Himmelsindet Christen« Sophie (Sofie) (Justdatter) Juel til Egeskov og Skjoldemose, *4. febr. 1706, datter af viceadmiral Just Juel, »en stor Soehelt«, og Edle (Edele) Bielke, som var datter af admiral Christian Bielke, g.m. kgl. majestæts etatsråd og deputeret i Søkommissariatet Niels Kragh (Krag) til Egeskov 22. juli 1725, som døde 1. nov. 1740. Parret blev velsignet med tre børn, nemlig en søn, Fredrik (Frederik) Christian Kragh (Krag), kammerjunker, som døde 26.

maj 1763, og to døtre som døde »i deres Ungdom«. Efter personalia hædrende omtale: »Stor var denne Saliges Byrd og Herkomst, men endnu størrre Hendes fortræffelige Siels Egenskaber. Ved en Usminke Guds frygt og Dyd skinnede hun som et glimrende Lys her paa Jorden, indtil det i hendes Alders 80de Aar ved en særdeles roelig og sagte Død blev udslukt paa Egeskovgaard d(en) 15de Aug(ust) 1785« (jf. †)hospital, dåbsfad, herskabspulpitur, mindetavle nr. 4).¹⁶⁶ Kisten står sandsynligvis endnu i krypten.

35) O. 1787. Axel Frederich (Frederik) Bille-Brahe, stamherre til Hvedholm, Steensgård, Østergård og Damsbo med underliggende øer, *9. sept. 1770 i Odense, søn af ridder, gehejmekonferentsråd og stiftsbefalingsmand over Fyn og Langeland med underliggende amter Henrik Bille til Egeskov, og Caroline Agnese Raben, patronesse for Odense adelige Jomfrukloster, †16. okt. 1787. »Ædel var han af Byrd, udspiret af ægte gammel dansk Adel, men endnu ædlere ved Forstandens og Hiertets siældne Egenskaber, Ved Ærbødighed for Gud og Religionen, ved Kiærlighed til Forældre og Sødskende, ved ømtfølelse Hierte for alle Ulykkelige, ved sund Dømmekraft, ved Lyst og Flid til og for alle nyttige Indsigter«. ¹⁶⁶ Kisten står sandsynligvis endnu i krypten.

36) O. 1789. Henrich (Henrik) Bille Brahe (Bille-Brahe), Herre til Egeskov og stamhuset Hvedholm, gehejmekonferensråd, ridder af Dannebrog, stiftsbefalingsmand over Fyn og Langeland, amtmand over Odense og Ruggård amter, *20. okt. 1709 på Ørumgård i Jylland, søn af etatsråd Axel Bille og Sophie Seefeld. 1^o g.m. Christiane Juel 1740, som døde 1745 uden at efterlade sig livsarvinger; 2^o g.m. Mette Johanne Reedtz, f. Arenfeldt, 1752, †1762, med hvem han fik to døtre, »men begge fulgte snart deres Moder ind i Evigheden«. 3^o g.m. Caroline Agnese Raben 1766, hofdame hos kronprinsesse Sophie Magdalene, hvilket ægteskab blev velsignet med to sønner og to døtre, hvoraf den ældste søn Axel Fredrik (Frederik) Bille Brahe (Bille-Brahe) døde 1787. De tre efterladte børn og moren begræder hans død †9. jan. 1789 i Odense »efterat han havde tient 3de Konger i 56 Aar«. ¹⁶⁶ Efter personalia hædrende omtale: »Til de høie Værdigheder,

som den Salige opnaaede, der nedstammede fra ældgammel dansk Adel, gik han altsaa gradeviis frem ved Flid og efter forud erhvervede Indsigter og Duelighed deels hiemme og deels ved sine Udenlandsreiser. Hvo der besidder Forstand og Dyd nok for at agte Retskaffenhed, Guds frygt, et ædelt og ømtfølelse Hierte, høiere end blot udvortes Pragt og Glimmer, anseer vist Høiagtelse og Kiærlighed som en Pligt, der skyldes vor Salige af Alle, der forstaae at paaskønne hans sande Værd«. Kisten står sandsynligvis endnu i krypten.

37) O. 1810. Caroline Agnese Bille Brahe (Bille-Brahe), f. v(on) Raben, *9. dec. 1738, patronesse for Det adelige Jomfrukloster i Odense, i 22 år g.m. gehejmekonferentsråd Henrick (Henrik) Bille Brahe (Bille-Brahe), der døde for 21 år siden, med hvem hun fik to sønner og to døtre, hvoraf de tre endnu lever, og »taknemmelig velsigne Mindet om den bedste og ømmeste Moder«, † natten mellem 11. og 12. marts 1810 i en alder af 71 år. »I hendes Børns og deres Børns Vel fandt hun sin største Fryd og denne Fryd, ledsaget af en ved Religionen dannet og oplyst Aand var Hendes end i Dødens sidste Øieblik saligste Trøst« (jf. †altertave nr. 2, sygesæt). ¹⁶⁶ Kisten står sandsynligvis endnu i krypten.

†Eftermiddelalderlige begravelser. 1) *Frands Brockenhuis og Anne Tinhuus' begravelse* (jf. †epitafium s. 2297, †gravsten i kapellet nr. 6-7). En muret, hvælvet gravkrypt under koret, antagelig indrettet i anden halvdel af 1500-tallet (jf. s. 2239). O. 1708 var krypten 'øde og tom' uden det ringeste spor af kister.³⁷⁰ Den må dog siden være taget i anvendelse igen; i hvert fald konstaterede man i forbindelse med omlægningen af korets gulv 1972, at rummet indeholdt mindst tre ødelagte kister fra 1700-tallet, som dog ikke blev undersøgt nærmere.³⁷¹

Begravede: Anne Tinhuus †1565, begravet 8. jan. 1566;³⁷² Frands Brockenhuus †1569, tidligst begravet i kirken i 1570.³⁷²

2) *Sognepræsternes begravelse* i nordre korsarm, tidligst omtalt 1656, da gulvet over den var sunket og skulle omlægges.⁹ 1847 fremgår, at Hans Arensten Steenstrup (jf. præsterækketavle s. 2289) var den sidste præst, som blev nedsat i begravelsen.²⁷

Kirkegårdsmonumenter. 1) (Fig. 154), o. 1818, vistnok over Frederik Christian Christensen, degn, †1798 »i sit 49 Aar« og hustru M. Soelgaard, †1818 »i sit 78 Aar«. ³⁷³



Fig. 154. Kirkegårdsmonument nr. 1, o. 1818, vistnok over degn Frederik Christian Christensen (†1798) og hustru M. Soelgaard (†1818) (s. 2338). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Churchyard monument no. 1, c. 1818, probably to the parish clerk Frederik Christian Christensen (†1798) and his wife M. Soelgaard (†1818).*



Fig. 155. Kirkegårdsmonument nr. 3, o. 1864, over Anders Petersen (†1864) (s. 2239). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Churchyard monument no. 3, c. 1864, to Anders Petersen (†1864).*

Såkalddt bondegravsten af grov, rødgrå granit, 143×40×36 cm; indskriften er helt udvisket. Det opretstående monument har let indadskrånende sider på næsten kvadratisk fodstykke. På fodens forside er et indhugget timeglas under dobbelt bueslag; de øvrige sider er tomme og indrammes af enkelt bueslag. Monumentet har foroven et indhugget, nærmest kalk- eller vaseformet ornament og kileformet afslutning, i hvis midte hviler en halvkugle. På gravstedet stod desuden et †kors af træ, hvortil var fastgjort en tavle med et skriftsted, nu ophængt i nordre korsarm (jf. s. 2289). På kirkegården nord for kirken.

2) O. 1825, over Lars Andersen, legatstifter, smed på Egeskov i 55 år, †1825, 76 år gammel. ³⁷⁴

Gravsten af grå granit, angiveligt formet som en milepæl. Muligvis identisk med en 138 cm høj obelisk af grå granit uden spor af indskrift, opstillet sydøst for kirken.

3) (Fig. 155), o. 1864, over Anders Petersen, *12. marts 1841 i Skovsborg ved Viborg, †12. nov. 1864 på Trunderup Lazaret.

Kors af sortmalet støbejern, 92×54 cm, indskrift med reliefversaler og antikva.³⁷⁵ Kløverbladskors med relief af en sommerfugl foroven, et anker forneden og midt på en sekstakket stjerne. Nederst på korsstammens bagside er et forvitret støbermærke. I lapidarium nord for kirken.



Fig. 156. Kirkegårdsmonument nr. 4, o. 1867, over godsforvalter ved Stamhuset Egeskov Anders Wognsen (†1867) og hustru Rasmine Petrine Marie (†1886) (s. 2339). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Churchyard monument no. 4, c. 1867, to the steward of the Egeskov estate Anders Wognsen (†1867) and his wife Rasmine Petrine Marie (†1886).*



Fig. 157. Kirkegårdsmonument nr. 5, o. 1913, over folkemindesamleren, dyrlæge Peter Jensen (†1913) (s. 2339). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Churchyard monument no. 5, c. 1913, to the folklorist and veterinarian Peter Jensen (†1913).*

4) (Fig. 156), o. 1867, over Anders Wognsen, godsforvalter ved Stamhuset Egeskov, *7. marts 1791, †21. jan. 1867, og hustru Rasmine Petrine Marie, f. Møller, *23. juli 1806, †3. maj 1886.

Grotte af grå kunststen med indfældet, fladbuet tavle af hvidt marmor og kronet af et tilsvarende kors, 100×58 cm. Grotten har indridset kvaderstruktur samt relief af en sommerfugl foroven; på tavlen er indskrift med fordybede versaler. I lapidarium nord for kirken.

5) (Fig. 157), o. 1913, over folkemindesamleren P(eter) Jensen, dyrlæge, *1846, †1913, og hustru (Inger Marie Pedersen, †1883). Stenen er »Reist af venner«.

Bauta af grå granit med rød-hvide årer, ca. 125×55 cm, indskrift med fordybede versaler. På kirkegården øst for kirken.

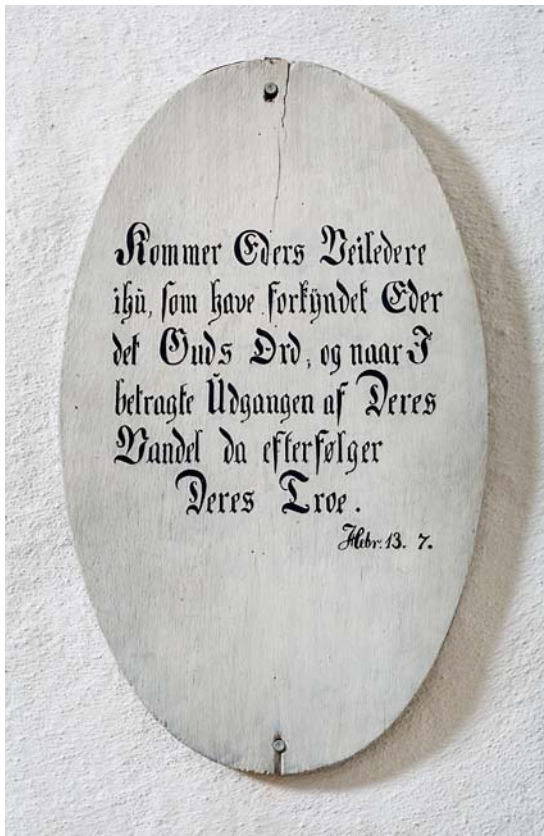


Fig. 158. Tavle med skriftsted, o. 1798, oprindelig tilhørende et kirkegårdsmonument (s. 2289, 2338). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – Tablet with scriptural text, c. 1798, originally part of a churchyard monument.

På kirkegårdens østlige del, nær kapellet, findes nyere gravsteder for ejerne af Egeskov. Blandt disse er et gravsted heget af et nygotisk gitter af sortmalet støbejern med i alt syv monumenter, deriblandt to hjulkors af sort, poleret granit, henholdsvis for Frants Preben Bille-Brahe, *1. nov. 1824, †14. april 1882, og hustru Camille, f. Harmens, *3. maj 1829, †1. febr. 1890. Deres kister stod oprindeligt i kapellet (s. 2217), men er nu angiveligt nedsat i en muret krypt under gravstedet. I græsset mod nord ses to liggester af grå granit, henholdsvis for overnævntes datter, Camille Jessie Ahlefeldt-Laurvig-Bille, f. Bille-Brahe, *18. maj 1853, †2. febr. 1927, og svigersøn, Julius Ludvig Ahlefeldt-Laurvig-Bille, *16. febr. 1849, †6. juni 1912. Også deres kister var oprindeligt hensat i kapellet.³⁷⁶

KILDER OG HENVISNINGER

Nedenfor er anført en oversigt over arkivalier eller utrykte kilder og litteratur anvendt i beskrivelsen af Kværndrup Kirke. For en oversigt over arkivalier og litteratur samt forkortelser anvendt i Svendborg Amt i almindelighed, jf. også s. 59 ff. Henvisninger til Danmarks Kirker, Kbh. 1933–, er angivet som *DK*, efterfulgt af betegnelsen på det pågældende amt; referencer inden for Svendborg Amt har dog kun sideangivelse.

Arkivalier. Rigsarkivet, København (RAK). *Reviderede Regnskaber, Kirkeregnskaber*: Regnskaber Fyn 1662–1837. 3. Nyborg Provsti. Gudme, Sunds, Ærø og Als Herreder 1662–71 (*Rev. rgsk. Rgsk. Fyn*). *Danske Kancelli*: 162d. Skånske, sjællandske, fynske, smålandske og jyske henlagte sager 1656–57 (*DaKanc.* 162d. Henlagte sager). *Håndskriftsamlingen*: XIII. Individuelle samlinger vedr. personalhistorie. Genealogisk-Heraldisk Selskab. Specialia. 306. T Tauentzien-U 3 Ulfeldt (*Håndskriftsaml.* Saml. vedr. pers.hist. Specialia 306).

Rigsarkivet, Odense (RAO). *Fyns bispearkiv*: Indberetninger om kirker og kirkegårde 1812–43 (*Bispeark.* Indb. om kirker og kirkegårde). – Synsforretninger over kirker og præstegårde 1872–98 (*Bispeark.* Syn over kirker og præstegårde). – Sunds Herreds breve 1541–1805, 1805–1968 (*Bispeark.* Sunds Hrds. breve). – Sunds og Sallinge herreder 1853–67 (*Bispeark.* Sunds og Sallinge hrdr.). *Sunds Herreds provstiarkiv*: Kirke-regnskaber 1645–75. – Justitsprotokol m.m. 1690–1824 (heri kirkesyn 1760–1824) (*Provstiark.* Justitsprot.

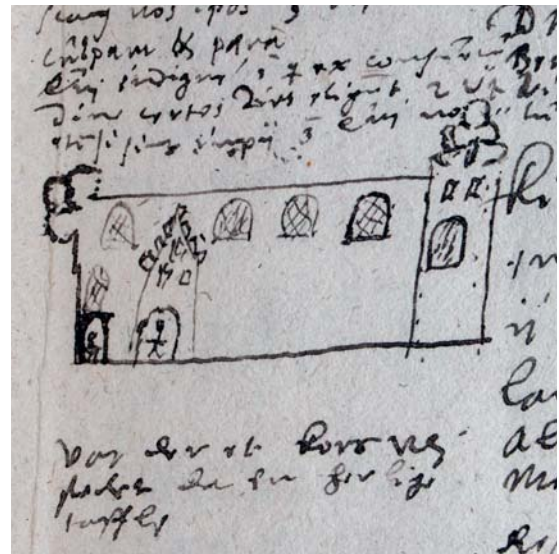


Fig. 159. Kirken gengivet i biskop Jacob Madsens visitatsbog 1588–1604. I RAO. – The church as shown in Bishop Jacob Madsen's book of visitations, 1588–1604.



Fig. 160. Kirken set fra nordøst. Tegning af J. G. Burman Becker o. 1850. I KB. – *The church seen from the north east.*

m.m.). – Breve fra biskop, amtmænd, stiftsøvrighed og forskellige 1727–1812 (*Provstiark.* Breve fra biskop m.fl.). – Forskelligt 1851–75. – Synsprotokol for kirker 1935–81 (*Provstiark.* Synsprot.). *Svendborg Amtspræst:* Synsprotokol for Sunds og Sallinge herreder 1824–39 (*Svendborg Amtspræst.* Synsprot.). *Kværndrup Sogn:* Sognepræst Mads Knudsen Lægaards tegnebog 1660–80 (*Sogneark.* Lægaard). – Diverse dokumenter 1700–1895 (*Sogneark.* Div. dok.). – Diverse breve og dokumenter 1803–19. – Diverse dokumenter 1831–82 (*Sogneark.* Div. dok.). – Embedsbog 1828–1974 (*Sogneark.* Embedsbog). *Kværndrup menighedsråd:* Forhandlingsprotokol 1904–93 (*Menighedsrådsark.* Forhandlingsprot.). – Kirkeprotokol 1924–83 (*Menighedsrådsark.* Kirkeprot.). – Diverse dokumenter 1904–84 (*Menighedsrådsark.* Div. dok.). *Den kgl. bygningsinspektør:* Sager vedr. kirkebygninger på Fyn 1896–1925. – *Fyn i almindelighed. Topografica:* 3. Indberetninger til Jessen, Thurah og Danske Atlas 1743–71 (*Fyn i alm.* 3. Indb. 1743–71). – 13. Fyn I-K. Kværndrup. Samlinger til Kværndrup Sogns historie 1706–07 (*Fyn i alm.* 13. Samlinger). – 17a. Fyn St-U. Sunds Herred. Sognepræsters efterretninger om de forskellige sogne 1760–1800 (*Fyn i alm.*

17a. Sunds Hrd. Sognepræsters efterretn.). *Stamhuset Egeskov:* Kirkeprotokol 1864–1924 (*Stamhuset Egeskov.* Kirkeprot.).

Kirkens arkiv. Kirkeprotokol 1984 ff.

Lokalhistorisk Arkiv for Gislev, Kværndrup og Ryslinge Sogne. Kværndrup Kirke.

Det Kongelige Bibliotek (KB). *Ny Kongelig Samling.* 1270. 4°. Afskrifter af Gravskrifter samlet af Klevenfeldt, 1700-tallet (*NKS.* 1270. 4°. Afskrifter af Gravskrifter). – *Kallske samling.* 377. 4°. Kopi af beskrivelse over kirkerne og herregårdene i Fyn og i Langeland, af sognepræsterne til Thuras brug forfattet 1755 (*Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755).

Nationalmuseet (NM). *Håndskriftsamlingen: Inscriptioner i Kværndrup Kirke i Svendborg Amt* (ved sognepræst Peder Andersen Claudianus o. 1708) (*NM. Inscriptioner i Kværndrup Kirke*). – 22A. *Epitaphia mit ihren Leichensteinen und Särge in Qverendrup Kirchen in Fühnen gefunden* (ved kirkeejer Sofie Juel, sognepræst Johannes (Hans) Arentsen Steenstrup og degn Chr. Wini-che, Egeskov 1765) (*NM. Epitaphia*). – C.T. Engelstoft, *Kirkene i Fyns Stift* (med register af Olaf Olsen) (*NM. Engelstoft*). – 27A fol. Valerius: Kværndrup kirkes og



Fig. 161. Romansk puds- og kalklag på skibets søndre langmur (s. 2221), set fra våbenhusets loft. Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Romanesque plaster and limewash layer on the southern long wall of the nave, seen from the loft of the porch.*

dens histories beskrivelse (1933) (NM. *Valerius* 1933). *Notebøger*: Søren Abildgaard II, 41–46 (1762). – N. L. Høyen, VIII, 20 (1830). – Henry Petersen XXXII, 72 (uden år). – Hans Stiesdal XXIX, 2 (1993). – F. Uldall I, 24 f. (1864). *Indberetninger*: Indskrifter i Vindinge (anonym, Vindinge Hrd.). – Alfred Kaae 1890 (kirkegård). – Otto Andrup 1912 (døbefont). – Chr. Axel Jensen 1925 (gravminder). – C. J. Baumbach 1952 (Frands Brockenhuus' gravsten). – Mogens Larsen 1959 (prædikestol) og 1966 (alterparti, prædikestol, herskabspulpitur). – Mogens Larsen 1970 (altertavle). – Peder Fuglsang 1972 (tmuret begravelse). – Mogens Larsen 1985 (dåbsengel). – P. Kristiansen 1991 (våbenhus). – Jens Johansen 1991–92 (mindetavle). – Karin Vestergaard Kristiansen 2004 (inventar). – Susanne Trudsø 2005 (gravkapel). – Lise Thillemann 2010 (kalkmalerier). – Hans Mikkelsen 2011 (dør i nordre korsarm). – Henriette Rensbro 2011 (gulve). – Ida Haslund 2012 (kalkmalerier).

Rønnow Arkitekter A/S. Det Kgl. Bygningsinspektors arkiv: Kværndrup Kirke (Rønnow Arkitekter. *Det kgl. bygningsinsp.ark.* Kværndrup K.).

Tegninger og opmålinger. *Rigsarkivet, København* (RAK). Håndskriftsamlingen: I. Individuelle samlinger af blandet indhold. Terkel Klevenfeldt, 69–71 (fire

gravsten). – VI. Danmarks topografi. F9. Tegninger af monumenter i Kværndrup Kirke (fem gravsten ved Niels Ringe o. 1825–50).

Rigsarkivet, Odense (RAO). *Sogneark.* Div. dok. (grundplan ved S.V. Wiberg o. 1850).

Det Kongelige Bibliotek (KB). *Kallske saml.* 377. 4° (dørføj, tegnet af kapellan J. Jessen 1755). – NKS. 1270. 4° (usigneret grundplan, formentlig slutningen af 1700-tallet). – Burman Becker o. 1865 (eksteriør, fire gravsten).

Danmarks Kunstbibliotek. Frits Bo Jørgensen 1959 (plan, længde- og tværsnit samt facadeopstalter).

Nationalmuseet (NM). *Bygning*: C&W Arkitekter 2005 (plan, tværsnit, længdesnit i forbindelse med renovering, tryk). *Kalkmalerier*: Johanne Velling 2011 (tre farvelagte tegninger). *Inventar*: Jacob Christensen 1808/09 (dørføj). *Gravminder*: Søren Abildgaard 1762 (syv gravsten). – Niels Ringe o. 1825–50 (to gravsten). – Fire usigtede og udaterede tegninger (gravsten). – N. C. Christensen 1904 (gitter, tryk).

Lokalhistorisk Arkiv for Gislev, Kværndrup og Ryslinge Sogne. Johs. Kragh o. 1943 (forslag til alter). – Dan Fink 1948 (forslag til alterbord og alterprydelse).

Rønnow Arkitekter A/S. Det Kgl. Bygningsinspektors arkiv (Rønnow Arkitekter). Lars Mindedal 1969–71 (situationsplan af kirkegården, plan af kirken, forskellige detailplaner og snit i forbindelse med restaurering af kor og nordre korsarm, tryk). – Lars Mindedal 1974 (plan, tværsnit, længdesnit, opstalter af facader, tryk).

Privateje. J. Vilh. Petersen 1881/82 (timeglas).

Litteratur. F. R. Friis, »Historisk-topografiske Efterretninger om Kværndrup Sogn«, *Samlinger til Fyens Historie og Topographie*, Fyens Stifts literære Selskab (udg.), 8, Odense 1881, 215–400 (*Friis* 1881). – Volmer Valerius, »Kirken«, *Kværndrup Sogn af stedlige og stedkendte Mænd*, H. C. Frydendal (red.), Odense 1943, 167–93 (*Valerius* 1943). – *Kværndrup Kirke. Prospekt* (album med indklæbede fotos, indkommet i NM 1951). – Hans Berner Schilden Holsten, *Kværndrup Kirke*, 1952. – T. Ryberg Schou, *Kværndrup Kirke*, Ringe 1979. – Ida Haslund, Martin Wangsgaard Jørgensen og Sissel F. Plathe, »Husk på døden – om nyopdagede kalkmalerier i Kværndrup Kirke«, *Nationalmuseets Arbejdsmark* 2012, 102–15 (*Haslund m.fl.* 2012).

Historisk indledning ved Rikke Ilsted Kristiansen, kirkens omgivelser og bygning ved Pia Katrine Lindholt, kalkmalerier, inventar og gravminder ved Rikke Ilsted Kristiansen, heraf dog orgler ved Kristian Lumholdt. Arkivalielæsning ved Ida Marie Bjørlig, Marie Louise Blyme, Rasmus Christensen og Bjørn Westerbeek Dahl m.fl. Oversættelser ved James Manley (engelsk) og Peter Zeeberg (latin). Korrektur ved Anne Frovin. Teknisk og grafisk tilrettelæggelse ved Mogens Vedsø. Redaktionen afsluttet september 2019.

- ¹ *Diplomatarium Danicum*, Det danske Sprog- og Litteraturselskab (udg.), 3, III, Kbh. 1963, nr. 63 (efter 29. sept. 1348).
- ² KB. *Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755; Hans de Hofman, *Samlinger af publique og private Stiftelser, Foundationer og Gavebreve* VI, Kbh. 1760, 46. Seks afladsbreve fra 1393, 1394, 1396, 1419, 1433 og 1445 er tidligere henført til Kværndrup Kirke; heraf omtaler flere en indvielse af kirken til Skt. Laurentius, se f.eks. Erich Pontoppidan og Hans de Hofman, *Den danske Atlas* VI, Kbh. 1774, 716, Henry Petersen, »Gudme Kirke i Fyen og dens Malerier fra 1488«, *Kirkehistoriske Samlinger*, III, 2, 592 og Friis 1881 256 og 316 ff. Som påvist af John M. Møller, »Om Afladsbreve til Kjærum Kirke«, *Kirkehistoriske Samlinger*, V, 5, 1901-03, 151-56, henviser disse afladsbreve imidlertid til Kærum Kirke (Båg Hrd., Odense Amt) og ikke til Kværndrup. Jf. også *Danmarks Stednavne*, Stednavneudvalget og Institut for Navneforskning ved John Kousgaard Sørensen (udg.), nr. 13: Svendborg Amts bebyggelsesnavne, Kbh. 1958, 48 og nr. 14: Odense Amts bebyggelsesnavne, Kbh. 1969, 291.
- ³ *Danske Magazin* IV, 2, 1873, 51.
- ⁴ »Register paa Præsternes Underholdning i Nyborg Len 1554«, *Fra Fyens Fortid. Samlinger og Studier*, G. Wad (udg.), 1, 1916, 133.
- ⁵ *Danske Kirkelove*, Holger Fr. Rørdam (udg.), I, Kbh. 1883, nr. 415 (7. jan. 1555).
- ⁶ *Danske Kirkelove* (note 5), II, Kbh. 1886, nr. 44 (31. dec. 1559). Eftersom patronatsretten tilhørte 'herrefolk', modtog kirken til forskel fra de fleste andre kirker i herredet ikke et eksemplar af Hans Thomesens salmebog o. 1572, jf. RAK. *Håndskriftsamlingen*. VI F 5. Uddrag af Sunds Herreds gamle Provstebøger 1572 m.m. Tilsvarende modtog heller ikke kirkerne i Sørup (s. 451) og Egense (s. 1906) et eksemplar.
- ⁷ RAO. *Sogneark*. Div. dok.
- ⁸ *Biskop Jacob Madsens visitatsbog 1588-1604*, Jens Rasmussen og Anne Riising (udg.), Odense 1995, 209.
- ⁹ RAK. *DaKanc.* 162d. Henlagte sager 7. juni 1656.
- ¹⁰ Aage Fasmer Blomberg, *Fyns vilkår under svenskekrigene 1657-1660*, Odense 1973, 416; jf. også Friis 1881 262.
- ¹¹ RAO. *Sogneark*. Lægaard; embedsbog; NM. *Inscriptioner i Quærndrup Kirke* 33.
- ¹² Evald Tang Kristensen, *Danske Sagn* III, Silkeborg 1895, 156 (nr. 802).
- ¹³ Evald Tang Kristensen, *Danske Sagn* II, Århus 1893, 309 (nr. 247) og 344 (nr. 392).
- ¹⁴ *Tang Kristensen 1895* (note 12), 34 (nr. 169).
- ¹⁵ J. M. Thiele, *Danmarks Folkesagn*, 2, Kbh. 1843, 43.
- ¹⁶ *Tang Kristensen 1893* (note 13), 350 f. (nr. 28 og 30), 353 (nr. 43); Jørgen Skaarup, »Liglammet«, *Skalk* 1977, 3, 12-15.
- ¹⁷ *Tang Kristensen 1893* (note 13), 353 (nr. 40).
- ¹⁸ *Tang Kristensen 1893* (note 13), 351 (nr. 29).
- ¹⁹ Evald Tang Kristensen, *Danske Sagn* V, Silkeborg 1897, 244 (nr. 876).
- ²⁰ *Tang Kristensen 1897* (note 19), 308 f. (nr. 1076).
- ²¹ NM. Den Kongelige Mønt- og Medaillesamling. Fundprotokol V, 1921/22, nr. 1498.
- ²² Mønten, med j.nr. 722/2011, er pt. utilgængelig pga. konservering.
- ²³ Den blev tidligere kaldt 'eksercerpladsen'; RAO. *Sogneark*. Div. dok.
- ²⁴ RAO. *Bispeark*. Sunds Hrds. breve.
- ²⁵ NM. *Valerius 1933* 14.
- ²⁶ RAK. *Rev. rgsk.* Rgsk. Fyn.
- ²⁷ RAO. *Sogneark*. Embedsbog.
- ²⁸ RAO. *Bispeark*. Indb. om kirker og kirkegårde.
- ²⁹ RAO. *Svendborg Amtsprovsti*. Synsprot.
- ³⁰ RAO. *Provstiark*. Synsprot.
- ³¹ NM. *Valerius 1933* 10.
- ³² Kirkens arkiv. Kirkeprotokol 1984 ff.
- ³³ 1968 skulle lågepartiet rettes op; RAO. *Provstiark*. Synsprot.; *Sogneark*. Div. dok.
- ³⁴ RAO. *Provstiark*. Breve fra biskop m.fl.
- ³⁵ På porten var hans initialer og årstallet. 1894 bestod en indgang af et par 'solide låge-piller af hugne kampesten, sat i cement'; der er formentlig tale om samme port. NM. *Valerius 1933* 11 og 1943 190; RAO. *Bispeark*. Syn over kirker og præstegårde; *Stamhuset Egeskov*. Kirkeprot.
- ³⁶ RAO. *Menighedsrådsark*. Kirkeprot.
- ³⁷ J. P. Trap, *Statistisk-topographisk Beskrivelse af Kongeriget Danmark*, 2. udg., IV, Kbh. 1873, 243.
- ³⁸ J. P. Trap, *Kongeriget Danmark*, 3. udg., H. Weitemeyer (udg.), Kbh. 1899, III, 642.
- ³⁹ Om en af tegningerne viser kapellets oprindelige udseende, eller de alle er forslag til istandsættelse, er uvist.
- ⁴⁰ Planerne for ombygningen nævnes 2010. Kirkens arkiv. Kirkeprotokol 1984 ff. Grunden blev erhvervet 1985; Rønnow Arkitekter. *Det kgl. bygningsinsp.ark.* Kværndrup K.
- ⁴¹ Hans de Hofman, *Samlinger af publique og private Stiftelser, Foundationer og Gavebreve for hele Dannemark fra 1760 til 1780* XI, Kbh. 1780, 174-84.
- ⁴² Den nuværende trætavle har erstattet den oprindelige, som var forfalden. Hvornår tavlerne er opsat, vides ikke.
- ⁴³ J. P. Trap, *Danmark*, 5. udg., Niels Nielsen, Peter Skautrup og Povl Engelstoft (red.), Kbh. 1957, V, 2, 694.
- ⁴⁴ I NM findes et sæt tegninger af J. Vilh. Petersen uden årstal af et kapel på Kværndrup kirkegård. De er formentlig forslag til et nyt kapel, som aldrig blev realiseret. RAO. *Provstiark*. Synsprot.
- ⁴⁵ Trækranen bliver i både *Trap 3. udg.* (note 38), 640, 4. udg. (J. P. Trap, *Kongeriget Danmark*, 4. udg., Gunnar Knudsen (udg.), Kbh. 1923, IV, 695, og 5. udg. (note 43), 695, omtalt som asketræer, og det er sandsynligt, at den fældede del af kranen var denne art.



Fig. 162. Sammenstødet mellem det romanske skib og vestforlængelsen (s. 2226), set fra syd. Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Junction of the Romanesque nave and the western extension seen from the south.*

⁴⁶ 1847 nævnes, at den på to sider var inddelt i to terrasser; RAO. *Sogneark.* Embedsbog.

⁴⁷ Pladerne fandtes stadig 1864, men de var væk 1933. En enkelt plade er bevaret og hænger i nordre korsarm (s. 2340). NM. *Valerius* 1933 13.

⁴⁸ NM. *Valerius* 1933 11-13; RAO. *Sogneark.* Embedsbog.

⁴⁹ RAO. *Provstiark.* Justitsprot. m.m.

⁵⁰ RAO. *Sogneark.* Diverse breve og dokumenter 1803-19.

⁵¹ RAK. *Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet*, 1. kontor. Journaler 1850 B.

⁵² RAO. *Sunds Herreds Provsti.* Forskelligt 1851-75.

⁵³ NM. *Valerius* 1933 10 og 14.



Fig. 163. Vestforlængelsens sydmur med teglsten lagt i polsk skifte, set fra loftet (s. 2226). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – South wall of western extension with bricks laid in Flemish bond, seen from the loft.

⁵⁴ V. J. Brøndegaard, »Traditioner om fynske træer«, *Fynske Årbøger* 1977, 61.

⁵⁵ Den romanske kirkes grundplan er svært erkendelig i praksis på grund af tilføjesen af hvælv (s. 2233) og korsarme (s. 2236). Derved blev størstedelen af det romanske (†)kors langmure gennembrudt. Hvælvpillerne mellem skibets nuværende første og andet fag står skævt i forhold til murene (fig. 43); det må være her, †triumfuren mellem det romanske (†)kor og skib har været.

Grundet kirkens senere ombygninger har bygningshistorien været tolket på forskellig vis gennem tiden. I midten af 1800-tallet udfærdigede præst og personalhistoriker S. V. Wiberg en grundplan (fig. 37) (jf. note 7) med sin tolkning af bygningshistorien. Han mente, at det romanske (†)kor havde været i korsskæringen. Det samme gjorde biskop C. T. Engelstoft 1859 (NM. *Engelstoft*), mens *Trap 2.-5. udg.* (1873-1953) (note 37, 38, 45 og 43) tolkede det senmiddelalderlige kor som værende det romanske (†)kor; denne tolkning fremlagde også V. Valerius 1933 (NM. *Valerius* 1933).

⁵⁶ Der er nedrevet mere af det romanske skibs søndre langmur end af den nordre.

⁵⁷ Det kan ikke bestemmes, om †apsiden har haft dobbeltsokkel som skibet, da der ikke er bevaret krumme kvadre med skråkant.

⁵⁸ En middelalderlig facadepudsning er ligeledes bevaret i bl.a. Tveje Merløse Kirke (DK Holbæk 2956).

⁵⁹ J. Vellev, »Ansigtet på kvadre og lidt om skaktavlkvadre«, *Romanske Stenarbejder* 5, 91-100.

⁶⁰ Syddøren er 170 cm bred i facaden og 180 cm i bagmuren.

⁶¹ Der kan muligvis være bevaret en lille del af et rundbuet stik mod vest, men det er usikkert pga. den tykke kalkning.

⁶² I facaden kan dørens bredde ikke afgøres, da flere sokkelsten er udskiftet (fig. 14).

⁶³ Der er ført et skorstensrør (s. 2250) lodret gennem vinduesåbningen, så vinduet er tilmuret i flugt med bagmuren, mens der er en mindre åbning (45×15 cm) i facaden. J. Helms nævner 1894, at kirken pga. sin placering højt på kirkebakken og det romanske vindues delvise tilmuring til skydeskår kan have været en forsvarskirke med et nedbrudt forsvarstårn mod vest; det er dog ikke sandsynligt; J. Helms, *Danske Tufstenskirker* 1, Kbh. 1894, 110.

⁶⁴ 1943 var et nordligt vindue synligt, men den kraftige kalkning af både facade og bagmure gør det svært at afgøre dets præcise placering (jf. fig. 19); *Valerius* 1943 169.

⁶⁵ RAO. *Stamhuset Egeskov*. Kirkeprot.

⁶⁶ Det romanske skibs skråkantede hjørnesokkelsten

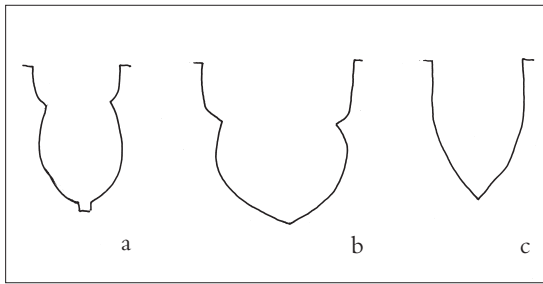


Fig. 164. Ribbeprofiler. 1:10. a. Skibets første fag. b. Skibets tredje og femte fag. c. Søndre og nordre korsarm. Målt af Thomas Bertelsen og Pia K. Lindholt, tegnet af sidstnævnte 2019. – *Rib profiles. a. First bay of nave, b. Third and fifth bay of nave. c. South and north transepts.*

blev flyttet til vestforlængelsens hjørner. Derudover er flere kvadre lagt i murens hjørner.

⁶⁷ Vestdøren var tilmuret 1847, jf. RAO. *Sogneark.* Embedsbog, og Henry Petersen omtaler den ligeledes som blændet, jf. notebog XXXII (uden år), 72, i NM.

⁶⁸ I bagmuren har dørens stik været ca. 180 cm over nuværende gulvniveau.

⁶⁹ Det nordlige vindue er blændet fra facaden til lysningen med teglsten i munkestensformat, men indtil 2010 var det tilmuret i flugt med bagmuren i gule normalsten. De mindre teglsten blev fjernet, så vinduet fremstår som en blanding i bagmuren. Den indre sålbænk, som kan være nyere, er desuden lagt af teglsten i munkestensstørrelse på fladen og er meget skrå (jf. fig. 20). Foto i Lokalhistorisk Arkiv for Gislev, Kværndrup og Ryslinge Sogne.

⁷⁰ Vinduerne og hvælvet respekterer ikke hinanden, hvorfor der ikke har været påtænkt hvælv ved vestforlængelsens opførelse.

⁷¹ En utraditionel placering af kirketårnet kendes bl.a. ved fem kirker i Haderslev Amt (se *DK Sjydl* 2724), og både topografiske og økonomiske forhold kan have haft betydning for ikke at opføre et tårn mod vest. Thomas Bertelsen, »Desorienterede kirketårne. Praktiske løsninger og arkitektoniske idealer i senmiddelalderens kirkebyggeri«, *hikuin* 33, 2006, 11–28.

⁷² Over tilbagespringet er murene en hel sten tyndere.

⁷³ Spejlet er udmuret og dets stik fjernet ved indsætningen af det nuværende vindue 1865 (s. 2241).

⁷⁴ Da hele den søndre side af tårnet er ombygget 1889 (s. 2244), kendes der ikke til rester af den oprindelige gavl mod syd.

⁷⁵ Teglstenene i spindlen er tilspidsede og ikke runde eller kantede, som er den typiske form. *Kulturhistorisk Leksikon for nordisk middelalder*, Allan Karker (red.), XVIII, Kbh. 1974, sp. 570.

⁷⁶ 1881 nævnes, at trinnene skulle belægges med træ. RAO. *Bispeark.* Syn over kirker og præstegårde.

⁷⁷ I facaden mod nord og øst er en vandret linje mellem tårnets oprindelige murkrone og forhøjelsen, og fire skifter over de senmiddelalderlige glamhullers stik er et tilbagespring i murværket.

⁷⁸ Bomhullerne i tårnets bagmure (s. 2228) er placeret under hvælvets skjoldbue, hvorfor hvælvet er opført efter tårnet.

⁷⁹ Pillernes forskellighed er formentlig et resultat af, at koret snævrer ind mod øst, hvorfor pillerne mod vest er gjort bredere end de østlige. Derved bliver hvælvet mere rektangulært end trapezformet.

⁸⁰ *Haslund m.fl.* 2012 107.

⁸¹ Murene er begyndt at hælde udad, og derved opstår et mellemrum mellem skjoldbuerne og væggen, som er udfyldt med tegl. I eksempelvis Stenstrup Kirke (s. 2133) er dette tilfældet for alle hvælvene pga. dårlig fundering af kirkens mure.

⁸² Trappen fører ned i den sydøstlige, opfyldte hvælv-lomme, og det kan ikke bestemmes, om der er flere end seks trin.

⁸³ Placeringen af våbenhuset respekterer det bevarede, romanske vindue, hvis funktion man muligvis har ønsket at bibeholde. I så fald skulle våbenhuset være ældre end skibets hvælv.

⁸⁴ Det flade træloft nævnes 1803 og 1862. RAO. *Provstiark.* Justitsprot. m.m.; *Stamhuset Egeskov.* Kirkeprot.

⁸⁵ I skibets murkrone er udhugget tre trin ned til våbenhusets loft. Vangerne til trappen er muret i røde og gule teglsten i munkestensformat.

⁸⁶ På Jacob Madsens skitse af kirken er tegnet en tilbygning placeret langt mod vest på sydsiden; højst sandsynligt våbenhuset (jf. fig. 159). Søndre korsarm kan have været planlagt som gravkapel fra opførelsen;



Fig. 165. Kurvehanksformet vinduesstik i nordre korsarms østmur (s. 2237). Foto Hans Mikkelsen 2011. – *Basket-handle window arch in east wall of north transept.*

det er dog usikkert pga. det usikre opførelsestidspunkt. *Jacob Madsens visitatsbog* (note 8), 210; RAO. *Menighedsrådsark.* Forhandlingsprot.

⁸⁷ Snarest blev korsarmene opført i Laurids Brockenhuus' (†1604) tid som kirkeejer. Jakob Ulfeldt fik først ejerskab til Egeskov og dermed kirken 1616, hvor selve indretningen af kapellet fandt sted.

⁸⁸ De blev antagelig opsat på foranledning af en af kirkens ejere efter middelalderen, Frands eller Laurids Brockenhuus (s. 2213).

⁸⁹ *Friis 1881* 291.

⁹⁰ Korsarmens langmure er placeret ud for det romanske (†)kors og skibs østhjørner, og da murene er lige lange, bliver orienteringen på tilbygningen østlig. Skibets østre gavltrekanter er muligvis nedrevet ved opførelsen af korsarmene.

⁹¹ Fronten på de krumme kvadre er blevet behugget, så deres krumning næsten er forsvundet (fig. 16).

⁹² Det vides ikke med sikkerhed, hvornår vinduet er blændet. Det kan senest være sket ved anlæggelsen af nedgangen fra kirkegården til (†)krypten (s. 2239), hvor en del af østfacaden blev omsat.

⁹³ Nordre korsarm har haft et tilsvarende vindue mod øst (fig. 165). På tegningen 1765 (fig. 107) ses et spidsbuet vestvindue, men dets form er sandsynligvis fortegnet.

⁹⁴ Den kraftige pille omtales 1933 som et »skab«, men da den ikke er hul, synes det ikke sandsynligt; NM. *Valerius 1933* 34.

⁹⁵ På korsarmens vestsiden skulle være indmuret en kvadersten med årstallet '1394' indhugget. Det er tvivlsomt, om denne sten har eksisteret. Den er tidligere sat i forbindelse med flere afladsbreve, som fejlagtigt blev henført til Kværndrup Kirke (jf. note 2). RAO. *Sogneark.* Embedsbog.

⁹⁶ Mod syd er på begge sider af arkaden en halvstens-tyk opmuring, som ribberne hviler på. Murværket ved sammenstødet mellem korsarmens mure og den romanske kirke er kraftigt ombygget, bl.a. er kampe-stensfacaden ved det romanske (†)kors nordøsthjørne omsat.

⁹⁷ Som de øvrige hvælv er det pudset på oversiden, hvorfor kappernes konstruktion ikke er synlig.

⁹⁸ *Valerius 1943* 173.

⁹⁹ Fotos i NM; RAO. *Sogneark.* Div. dok.

¹⁰⁰ Et murstensstort hul blev lavet i nordøsthjørnet af (†)kryptens hvælv, og derigennem blev sænket et kamera, hvilket muliggjorde optagelse af flere fotografier af dens indre. Fotografier i NM og indb. ved Peder Fuglsang 1972 smst.

¹⁰¹ Det er muligt, at (†)krypten og korsarmen er opført samtidig.

¹⁰² 1847 omtales, at adgangen var ad en vindeltrappe, men der var formentlig tale om en ligeløbstrappe; RAO. *Sogneark.* Embedsbog; *Stamhuset Egeskov.* Kirke-prot.

¹⁰³ De næsten lodrette luftkanaler er eneste adgangsvej ned i (†)krypten i dag. 1827 skulle (†)kryptens 'vinduer' have nye rammer; de var endnu ikke blevet skiftet 1829. RAO. *Svendborg Amtsprovsti.* Synsprot.

¹⁰⁴ En del af østfacaden blev ommuret ved gennem-brydningen af nedgangen fra kirkegården. NM. *Valerius 1933* 35; *Information* 26. aug. 1983.

¹⁰⁵ (†)Kryptens uregelmæssige grundplan kan indikere, at sydvesthjørnet er et muret $\dagger$ benhus.

¹⁰⁶ Nedgangen blev tilmuret 1810 efter den sidste begravelse (s. 2330), men må siden være genåbnet. Den var ikke tilmuret 1862, men lukket 1923; RAO. *Menighedsrådsark.* Forhandlingsprot.

¹⁰⁷ NM. Indb. ved Hans Mikkelsen 2011.



Fig. 166. *Lysestage, 1600-1700-tallet, muligvis fra kirken (s. 2273). I Svendborg Museum. Foto Arnold Mikkelsen 2017. – *Candlestick, 1600-1700s, possibly from the church.

¹⁰⁸ NM. Indb. ved Hans Mikkelsen 2011; Rønnow Arkitekter. *Det kgl. bygningsinsp.ark.* Kværndrup K.

¹⁰⁹ Jf. plan og foto i NM. *Kværndrup Kirke. Prospekt.*

¹¹⁰ Fyrkælderen er i dag tom, og adgangen er ved en høj metalstige. Over kælderen var planlagt en lav bygning (fig. 36b), men den blev ikke realiseret.

¹¹¹ RAO. *Sogneark.* Div. dok; Korrespondance i NM.

¹¹² *Danske Kirkelove* (note 5), II, Kbh. 1886, nr. 44 (31. dec. 1559).

¹¹³ RAO. *Sogneark.* Lægaard; Embedsbog.

¹¹⁴ RAO. *Fyn i alm.* 17a. Sunds Hrd. Sognepræsters efterretn.

¹¹⁵ RAO. *Provstiark.* Breve fra biskop m.fl.; Justitsprot. m.m.

¹¹⁶ Friis 1881 319; Valerius 1943 189; RAO. *Provstiark.* Justitsprot. m.m.

¹¹⁷ NM. *Engelstoft.*

¹¹⁸ NM. F. Uldall, notebog I, 1864, 25.

¹¹⁹ RAO. *Bispeark.* Sunds og Salling hrdr.; *Stamhuset Egeskov.* Kirkeprot.; Valerius 1943 190.

¹²⁰ NM. Valerius 1933 36.

¹²¹ Vinduerne i søndre korsarm er lavere end de øvrige, da de respekterer placeringen af vægmonumentet (s. 2300).

¹²² Cementpudsen er bevaret på væggene i koret, omkring korsarmsarkaderne mod skibet, på de sydlige



Fig. 167. Døbefont nr. 4, 1865 (s. 2276). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – Font no. 4, 1865.



Fig. 168. Stempler på dåbsfad fra slutningen af 1600-tallet (s. 2277). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – Stamps on baptismal dish from end of 1600s.

vægge i skibets andet, tredje og fjerde fag og på flere af hvælvpillerne (s. 2234). Et eksempel på fuldstændig bevaret cementpuds findes i Ollerup Kirke (s. 2015).

¹²³ Korbuens fals mod skibet er opstået ved cementpudsningen og muligvis en skalmuring af triumfmuren.

¹²⁴ I NM findes usignede tegninger af vestgavlen fra Lehn Petersens Tegnestue (fig. 38).

¹²⁵ Teglstenene er sandsynligvis genbrugt fra den nedtagne gavl.

¹²⁶ <https://arkivet.thorvaldsensmuseum.dk/artikler/doebefonten-til-brahetrolleborg-kirke,set7.marts.2019>.

¹²⁷ RAO. *Bispeark.* Syn over kirker og præstegårde.

¹²⁸ *Trap 4. udg.* (note 45), 695. Ifølge *Trap 3. udg.* (note 38), 641, var det arkitekt J. Vilh. Petersen, som stod for tårnets genopbygning.

¹²⁹ RAO. *Bispeark.* Syn over kirker og præstegårde; *Stamhuset Egeskov.* Kirkeprot.

¹³⁰ Korrespondance i NM.

¹³¹ *Fyns Stiftsbog* 2008 176.

¹³² Renovering omtales bl.a. i Kirkens arkiv. Kirkeprotokol 1984 ff.; Forslag til indvendig istandsættelse 2005 ved C&W Arkitekter, i NM.

¹³³ Flere ommuringer i facaden tydede på, at der havde været en ældre dør på stedet, men ved gennembyrningen konstateredes kun oprindeligt murværk. Der er formentlig tale om reparationer i facaden, efter Ærkebiskabsopgangen blev nedrevet (s. 2240). NM. Indb. ved Hans Mikkelsen 2011.

¹³⁴ RAO. *Sogneark.* Div. dok.; Rønnow Arkitekter. *Det kgl. bygningsinsp.ark.* Kværndrup K.

¹³⁵ Hvælvpillernes fundamentsten er synlige under stolestaderne, så det senmiddelalderlige gulvniveau har formentlig været i omtrent samme niveau som i dag.

¹³⁶ Friis 1881 296.

¹³⁷ Rønnow Arkitekter. *Det kgl. bygningsinsp.ark.* Kværndrup K.

¹⁵⁴ 'ra' er tilføjet over linjen.

¹⁵⁵ Om livshjulet, se Torkel Eriksson, »Lykkehjul og Livshjul«, *Danske Kalkmalerier. Sengotik 1475-1500*, Ulla Haastrup (red.), Kbh. 1991, nr. 24, og Bodil Franck, »Moraliteter«, *samme. Gotik 1375-1475*, Kbh. 1985, nr. 57.

¹⁵⁶ Mere end 40 udsmykninger, der ud fra de daterede dekorationer i Kværndrup 1484 og Mesinge 1517 (DK Odense 4612) spænder over fire årtier, er henført til Træskomalerens værksted eller kreds; *Haslund m.fl. 2012* 113 f.

¹⁵⁷ *Haslund m.fl. 2012* 112 f.

¹⁵⁸ *Haslund m.fl. 2012* 109-12.

¹⁵⁹ NM. Indb. ved Lise Thillemann 2010.

¹⁶⁰ L. M. Wedels *Indenlandske Rejse igjennem de betydeligste og skønneste Egne af de danske Provindser*, Kbh. 1803, 34.

¹⁶¹ *Biskop Jacob Madsens visitatsbog* (note 8), 209 f.

¹⁶² RAO. *Sogneark*. Lægaard; manuskriptet er afskrevet af sognepræst J. A. Lassen i *Sogneark*. Embedsbog.

¹⁶³ NM. *Inscriptioner i Quærndrup Kirke*. Beskrivelsen, der er skrevet på et vanskeligt forståeligt latin, omfatter 124 sider; dog er de første 28 sider udkåret. Den er indsendt til Nationalmuseet i 1820, jf. Victor Hermansen, »Håndskrifter vedrørende Danmarks topografi i Nationalmuseets 2. afdelings bibliotek«, *Fortid og Nutid* 5, 1924-25, 64. Beretningen er usigneret, men forfatteren kan udledes af bemærkninger i teksten, jf. notat i NM. Dateringen, o. 1708, kan udledes af en bemærkning om et tyveri, udført 'for 49 år siden af den ugudelige fjende' (s. 34), dvs. under Karl Gustav-krigene. Dele af beretningen er oversat og ligger sammen med denne; delvise oversættelser findes desuden i RAO. *Fyn i alm.* 3. Indb. 1743-71 og 17a. Sunds Hrd. Sognepræsters efterretn. Om manuskriptet se også NM. *Valerius* 1933 89 ff., der også har oversat udvalgte passager til dansk.

¹⁶⁴ KB. *Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755.

¹⁶⁵ RAO. *Fyn i alm.* 3. Indb. 1743-71 og, næsten enslydende, 17a. Sunds Hrd. Sognepræsters efterretn.; se også *Valerius* 1933 91 f., i NM.

¹⁶⁶ RAO. *Fyn i alm.* 13. Samlinger.

¹⁶⁷ Sofie Justdatter Juel bekostede også istandsættelse af Kirkeby Kirke, jf. s. 2089.

¹⁶⁸ RAO. *Bispeark*. Sunds og Sallinge hrdr.; *Stamhuset Egeskov*. Kirkeprot.

¹⁶⁹ *Friis* 1881 290.

¹⁷⁰ RAO. *Sogneark*. Div. dok.; *Menighedsrådsark*. Kirkeprot.

¹⁷¹ NM. *Inscriptioner i Quærndrup Kirke* 36.

¹⁷² RAO. *Sogneark*. Embedsbog; *Stamhuset Egeskov*. Kirkeprot.

¹⁷³ *Friis* 1881 294.

¹⁷⁴ NM. Indb. ved Mogens Larsen 1966.

¹⁷⁵ RAO. *Sogneark*. Lægaard; embedsbog; NM. *Inscriptioner i Quærndrup Kirke* 36.



Fig. 170. Prædikestol, 1599, med sekundært tilføjet fyldning med akantusmontant (s. 2279). Foto Kristian Hude 1910. I NM. – Pulpit, 1599, with secondary addition of acanthus riser.

¹⁷⁶ NM. *Inscriptioner i Quærndrup Kirke* 96; RAO. *Fyn i alm.* 3. Indb. 1743-71; *Fyn i alm.* 17a. Sunds Hrd. Sognepræsters efterretn.

¹⁷⁷ *Valerius* 1943 191.

¹⁷⁸ NM. Indb. ved Mogens Larsen 1970.

¹⁷⁹ NM. Indb. ved Mogens Larsen 1970; Sissel F. Plathe og Jens Bruun, *Danmarks Middelalderlige Altertavler – og anden billedbærende kirkeudsmykning af betydning for liturgien og den private andagt* 1-2, 2010, 548.

¹⁸⁰ *Plathe og Bruun* 2010 (note 179) 548.

¹⁸¹ *Plathe og Bruun* 2010 (note 179) 548; RAO. *Sogneark*. Div. dok.

¹⁸² Søjlerne placering fremgår ikke, men de har antagelig flankeret midtskabets relieffer, måske som erstatning for tilsvarende, oprindelige stykker (se f.eks. Allerup, DK Odense 3627).

¹⁸³ Fornyetserne, i lindetræ, omfattede i midtskabet dele af murkronen, den næstældste konges venstre og den yngste konges højre underarm samt Jesusbarnets højre underarm. Begge de nederste figurer i nordflø-

jen og de øverste i sydflojen havde nye højrehænder, mens Katharinafiguren havde ny venstrehånd, der dog var faldet af og lagt i hendes krone, og apostelfiguren ved siden af hende manglede højre hånd. NM. Indb. ved Mogens Larsen 1970.

¹⁸⁴ Ideen om at lade tavlen nystaffere af en kunstner blev fremsat af Mogens Larsen 1970, der fandt, at den daværende rødbrune bejdse slørede snitværkets detaljer. Han vurderede endvidere, at en afrensning af træet ville give et for forsk resultats på grund af de anvendte, meget lyse træsorter. NM. Indb. ved Mogens Larsen 1970.

¹⁸⁵ Samme maler udførte 1852 et (†)altermaleri til Lunde Kirke (s. 2196), og 1866 et altermaleri til Ryslinge Kirke (Gudme Hrd.).

¹⁸⁶ Jf. tegning i Lokalhistorisk Arkiv for Gislev, Kværndrup og Ryslinge Sogne; Korrespondance i NM.

¹⁸⁷ *Biskop Jacob Madsens visitatsbog* (note 8), 209 f.; Louise Lillie, »Biskop Jakob Madsen og billederne«, *Fynske Årbøger* 1989, 28.

¹⁸⁸ Beskrivelsen af altertavlen omhandler motiverne i det fjerde og femte »theatrum«, hvilket muligvis skal forstås som hhv. et felt i en af sidefløjene og midtskabet (idet det femte 'theatrum' betegnes som 'det vigtigste, midterste og største sted'); dog kan det vel ikke fuldstændig udelukkes, at beskrivelsen angår i øvrigt ukendte malerier på sidefløjenes bagsider. NM. *Inscriptioner i Quærndrup Kirke* 31 ff. Beskrivelsen af tavlens øvrige motiver må have stået på de sider, der er udsåret af manuskriptet (jf. note 163).

¹⁸⁹ NM. *Inscriptioner i Quærndrup Kirke* 32.

¹⁹⁰ *Biskop Jacob Madsens visitatsbog* (note 8), 210; *Plathe og Bruun 2010* (note 179), 548 f. En altertavle med monstransskab i predellaen findes i Sanderum Kirke (DK Odense 2954), jf. også Thuro s. 2405.

¹⁹¹ NM. *Inscriptioner i Quærndrup Kirke* 34.

¹⁹² RAO. *Fyn i alm.* 3. Indb. 1743-71; *Fyn i alm.* 17a. Sunds Hrd. Sognepræsters efterretn.

¹⁹³ RAO. *Sogneark.* Embedsbog; jf. også *Fyn i alm.* 13. Samlinger. Tavlen er desuden beskrevet i synsprotokollen 1862 (*Stamhuset Egeskov.* Kirkeprot.).

¹⁹⁴ RAO. *Sogneark.* Embedsbog; NM. *Kværndrup Kirke.* *Prospekt*; Karin Kryger, *Allegori og Borgerdyd. Studier i det nyklassicistiske gravmæle i Danmark 1760-1820*, Kbh. 1985, 124 f. og 151. Se også *altermaleri fra 1796 med religionens sindbillede, oprindeligt i Vinderød Kirke, nu på Corselitze (DK Frborg 1594).

¹⁹⁵ RAO. *Sogneark.* Embedsbog; jf. også *Kryger 1985* (note 194), 114 f.

¹⁹⁶ Jf. også *Friis 1881* 320 f.

¹⁹⁷ Finn Grandt-Nielsen, *Fynsk kirkesølv*, Odense 1983, 28, 66 f. Samme guldsmed har muligvis også udført alterkalken i Roerslev Kirke (Odense Amt).

¹⁹⁸ Chr. A. Boje, *Danske guld og sølv smedemærker før 1870*, II, Kbh. 1982, nr. 4064.

¹⁹⁹ *Boje 1982* (note 198), 107; *Grandt-Nielsen 1983* (note 197), 67.



Fig. 171. Kirstævnetavle, o. 1750-1800 (s. 2289). Foto Arnold Mikkelsen 2018. — Parish meeting board, c. 1750-1800.

²⁰⁰ *Grandt-Nielsen 1983* (note 197), 21.

²⁰¹ NM. *Inscriptioner i Quærndrup Kirke* 33. Claudianus henviser til sin formand i embedet, Mads Knudsen Lægaard for oplysningen om tyveriet.

²⁰² NM. *Inscriptioner i Quærndrup Kirke* 33.

²⁰³ Rigborg Brockenhuus, datter af Laurids Brockenhuus og Karen Skram, blev efter et elskovsforhold, der resulterede i en søn, holdt indespærret i et værelse på Egeskov 1599-1604. Hun boede på Egeskov til morens død 1625 (fra 1608 med tilladelse til at besøge sin sognekirke), og derefter på Nybøllegård som en æret og agtet adelsfrue. Hans Knudsen: Rigborg Brockenhuus i *Dansk Biografisk Leksikon*, 3. udg., Gyldendal 1979-84. Hentet 18. februar 2019 fra <http://denstoredanske.dk/index.php?sideId=287714>.

²⁰⁴ *Grandt-Nielsen 1983* (note 197), 30 og 70.

²⁰⁵ *Boje 1982* (note 198), (nr. 4145). Samme guldsmed har bl.a. udført sygesæt til Bogense 1789 og Rynkeby 1796 (DK Odense 2149 og 4442).

²⁰⁶ *Grandt-Nielsen 1983* (note 197), 36 og 62.

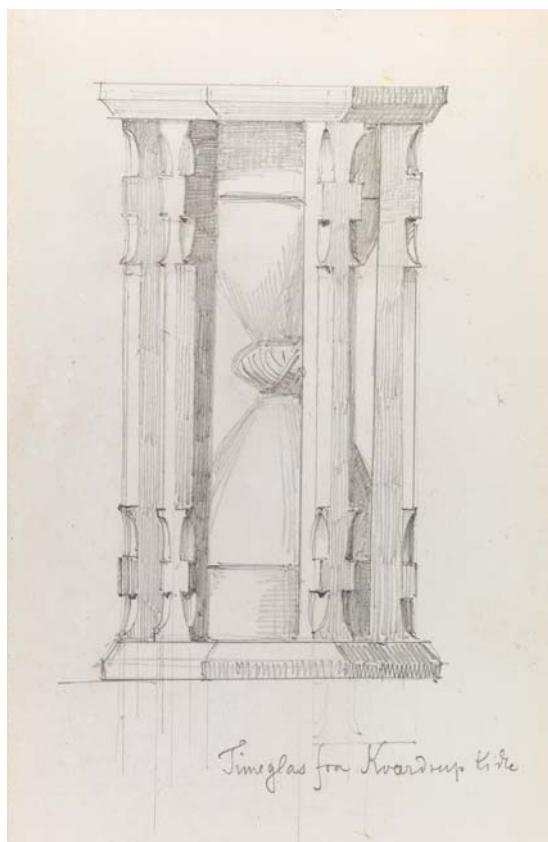


Fig. 172. †Timeglas, muligvis fra 1700-tallet (s. 2282). Tegnet af J. Vilh. Petersen 1881/82. Privateje. – †Hourglass, possibly from the 1700s.

²⁰⁷ RAO. *Bispeark*. Syn over kirker og præstegårde; *Sogneark*. Embedsbog; *Stamhuset Egeskov*. Kirkeprot.

²⁰⁸ NM. *Valerius* 1933 55; *Valerius* 1943 190.

²⁰⁹ En tilsvarende stage, inv.nr. 31.952, synes bortkommet.

²¹⁰ Fredrik B. Wallem, *Lys og lysstel i norske kirker og hjem*, Kristiania 1907, 43 f.; Arnstein Berntsen, *Lys og lysstell gennem 1000 år*, Oslo 1965, 56 og fig. 21.

²¹¹ Den syvarmede stage er fornyet efter tyveri.

²¹² *Valerius* 1943 190.

²¹³ RAO. *Provstiark*. Justitsprot. m.m.; *Svendborg Amtsprovsti*. Synsprot.

²¹⁴ M. Mackeprang, *Danmarks middelalderlige Døbefonte*, Kbh. 1941, 135 f.

²¹⁵ *Biskop Jacob Madsens visitatsbog* (note 8), 210.

²¹⁶ NM. *Inscriptioner i Quærndrup Kirke* 38.

²¹⁷ Muligvis siden anskaffelsen af nr. 3 o. 1775, jf. *Friis* 1881 321, eller siden o. 1820, jf. NM. *Engelstoft*; V. *Valerius*, »Nogle billeder fra Kværndrup præstegårds historie«, *Fynsk Hjemstavn* 1933, 150 f.

²¹⁸ Kummens form er usædvanlig. Den eneste anden

kendte, ottekantede romanske granitfont findes i Svenstrup (Aalborg Amt), jf. *Mackeprang* 1941 (note 214), 352.

²¹⁹ NM. Indb. ved Otto Andrup 1912.

²²⁰ En dåbsengel af samme type, men af langt bedre kunstnerisk kvalitet, findes i Ledreborg Slotskapel (*DK KbhAmt* 823). Englen er udført 1746–47 som en kopi af en †dåbsengel fra 1720'erne i Skt. Petri Kirke i København (*DK KbhBy* 1, 316). Jf. også dåbsenglen i kapellet på Holckenhavn (Vindinge Hrd.) Om dåbsengle, se Helga de Cuveland, *Der Taufengel*, Hamburg 1991; Carsten Bach-Nielsen, »Dåbens engel – en inventartype i kirkens og bevidsthedens rum«, *Kirkehistoriske samlinger* 1994, 7–33; Inga Lena Ångström Grandien, »Barockens dopänglar och Thorvaldsens«, *Ting och tanke. Ikonografi på liturgiska föremål*, Ingilil Pegelow (red.), Stockholm 1998, 119–49.

²²¹ RAO. *Fyn i alm.* 13. Samlinger. Skriftstedet henviser til englen ved Bethesda Dam, der helliggør vandet, jf. også *Bach-Nielsen* 1994 (note 220), 18.

²²² *Fyns Amts Avis* 28. april 1984.

²²³ *Grandt-Nielsen* 1983 (note 197), 36 og 104.

²²⁴ RAO. *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot. Tilsvarende kander findes i bl.a. Bøvling og Gimsing (hhv. 1912 og 1929, *DK Ringkøbing* 839 og 2144).

²²⁵ Muligvis identiske med en 'dobbelt let dør', som Jacob Madsen omtaler umiddelbart efter korgitteret. Der kan dog også være tale om fløjene i kirkens indgangsdør (jf. s. 2285). *Biskop Jacob Madsens visitatsbog* (note 8), 210.

²²⁶ RAO. *Sogneark*. Div. dok.; NM. Indb. ved Mogens Larsen 1966.

²²⁷ NM. Indb. ved Mogens Larsen 1959 og 1966.

²²⁸ NM. *Inscriptioner i Quærndrup Kirke* 37. I RAO. *Fyn i alm.* 13. Samlinger gengives indskriften som: »Sandelig, sandelig siger jeg eder, hvo som bevarer mine Ord, han skal ikke see den evige Død«.

²²⁹ Et hvidmalet jernanker, formentlig til fastgørelse af himlen, ses endnu i østre hvælvkappes sydvestre flig.

²³⁰ På frisen er tilføjet fire hoveder og fire ovale bosser, på postamentet tre løvehoveder og to menneskehoveder samt to ovale bosser med bladværksindramning. I storfeltet med opstandelsen er det ene englehoved fornyet ved en ældre istandsættelse. NM. Indb. ved Mogens Larsen 1959 og 1966.

²³¹ *Friis* 1881 294. Flytningen gjorde det vanskeligt at høre præsten i den nederste del af kirken.

²³² Feltet med akantusmontanten opbevares på loftet.

²³³ NM. *Valerius* 1933 55.

²³⁴ Tilsvarende stolestader findes desuden i Svindinge Kirke (Gudme Hrd.), udført 1853.

²³⁵ Forslag til indvendig istandsættelse 2005 ved C&W Arkitekter, i NM.

²³⁶ RAO. *Sogneark*. Div. dok.; Forslag til indvendig istandsættelse 2005 ved C&W Arkitekter, i NM.

²³⁷ RAO. *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot.

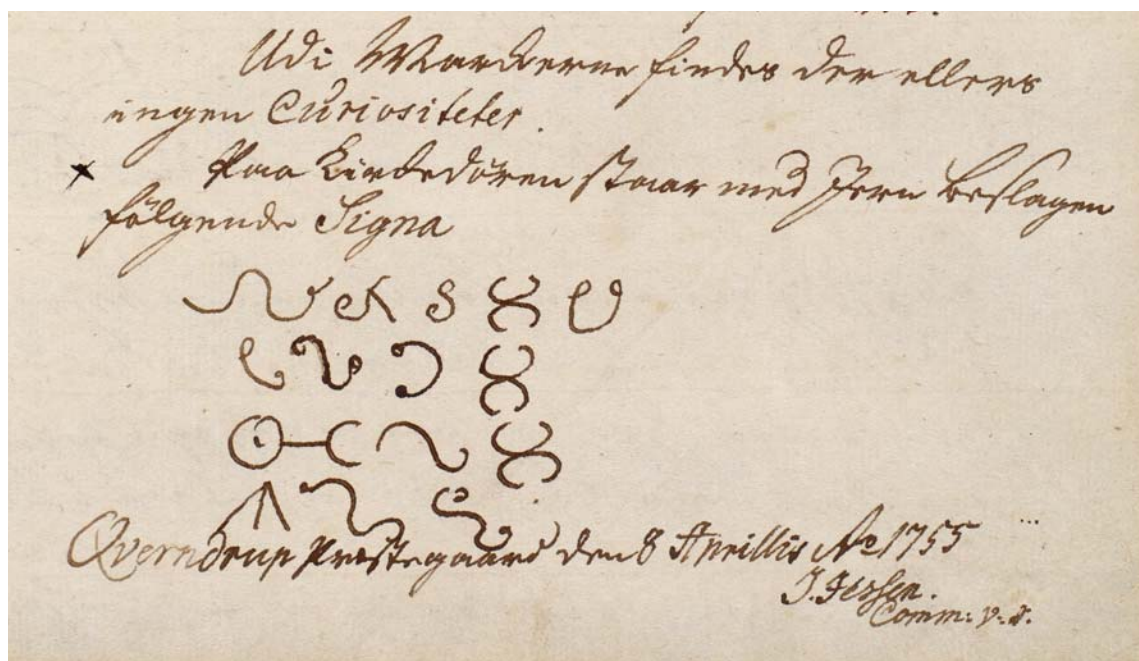


Fig. 173. Udsmykning på senmiddelalderlig $\dagger$ dørfløj (s. 2285). Tegnet af kapellan J. Jessen 1755. I KB. – *Decoration on Late Medieval $\dagger$ door wing.*

²³⁸ RAO. *Sogneark*. Div. dok.; NM. Indb. ved Karin Vestergaard Kristiansen 2004.

²³⁹ Stolenes endegavle er hensat på loftet.

²⁴⁰ RAO. *Sogneark*. Embedsbog; *Sogneark*. Lægaard; *Stamhuset Egeskov*. Kirkeprot.

²⁴¹ RAO. *Fyn i alm.* 13. Samlinger; *Stamhuset Egeskov*. Kirkeprot.

²⁴² NM. *Valerius* 1933 52. En blok ved hospitalet nævnes flere gange i hospitalets fundats, jf. *Hofman* 1780 (note 41) 177 og 181; heraf fremgår også, at de fire lemmer i hospitalet skulle feje og rengøre kirken nogle gange om året (s. 179).

²⁴³ Lignende ornamenter findes på en dørfloj i Nørre Aaby (Odense Amt); jf. M. Mackeprang, »Fyenske jærnbundne Kirkedøre fra Middelalderen«, *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1943, 1–30, særligt s. 9–10 og 28 med fig. 18.

²⁴⁴ *Danske Præsters indberetninger til Oldsagskommissionen af 1807. 3: Bornholm, Lolland-Falster og Fyn*, Christian Adamsen og Vivi Jensen (red.), Højbjerg 1997, 274 f.; Vivi Jensen, »Om et par jernbundne kirkedøre på Sydbyn – hvad en præsteindberetning kan bruges til«, *Årbog for Svendborg og Omegns Museum* 1997, 60.

²⁴⁵ Fløjene omtales umiddelbart efter korgitteret og kan muligvis have været tilhørt dette, jf. s. 2277. *Biskop Jacob Madsens visitatsbog* (note 8), 210.

²⁴⁶ RAO. *Sogneark.* Div. dok.; fotos i Lokallhistorisk Arkiv for Gislev, Kværndrup og Ryslinge Sogne.

²⁴⁷ RAO, *Fyn i alm.* 17a. Sunds Hrd. Sognepræsters efterretn.; *Sogneark.* Embedsbog.

²⁴⁸ Ifølge firmamærke på orglet.

²⁴⁹ Dispositionen kan udledes af Marcussen & Sønns tilbud af 30. okt. 1934 på ombygning og udvidelse af orglet.

²⁵⁰ *Friis* 1881 295.

²⁵¹ Kassationsrapport 11. marts 2003, i NM.

²⁵² Brev fra Marcussen & Søn 24. aug. 1936, i Lokalhistorisk Arkiv for Gislev, Kværndrup og Ryslinge Sogne. *Kværndrup Kirke*.

²⁵³ Yderligere oplysninger om kirkens orgler findes i Den Danske Orgelregistrant.

²⁵⁴ Oplysningen er sekundært, vel 1765, påmalet med lys kursiv.

²⁵⁵ Valerius 1943 192. Lignende plader blev i sognepræst Rasmus Lassens tid (1788–1825) anbragt på andre gravsteder samt på træerne på kirkegården, jf. også s. 2219.

²⁵⁶ RAO. *Sogneark*. Embedsbog.; *Fyn i alm.* 13. Samlinger.

²⁵⁷ RAO. *Sogneark.* Div. dok. Kronen er en variant af Knud Eibyes såkaldte 'borg-krone', jf. materiale fra Knud Eibye i Danmarks Kirkers arkiv.

²⁵⁸ Figuren har heste- eller bukkeben, men ingen hale.

²⁵⁹ RAO. Sogneark. Div. dok.; Menighedsrådsark. Div. dok.; jf. også Henning Thalund, *Fynske kirkeskibe*, Svendborg 1989, 87.

²⁶⁰ Pladen, der er fremstillet gennem guldsmed Johs.



Fig. 174. Detalje af klokke nr. 1 (s. 2294). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – Detail of bell no. 1.

Nielsen, Kværndrup, bærer følgende inskription: »Denne model af skoleskibet "Georg Stage" er i taknemmelighed skænket til Kværndrup Kirke af Postbud Vilhelm Petersen, Kværndrup, død 1957, og hustru Anna Petersen, død 1958. Ophængt i Kirken Alle Helgens Dag 1963. "Da Jesus nu gik i båden, fulgte hans disciple ham." – Matth. ev. 8, 23«. RAO. *Menighedsrådsark.* Div. dok.

²⁶¹ Jf. korrespondance i NM. Lars Jørgensen har leveret tårnure til bl.a. Bogense Kirke 1847 (*DK Odense* 2176) og Middelfart Kirke 1859 (*DK Odense* 2334).

²⁶² NM. *Inscriptioner i Quærndrup Kirke* 121.

²⁶³ RAO. *Fyn i alm.* 3. Indb. 1743-71.

²⁶⁴ Klokkeskatten 1601 var begrænset til at gælde de kirker, hvor kongen havde patronatsret, og bør således ikke have omfattet Kværndrup (jf. s. 2213). Endvidere havde kirkerne lov til at beholde deres største klokke, og Kværndrup har således næppe afleveret begge sine klokker. Poul Grinder-Hansen, »Danske klokkekonfiskationer i 16. og 17. århundrede«, *Arv og Eje* 1983-84, 213-28, særligt s. 221 f.

²⁶⁵ De to klokker omtales med sikkerhed i kirken

i midten af 1700-tallet, jf. KB. *Kallske saml.* 377. 4^o. Beskrivelse over kirkerne 1755; RAO. *Fyn i alm.* 3. Indb. 1743-71; *Danske Atlas* (note 2), 716. 1656 nævnes, at loftet under »Klocken« var ødelagt, hvilket dog ikke udelukker, at der kan have været to klokker allerede da; RAK. *DaKanc.* 162d. Henlagte sager. Helt udelukkes kan det ikke, at klokken fra 1579 allerede før 1589 var ophængt i Kværndrup.

²⁶⁶ RAO. *Sogneark.* Embedsbog; *Fyn i alm.* 3. Indb. 1743-71, jf. også J. F. Fenger, »Klokke-Indskrifter«, *Kirkehistoriske Samlinger* I, 2, 1853-56, 486; Friis 1881 291.

²⁶⁷ Tilsvarende hoveder findes bl.a. på en klokke i Bredsten (*DK Vejle* 2785 med fig. 40).

²⁶⁸ Victor Hermansen, *Klokkeskatterne af 1526 og 1601* (manuskript uden år i NM), 20.

²⁶⁹ Epitafiets indskrift er afskrevet 1589 i *Biskop Jacob Madsens visitatsbog* (note 8), 210, og o. 1708 af sognepræst Peder Andersen Claudianus; NM. *Inscriptioner i Quærndrup Kirke* 67 f.

²⁷⁰ Sammenlign f.eks. med *epitafium o. 1577 over

Tønne Viffert, †1571, ni år gammel, og Iver Viffert, †1577 som spæd, oprindeligt i NyborgVor Frue Kirke, nu i Nationalmuseet (s. 1054).

²⁷¹ Se f.eks. det alterlignende epitafium over Jørgen Rosenkrantz (†1596) i Hornslet Kirke (Randers Amt).

²⁷² Efter oversættelse i NM. *Valerius* 1933 56, jf. også NM. *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 66.

²⁷³ Jacob Madsens forkortelse; skriftstedet (Joh. 11,25) har uden tvivl været skrevet helt ud på epitafiet.

²⁷⁴ NM. S. Abildgaard, notebog II, 1762, 45 f.; jf. også Poul Grinder-Hansen, *Søren Abildgaard (1718-1791) Fortiden på tegnebrættet*, Kbh. 2010, nr. 366.

²⁷⁵ KB. *Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755; NM. S. Abildgaard, notebog II, 1762, 45 f.

²⁷⁶ NM. Indb. ved Jens Johansen 1991-92.

²⁷⁷ NM. *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 114; *Valerius* 1943 187.

²⁷⁸ NM. *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 119.

²⁷⁹ Gravstenen og †kisten kan dog også være flyttet fra et andet sted i kirken (i så fald antagelig fra koret) i forbindelse med indretningen af kapellet 1616.

²⁸⁰ Efter Laurids Brockenhuus' død 1604 kom Egeskov

1615 til datteren Karen Brockenhuus, g.m. Hans Pogwisch, der straks byttede den mod Kærstrup på Lolland til sine søstersønner, Jakob og Frands Ulfeldt (sønner af Elisabeth Brockenhuus og Corfitz Ulfeldt). Disse solgte allerede 1616 Egeskov til deres farbror, Jakob Ulfeldt, g.m. Laurids Brockenhuus' datter Birgitte, jf. *Trap* 5. udg. 1957 (note 43), 696 f.

²⁸¹ NM. *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 51; RAO. *Fyn i alm.* 3. Indb. 1743-71; 17a. Sunds Hrd. Sognepræsters efterretn.

²⁸² RAO. *Sogneark.* Embedsbog; jf. også *Friis* 1881 305. Det såkaldte benhus i kryptens sydvestre hjørne har ikke været undersøgt. Helt udelukkes kan det vel ikke, at de overflyttede kister i første omgang blev hensat i krypten og deres indhold først senere i århundredet indmuret i benhuset.

²⁸³ Otte Krag (†1666) til Voldbjerg erhvervede Egeskov 1656. Han, hans hustru Anna Rosenkrantz (†1688) samt parrets søn gehejmeråd Niels Krag (†1713) og svigerdatter Sophie Juul (†1722) er alle gravsat i familiens gravkapel i Roskilde Domkirke (*DK KbhAmt* 2115-22), men fra slutningen af 1600-tallet benyttede



Fig. 175. Uidentificerede kister i krypten under Ulfeldts kapel (s. 2328). Set mod nordvest, til højre den oprindelige adgang (s. 2239). Foto Keld Kildegaard o. 1980. – Unidentified coffins in the crypt beneath the Ulfeldt Chapel. Looking north west, to the right the original entrance.



Fig. 176. Jakob Ulfeldt (†1593). Detalje af gravsten nr. 5, i Ulfeldts kapel (s. 2320). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Jakob Ulfeldt (†1593). Detail of tombstone no. 5, in the Ulfeldt Chapel.*

hans efterkommere krypten i Kværndrup. 1784 købte Henrik Bille(-Brahe) til Holbækgård Egeskov og lod kisterne med sin første hustru samt to døtre fra sit andet ægteskab overføre til krypten.

²⁸⁴ *Trap 5. udg. 1957* (note 43), 696.

²⁸⁵ Om Rosenkrantzslægtens gravminder i Hornslet Kirke, se Chr. Axel Jensen, »Hornslet Kirke, Rosenkrantzernes Mausoleum«, *Rosenholm og Rosenkrantzernes*, Hans Rosenkrantz (udg.), Kbh. 1924, 133–52; Trine Kondrup, »At skabe sig et minde – en kort undersøgelse af slægten Rosenkrantz' middelalderlige ligsten«, *Herregårdshistorie* 11, 8–19. Nævnes kan også Johan Friis' mindsten fra 1540 over sine forfædre i Gråbrødre Klosterkirke i Odense (DK Odense 1841), hvis indskrifter er gentaget på en prægtig mindetavle, opsat af hans brorsøn 1597/98 i Hesselager Kirke, Friis-slægtens

hovedkirke (Gudme Hrd.). Endvidere Skramslægtens murede begravelse i Østbirk Kirke, hvortil Peder Skram lod overføre de jordiske rester af sin far Christen Skram og dennes to hustruer fra den 1540 nedbrudte Vor Frue Kirke i Horsens (DK Århus 4504 og 6138).

²⁸⁶ På søjlens plads er påslået et nyere bræt. Ligeledes er hovedgesimsens østligste del afbrækket.

²⁸⁷ Nøglen til gitteret er aftegnet af Volmer Valerius; et foto af tegningen findes i *Kværndrup Kirke. Prospekt.*

²⁸⁸ Jf. A. Thiset og Louis Bobé, *Stamtavler over danske Adelslægter*, X,II, Kbh. 1923, 341.

²⁸⁹ *Stamtavler over danske Adelslægter* (note 288), X,II, 343, anfører, at han vistnok endnu levede 1502.

²⁹⁰ I *Stamtavler over danske Adelslægter* (note 288), XI,II, Kbh. 1928, 17, anføres hendes dødsår som 1592.

²⁹¹ Jf. også *Grinder-Hansen 2010* (note 274), 413.



Fig. 177. Anne Flemming (†1570). Detalje af gravsten nr. 5, i Ulfeldts kapel (s. 2321). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – Anne Flemming (†1570). Detail of tombstone no. 5, in the Ulfeldt Chapel.

²⁹² Søren Abildgaard noterede 1762, at der hverken i Kværndrup eller Vindinge fandtes en gravsten over Erik Ulfeldt, †1420; jf. *Grinder-Hansen 2010* (note 274), 413.

²⁹³ NM. Indb. ved Susanne Trudsø 2005.

²⁹⁴ I *Stamtavler over danske Adelslægter* (note 288), X, II, 359, anføres hun at være død 1616 (*1612).

²⁹⁵ Efter afskrift (vistnok år 1600) i *Den tredje fynske evangeliske Biskops, Mester Jakob Madsens, Visitatsbog*, A. Crone (udg.), Odense 1853, 96. Indskriften er også afskrevet o. 1708 af sognepræst Peder Andersen Claudianus, der mente, at den uden tvivl var forfattet af Jakob Ulfeldt selv; NM. *Inscriptioner i Quærndrup Kirke* 59 f. Det er uklart, om den sidste linje med oplysning om begravelsesdagen har været anført på monumentet eller ej.

²⁹⁶ Chr. Axel Jensen, *Danske adelige Gravsten fra sengoti-*

kens og renaissancens Tid, I-II, Kbh. 1951-53, I, 43 og II, 167 (nr. 85), der tilskriver samme stenhugger en figursten fra o. 1480 over Jørgen Urne i Nørre Søby Kirke (DK Odense 4053), deraf navnet.

²⁹⁷ Jf. også *Grinder-Hansen 2010* (note 274), nr. 364 og s. 413.

²⁹⁸ *Jensen 1951-53* (note 296), I, 43, og II, 167 (nr. 86).

²⁹⁹ Jf. også *Grinder-Hansen 2010* (note 274), nr. 363.

³⁰⁰ *Jensen 1951-53* (note 296), I, 147, og II, 190 (nr. 205). Odense-skulptøren virkede o. 1540-47.

³⁰¹ Jf. også *Grinder-Hansen 2010* (note 274), nr. 369.

³⁰² *Jensen 1951-53* (note 296), I, 147, og II, 190 (nr. 206).

³⁰³ Jf. også *Grinder-Hansen 2010* (note 274), nr. 368.

³⁰⁴ *Jensen 1951-53* (note 296), II, 277 (nr. 707).

³⁰⁵ *Jensen 1951-53* (note 296), II, 89-92.

³⁰⁶ Biskop Jacob Madsens *visitatsbog* (note 8), 107-09.

³⁰⁷ Jf. også *Grinder-Hansen 2010* (note 274), nr. 367.

³⁰⁸ NM. Indb. ved billedhugger C. J. Baumbach 1952. Fornylelsen af kvindefigurens hoved og skulderparti, der også omtales af sognepræst Peder Andersen Claudianus o. 1708, jf. *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 68, i NM, er vel en tilretning foretaget pga. en fejl i stenen.

³⁰⁹ Hans Stiesdal og Marie-Louise Jørgensen, »Urspindelen og urhjulet – to oversete forkrænkelighedssymboler«, *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1985, 119-27.

³¹⁰ Tilsvarende figurer ses på epitafiet over Christoph von Dohna (†1584) i Odense Skt. Knuds Kirke (*DK Odense* 751 og fig. 610-11).

³¹¹ *Jensen 1951-53* (note 296), II, 93-96 og 283 (nr. 744). Samme stenhugger er bl.a. tilskrevet en sten i Odense Vor Frue over Jørgen Hartvigsen (†1596) (*DK Odense* 1153) og en sten i Flødstrup (Vindinge Hrd.) med årstallet 1595 over Christen Qvitzov (†1589).

³¹² På Søren Abildgaards tegning 1762 (fig. 143) er noteret, at stenen lå med den nederste ende ind under altersranken; jf. *Grinder-Hansen 2010* (note 274), nr. 366.

³¹³ Den spæde Frands Brockenhuus blev begravet i Kværndrup Kirke 5. april 1587. »Ejler Brokkenhuses historiske kalenderantegnelser for 16de Aarhundrede«, Joh. Grundtvig (udg.), *Samlinger til Fyens Historie og Topographie*, 6, Odense 1873, 362 f.

³¹⁴ *Jensen 1951-53* (note 296), II, 96 og 284 (nr. 751).

³¹⁵ NM. *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 63 f; KB. *Kallske saml.* 377. 4^o. Beskrivelse over kirkerne 1755; jf. også *Grinder-Hansen 2010* (note 274), nr. 365.

³¹⁶ NM. *Inscriptioner i Querndrup Kirke*.

³¹⁷ Claudianus gengiver desuden en indskrift over Birgitte Brockenhuus (†1656), som han mente måtte være nedsat i krypten i 'en kiste af eg, helt uden udsmykning, kun udstyret med fire håndtag og ikke som de andre overtrukket med nogen beklædning, ikke engang en blikplade eller et enkelt lille bogstav'. Der er efter alt at dømme tale om en fiktiv indskrift, formuleret af Claudianus selv ('I stedet for den manglende inskription får hun derfor den følgende lovtale'). NM. *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 87. Birgitte Brockenhuus er begravet i Østbirk Kirke (*DK Århus* 4501).

³¹⁸ NM. *Epitaphia*.

³¹⁹ Antagelig har Kragslægtens kister, der ikke omtales, stået i kryptens vestlige del, der på planen står tom.

³²⁰ *Revision og Fortsættelse af Hofmans Fundatssamling*, N. Schack (udg.), 4, Kbh. 1839, 264-66.

³²¹ RAO. *Sogneark*. Embedsbog; *Fyn i alm.* 13. Samlinger. Registreringen synes kun at omfatte de kister, der kunne identificeres med navn.

³²² De 'tidligere begravede' af den ulfeldtske slægt var ikke at se, men mentes at ligge i et benhus indenfor (jf. ovf.). RAO. *Sogneark*. Embedsbog.

³²³ RAO. *Stamhuset Egeskov*. Kirkeprot. Afskrifter af kisteplader findes desuden i RAK. *Håndskriftsaml.*

Saml.vedr. pers.hist. Specialia 306 (23 kister) og i NM. Indskrifter i Vindinge (anonym, Vindinge Hrd.) (10 kister); alle kisterne kendes fra NM. *Inscriptioner i Querndrup Kirke* og *Epitaphia* samt fra RAO. *Fyn i alm.* 3. Indb. 1743-71 og 17a. Sunds Hrd. Sognepræsters efterretn.

³²⁴ RAO. *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot.; Korrespondance i NM.

³²⁵ Laurids Ulfeldt blev begravet i Odense domkirke 20. juli 1659, men i april 1674 blev kisten overført til Kværndrup (*DK Odense* 836); jf. også *Friis 1881* 387.

³²⁶ RAK. *Håndskriftsaml.* *Saml.vedr. pers.hist. Specialia* 306. Claudianus mente dog ikke, at beslagene var stjålet, idet kistens læderbeklædning var intakt; NM. *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 79.

³²⁷ NM. *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 80; RAO. *Fyn i alm.* 3. Indb. 1743-71 og 17a. Sunds Hrd. Sognepræsters efterretn.

³²⁸ *Stamtavler over danske Adelsslægter* (note 288), X,II, 357.

³²⁹ NM. *Epitaphia*; jf. også NM. *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 85.

³³⁰ NM. *Epitaphia*; jf. også NM. *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 84.

³³¹ NM. *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 79.

³³² NM. *Epitaphia*; jf. også *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 80.

³³³ NM. *Epitaphia*; jf. også *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 83.

³³⁴ *Stamtavler over danske Adelsslægter* (note 288), X,II, 360.

³³⁵ NM. *Epitaphia*; jf. også *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 86.

³³⁶ NM. *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 102.

³³⁷ NM. *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 101.

³³⁸ NM. *Epitaphia*; jf. også *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 98 f.

³³⁹ NM. *Epitaphia*; jf. også *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 99 f.

³⁴⁰ NM. *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 82 f.

³⁴¹ Af *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 82 f. (i NM) fremgår, at kisten stod mellem kisterne med afdødes far (fig. 146, nr. 9) og bror (fig. 146, nr. 11).

³⁴² *Stamtavler over danske Adelsslægter* (note 288), X,II, 363

³⁴³ NM. *Epitaphia*; jf. også *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 100.

³⁴⁴ NM. *Epitaphia*; jf. også *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 97 f.

³⁴⁵ NM. *Epitaphia*; jf. også *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 101.

³⁴⁶ NM. *Epitaphia*; jf. også *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 90 ff. Ifølge *Danske Atlas 1774* (note 2), 718, fandtes der et epitafium over Laurids Ulfeldt og hans to hustruer; der er dog efter alt at dømme snarere tale om en kisteplade.

³⁴⁷ Indskriften er afskrevet o. 1708 i NM. *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 91 ff.:

»Sørgelig Minde af den som med Smerte savner sin beste Ven og Fader:

O dydefulde Ædele Bloed,
Min Barndoms største glæde!
Allerkiæreste Fader goed,
Paa ny maa Jeg nu Væde
Med Salte taarer dine Been,
Som her mon hvile sagte,
Med dig her under disse Steen
Mand ald min glæde lagde,
Jeg græde maa vel paa ny
Og hiertet af Sorrig røris,
Med Sorg Jeg Kommer af By
Nu ved mig til dig foris
Paa sorten Lige-baar
Min Moder og din Kone,
da din Siæl mange aar
Har standen for Guds Throne,
Her er min sidste Ven
Mig døden havde ladt
Min Sødsken var før hen
Og Jorden har min Skat,
Det er for mange aar
Jeg dig min Kroene miste,
Det siunis mig den i gaar,
Det døden mig saa Kryste
Ja, hand Kryste Hiertet saa,
det aldrig siden var qvæget,
Ja, hand Kryste det saa smaa,
det alldrig meer blev læget,
Før Jeg under denne Steen,
Min dydig Fader Fromme,
Maa og hvile mine been,
Og min Siæl til Dig komme:
Din Dyd det voldet har
At Jeg kand dig ey glemme:
Du ald min glæde var,
Mens Du varst hos mig Hiemme,
Din Øyen af lutter dyd
Imod mig stedse glantzet
Med idelig Hiertens fryd
Du Hver dag mig bekrantzet,
Men, O vee, at den Krantz
Saa tilig falmed blev
Jeg tabte ald fryds glantz,
Der Døden Stevning skrev,
Derfor Jeg ikke kand
Hen fra din Kiste gaa,
Før Jeg med Ære-Haand
Har lagt denne Krantz derpaa,
Til tegen, at din Dyd
Skal mig i minde være,
Til Jeg igien med fryd
Dig seer i Ævig Ære«.

³⁴⁸ *Stamtavler over danske Adelsslægter* (note 288), X,II, 357 f.

³⁴⁹ NM. *Epitaphia*; jf. også *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 94 f.

³⁵⁰ Indskriften er afskrevet o. 1708 i NM. *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 95 ff.:

»Hvile Sødt du ædle Siæl udi din Herris giemme,
Din Siæl nu lider vel, nu den hos Gud er Hiemme.
Hos Gud du finder nu det af ham selv var Skabt,
Det dig laa mest ihu, dog var med smerte tabt,
Din Ædle dydig Mand, din deylige Børn smaa,
Dig røvet ved dødsens Haand med vaade øyne saae.
Din Mand du mistet Har, din Børn du maatte savne,
Du udi glæden seer, Og kand med Lyst nu favne.
Og i din Herris fryd see dig og dennem staa
med Hosianna Lyd, Og Krantz og Krone paa
O hvad er dig nu vel! Hvad har du overvunden
For Syndens Aag og Træl Een ævig Hviile funden.
Du Troens Skiold holdt fast, Og stridde en god strid:
Thi kom Jesus med Hast, Sig teede mild og blid.
Hand løst op dødsens Baand, Hand hastig til dig Saae
Gav Seyer-palm i Haand og ærens Krone paa.
Til Jesum min Siæle-ven, og til hans Børns glæde
Lenges den Eene igien maa Fader og Moder begræde«.

³⁵¹ NM. *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 109.

³⁵² NM. *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 109 f.

³⁵³ NM. *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 110 f.

³⁵⁴ NM. *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 112. Axel Juel var fætter til Sophie Nielsdatter Juel.

³⁵⁵ NM. *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 111.

³⁵⁶ NM. *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 111 f.

³⁵⁷ NM. *Inscriptioner i Querndrup Kirke* 113.

³⁵⁸ RAO. *Fyn i alm.* 13. Samlinger; jf. også 3. Indb. 1743-71 og 17a. Sunds Hrd. Sognepræsters efterretn.

³⁵⁹ RAO. *Fyn i alm.* 13. Samlinger. I Otterup Kirke (DK Odense 4945) findes en kisteplade fra 1715 med et vers, forfattet af C. Sehested.

³⁶⁰ Valerius 1943 185; *Information* 26. aug. 1983.

³⁶¹ RAO. *Fyn i alm.* 3. Indb. 1743-71 og 17a. Sunds Hrd. Sognepræsters efterretn. samt 13. Samlinger.

³⁶² Friis 1881 307. Jf. kobberkisterne i Holmens Kirke med Niels Krag's morfar Niels Juel (†1697) og mormor Margrethe Ulfeldt (†1703) samt morbror Knud Juel (†1709) (DK KbhBy 2 143).

³⁶³ RAO. *Fyn i alm.* 13. Samlinger; Friis 1881 307 ff.; NM. Valerius 1933 73; Valerius 1943 185.

³⁶⁴ *Stamtavler over danske Adelsslægter*, A. Thiset (udg.), V, Kbh. 1901, 185.

³⁶⁵ *Stamtavler over danske Adelsslægter* (note 288), X,II, 363.

³⁶⁶ Valerius 1943 187.

³⁶⁷ Valerius 1943 187 f.

³⁶⁸ Valerius 1943 187. Kistepladen er ikke omtalt i RAO. *Sogneark*. Embedsbog eller *Fyn i alm.* 13. Samlinger. Afdøde var en slægtning til Sofie Justdatter Juel.

³⁶⁹ RAO. *Fyn i alm.* 13. Samlinger; *Stamtavler over danske*

Adelsslægter (note 364), V, 185, der anfører fødselsåret som 1697 (døbt i Holmens Kirke i København 23. nov.).

³⁷⁰ NM. *Inscriptioner i Quærndrup Kirke* 69; *Valerius* 1933 82; jf. også RAO. *Fyn i alm.* 3. Indb. 1743-71 og 17a. Sunds Hrd. Sognepræsters efterretn.

³⁷¹ Indholdet blev konstateret ved at sænke et kamera ned gennem et hul i hvælvet (jf. note 99). Der blev ikke foretaget en nærmere undersøgelse. NM. Indb. ved Peder Fuglsang 1972; RAO. *Sogneark.* Div. dok.; Korrespondance i NM.

³⁷² *Friis* 1881 376.

³⁷³ *Friis* 1881 363; NM. *Valerius* 1933 14; Indb. ved Alfred Kaae 1890.

³⁷⁴ RAO. *Kværndrup Sogn.* Kirkebog; NM. Indb. ved Alfred Kaae 1890.

³⁷⁵ Aase Faye, *Danske Støbejernskors*, Kbh. 1988, nr. 272.

³⁷⁶ Kapellet rummede desuden kisterne med Frederik Siegfried Bille-Brahe, †1891, og hustru Marie von Bülow, †1869. NM. *Valerius* 1933 14; *Valerius* 1943 193.

KVÆRNDRUP CHURCH

The church lies at the top of the steep 'church hill' in the old village in the middle of the parish. In the churchyard, which has been expanded several times, stands an earlier sepulchral chapel for the Bille-Brahe family of Egeskov, built in 1872 (fig. 5). West of the churchyard lies a former (†)hospital for the poor (fig. 7), established in 1770 by Sofie Justdatter Juel, widow of Niels Krag of Egeskov.

Building. The church consists of a Romanesque nave and a slightly narrower (†)chancel (fig. 11). Towards the east there was once an †apse, which was demolished with the erection of a new chancel in the Late Middle Ages (cf. below). The Romanesque parts of the building are in undressed and dressed granite, and the walls stand on a profiled double footing (fig. 14). The two Romanesque doors are either rebuilt or bricked-up, and only a single original window is preserved on the south side of the nave (fig. 17).

The chronology of the Late Medieval additions to the church can only partly be established. A new chancel was built to the east, on which occasion the †apse was demolished, and the chancel function was moved to the new part of the building. The chancel was built of raw fieldstone and probably had a †window to the south, which

was later replaced by a †priest's door (fig. 42). Between the new chancel and the Romanesque chancel a new, narrow chancel arch was broken through.

The nave was lengthened to the west with an extension in brick laid in Flemish bond. It had an †entrance from the west and windows towards the south and north (fig. 20).

After the erection of the new chancel a tower was built above it (fig. 22); thus it came to stand unconventionally at the east end of the church. Presumably the steep slope of the church hill towards the west determined the placing of the tower towards the east. It is built of medieval brick in monk bond. Later, in the Late Middle Ages, it was heightened by about 2 metres.

The Romanesque church and the western extension were vaulted over with five cross-vaults shortly before 1484 (cf. below); the ribs of the vaults have different forms (figs. 29 and 164). Similarly, the new chancel was vaulted over after the erection of the tower.

After the Middle Ages both the western extension and the tower were given curved gables. Around 1600 transepts were added to the south (fig. 32) and north (fig. 9). The southern one was furnished in 1616 as a sepulchral chapel for the Ulfeldt family (cf. below). Both extensions stand

on a footing of granite ashlar with walls of brick in cross bond. In the north wall of the north transept a Romanesque face-ashlar is embedded (fig. 13). The transepts are both vaulted over respectively with a star vault in the south (fig. 34) and a cross vault in the north.

A (†)burial crypt (no. 1) beneath the chancel is probably from the second half of the 1500s, and similarly, around 1600, a (†)burial crypt was installed beneath the south transept, probably in connection with its construction (fig. 152). Both are in masonry and are vaulted.

A †family stair was built around 1750 on the east side of the north transept, but in the 1800s it was replaced by a †staircase that was demolished in 2011.

Throughout the 1800s the church has been subjected to several refurbishings and restorations. Most recently the interior of the church was refurbished in 2010–11.

Wall paintings. During the restoration of 2010–11 Late Medieval wall paintings emerged from all five bays of the nave (figs. 28 and 44–45); the decorations in the first, third and fifth of these were however painted over again. The paintings, which are dated with the inscription ‘1484’, are thought to have been done by the ‘Gudme Workshop’, which was an offshoot of the so-called ‘Clog Painter’s circle’. The decoration is in two colours, brick red and charcoal black, and must be considered contemporary with the erection of the vaults. There is no real coherent programme for the whole decoration, but the motif in the eastern severy of the fourth bay, the Face of Christ – painted as a *vera icon* (true image) and flanked by an admonitory inscription and a lily (fig. 44) – must be understood as an independent devotional image associated with the Ash Wednesday liturgy.

Furnishings. The furnishings include a few pieces from the Middle Ages, which however only came to the church in the years around the transition to freehold in 1958, both as gifts from the last church owner, Gregers Ahlefeldt-Laurvig-Bille. These are the Romanesque font (fig. 71), which

formerly stood in the park at Egeskov, and the Late Medieval altarpiece from c. 1500 (figs. 48–54), which was bought as an antique by the owner of Egeskov, Julius Ahlefeldt-Laurvig-Bille, around 1900 and hung at the castle. A Christ figure (figs. 60–61) from an ★(†)altar crucifix, dated c. 1400, is now in Svendborg Museum. A Late Medieval †Virgin Mary altarpiece, richly gilded and praised for its beauty, was replaced in 1799 by an †altarpiece in neoclassical style.

The largest bell (fig. 99) was cast in 1589 by Matthias Benninck in Lübeck. A wine bottle of silver (figs. 67–68), made in 1590 probably as a hunting bottle for the church owner Laurids Brockenhuus, was donated to the church in 1620 by his widow, Karen Skram. Judging from the decoration with coats of arms and initials, the couple also donated the altar candlesticks from 1598 (figs. 69–70), the pulpit from 1599 (figs. 75–83) and the altar set from 1602 (figs. 62–63); the last of these has been attributed to the goldsmith Augustinus Møller in Odense. The wafer box (figs. 64–65) was donated by the couple’s daughter, Rigborg Brockenhuus, in 1615. The baptismal dish (figs. 74 and 168) was made in Augsburg at the end of the 1600s and presented to the church in 1775 by Sofie Justdatter Juel, widow of the church owner, State Councillor Niels Krag. A chandelier (fig. 93) and a candle arm (fig. 96) were hung up in 1696 by Elisabeth Bertelsdatter Brun in memory of her deceased husband, the tenant of Egeskov, Jens Madsen Warde (cf. tombstone p. 103). A further chandelier with the date 1748 (figs. 94–95) was donated by Camille Jessie Bille-Brahe in 1925. From the second half of the 1700s comes a board listing the incumbents (fig. 91), set up in 1763 by the parson Hans Arentsen Steenstrup, and at the same time serving as a memorial tablet for him and his wife. To this we can add a baptismal angel from c. 1775 (fig. 73) and an altar set for the sick from 1791 (fig. 66), the latter made by the goldsmith Rasmus Rasmussen Møller in Odense, and presumably donated by Caroline Agnese von Raben, widow of the church owner Henrik Bille-Brahe. A collection bag (fig. 89) and a parish meeting board (fig. 171) must also be dated to this period.

The smallest bell (fig. 100) was cast in 1842 by I. C. & H. Gamst, Copenhagen, from a †bell from 1589. An older tower clock (fig. 98), probably from c. 1850, was made by the clockmaker Lars Jørgensen in Horne, and two small money boxes (fig. 88) are from the same time. In 1865 an extensive restoration was carried out in which most of the furnishings were renewed in the neo-Gothic style. Evidence of this consists of the altar rail (cf. fig. 56), the pews (cf. figs. 46–47), some loose chairs (fig. 85), benches and door wings (cf. figs. 18 and 30–31) as well as the family gallery (fig. 35) – furthermore, an altarpiece with a painting by Johannes Jensen (figs. 55–56) and a font (fig. 167), which has been placed in the chapel in the churchyard, as well as some hymn boards that are preserved in the loft (fig. 92). In 1893 the original Romanesque *font was donated to the free congregation in Kerteminde (DK Odense 2083 fig. 5) after having stood in the parsonage for several years.

The priest's chair (fig. 84) is from c. 1887, while 12 loose chairs (fig. 86) are from c. 1900. The baptismal jug (fig. 72) is from c. 1923. A chandelier was made in the metalworker Knud Eibye's workshop c. 1925–50 and donated in 1963 by the farm owner Jørgen Jørgensen, Dyrebjerggård, while the church ship "Georg Stage" (fig. 97), built by the ship's carpenter Thorvald Knudsen, Svendborg, was donated the same year by the lifeboat skipper Gunnar Aaskov Petersen. The wine skimmer is modern and bears the stamp of the goldsmith Andreas Exner. The Communion table is from 1972. The organ was built in 2011 by P. G. Andersen & Bruhn Orgelbyggeri.

Colour scheme. The altarpiece, which was coloured in 1972 by the painter Ingolf Røjbæk, is multicoloured with rich gilding. The body

of the pulpit stands in stripped wood with red and golden profiles, while the lower canopy has original polychrome paintings. The pews were painted dark violet in 2010–11 and the family gallery stands in light grey with coats of arms in heraldic colours. At the end of the 1700s white was used, and in the restoration of 1865 the furnishings were painted to look like oak. In 1955 and 1961 the furnishings were painted in grey shades with details in red, white and gold.

Sepulchral monuments. In the porch there is a tombstone from 1696 as well as two more recent memorial tablets (figs. 103 and 101–102), commemorating the fallen in the Schleswig wars. In the south transept is the Ulfeldt Chapel (fig. 106), established in 1616 by Lord Chancellor Jakob Ulfeldt and his wife Birgitte Brockenhuus and later used by the owners of Egeskov. The chapel, which is screened off from the church by a latticework of oak (figs. 104–105), contains a total of four sepulchral tablets (figs. 106 and 124–126) and seven tombstones (figs. 127–45), including a magnificent collective monument to six generations of the Ulfeldt family, made in 1616 and set up towards the south and west wall (figs. 106–115). Five of the tombstones (executed in the period c. 1485 – c. 1570) were transferred from Vindinge Church (Vindinge Parish), where the Ulfeldt family earlier had its sepulchral chapel, along with a †sepulchral tablet commemorating Jacob Ulfeldt's mother, Anne Flemming (†1570). Beneath the chapel is a vaulted †crypt, from which many †coffins are known (figs. 146–153). In the chancel a †sepulchral tablet once hung in memory of Lord High Constable Frands Brockenhuus (†1569), and beneath the floor was a †masonry tomb.